

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

**ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΨΗΦΟΥ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ ΚΑΙ
ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ**

**The individuals' with mental disability right to vote and its pedagogical
implications**

Διπλωματική εργασία

του Λάγιου Δημητρίου

Τριμελής Επιτροπή:

Επιβλέπων: κ. Σούλης Σπυρίδων-Γεώργιος, Καθηγητής, Π.Τ.Δ.Ε, Παν/μιο Ιωαννίνων

Μέλος: κ. Μορφίδη Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Π.Τ.Δ.Ε, Παν/μιο Ιωαννίνων

Μέλος : κ. Νικολάου Σουζάννα-Μαρία, Αναπλ. Καθηγήτρια, Π.Τ.Δ.Ε, Παν/μιο
Ιωαννίνων

Ιωάννινα, 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1: Δικαίωμα ψήφου και αναπηρία	
1.1 Το δικαίωμα ψήφου	7
1.2 Η Νοητική Αναπηρία	8
1.3 Η Αναπηρία υπό το πρίσμα του ιατρικού μοντέλου	9
1.4 Η Αναπηρία υπό το πρίσμα του κοινωνικού μοντέλου	10
Κεφάλαιο 2: Ένταξη, συμπερίληψη και αυτοδιάθεση	
2.1 Η ένταξη-συμπερίληψη στην παιδαγωγική	12
2.2 Η ένταξη-συμπερίληψη στην πολιτική θεωρία	13
2.3 Η αυτοδιάθεση	14
Κεφάλαιο 3: Η Διεθνής Σύμβαση ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία	
3.1 Το άρθρο 12	16
3.2 Το άρθρο 29	18
3.3 Η υπόθεση Alajos Kiss vs Hungary	19
3.4 Τα άρθρα 21 και 24	20
Κεφάλαιο 4: Ελληνικό Δίκαιο	
4.1 Το εκλογικό δικαίωμα σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους Νόμους ...	24
4.2 Η ικανότητα για δικαιοπραξία	25
4.3 Η δικαστική συμπαράσταση	26
4.4 Η υποχρέωση εναρμόνισης	28
Κεφάλαιο 5: Έρευνα	
5.1 Ερευνητικά ερωτήματα	28
5.2 Εργαλείο έρευνας	30
5.3 Στατιστική επεξεργασία	30
5.4 Δείγμα και συλλογή δεδομένων	31
5.5 Ανάλυση δημογραφικών χαρακτηριστικών	31
5.6 Ανάλυση των μεταβλητών	37
5.7 Εξέταση της συμμεταβλητότητας	49
Κεφάλαιο 6: Συζήτηση	
6.1 Συμπεράσματα	80

6.2 Συζήτηση- προτάσεις για έρευνα.....	101
6.3 Περιορισμοί	105
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	106
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	115

Περίληψη

Οι διεθνείς διατάξεις υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα για ισότιμη κοινωνική συμμετοχή και ατομική πρόοδο όλων των πολιτών με ή δίχως αναπηρία. Σε ευθυγράμμιση με την υφιστάμενη διεθνή νομοθεσία, οι δυνατότητες έκφρασης της βούλησης των ατόμων με αναπηρία ενισχύονται μέσα από το πρίσμα του κοινωνικού μοντέλου κατανόησης της αναπηρίας. Η επίκαιρη επισκόπηση του νομικού πλαισίου ως προς την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία στην Ελλάδα διαπιστώνει σημαντικές προκλήσεις ως προς την ισοτιμία των υποκειμένων δικαίου. Με βάση αυτές τις επισημάνσεις, η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει τις απόψεις των γονέων παιδιών με και δίχως αναπηρία ως προς το δικαίωμα των ατόμων με νοητική αναπηρία στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν εκατόν δεκαεεννιά (119) γονείς, εκ των οποίων εξήντα ένα (63) γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης και πενήντα έξι (56) γονείς παιδιών με αναπηρία, οι οποίοι συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν διαστάσεις που αφορούν στο βαθμό αυτοδιάθεσης που παραχωρούν οι γονείς στα παιδιά τους, στις αντιλήψεις των γονέων αναφορικά με τα ζητήματα της αναπηρίας και της πολιτικής συμμετοχής και της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε ότι οι παράμετροι της αυτοδιάθεσης, της ενθάρρυνσης, της πολιτικής αντίληψης και του μοντέλου μέσω του οποίου οι γονείς αντιλαμβάνονται την αναπηρία επηρεάζουν σημαντικά τις απόψεις τους αναφορικά με το “δικαίωμα του εκλέγειν”.

Λέξεις κλειδιά: αναπηρία, δικαστική συμπαράσταση, εκλογικό δικαίωμα, ένταξη, αυτοδιάθεση

Abstract

International provisions underline the need for equal social participation and individual progress for all citizens with or without disabilities. In line with existing international law, the possibilities of expressing the will of persons with disabilities are enhanced through the prism of the social model of understanding disability. The current review of the legal framework regarding the exercise of the suffrage of persons with disabilities in Greece identifies significant challenges in terms of the equality of legal entities. Based on these findings, the present study attempts to investigate the views of parents of children with and without disabilities regarding the right of persons with intellectual disabilities to exercise their right to vote. The research sample consisted of one hundred and nineteen (119) parents, of which sixty three (63) parents of children with normal development and fifty six (56) parents of children with disabilities, who completed a self-report questionnaire. Specifically, dimensions were studied regarding the degree of autonomy of people with intellectual disabilities, parents' perceptions regarding the issue of political participation and the exercise of the right to vote by these people. The analysis of the data suggested that parameters such as parental encouragement, self-determination, political stance and the model through which parents conceptualize disability affect their views regarding the "right to vote".

Keywords: disability, ward of court, suffrage, inclusion, self-determination

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο δικαίωμα των ατόμων με νοητική αναπηρία να ψηφίζουν, υπό το φως των ρυθμίσεων που προβλέπει η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με αναπηρίες εν γένει παρουσιάζει έτσι κι αλλιώς πολλά προβλήματα, είτε νομοθετικής είτε πρακτικής φύσης (Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2019). Πρακτικής φύσης είναι προβλήματα όπως η έλλειψη δυνατότητας επιστολικής ψήφου για τα άτομα εκείνα που αδυνατούν να ψηφίσουν σε εκλογικό κέντρο, η απουσία μέριμνας από μεριάς πολιτικών σχηματισμών για μεταγλώττιση των προγραμματικών τους αρχών σε γλώσσες προσιτές στα άτομα με αναπηρίες, όπως η τύφλωση ή η κώφωση. Νομικής φύσης πρόβλημα σε πολλές έννομες τάξεις συνιστά η συνάρτηση εκλογικού δικαιώματος και νοητικής ικανότητας με συνέπεια τα άτομα με νοητική αναπηρία να αποκλείονται από την άσκηση του δικαιώματος αυτού.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη: στο πρώτο δίνονται οι βασικοί ορισμοί για το δικαίωμα ψήφου και τη νοητική αναπηρία και εξετάζονται τα δύο κυρίαρχα μοντέλα μέσω των οποίων γίνεται αυτή αντιληπτή, το ιατρικό και το κοινωνικό μοντέλο. Στη συνέχεια εξετάζονται βασικές τροχειοδεικτικές έννοιες γύρω από την αναπηρία, συγκεκριμένα η ένταξη/συμπερίληψη τόσο στα πλαίσια της παιδαγωγικής όσο και της πολιτικής επιστήμης και η αυτοδιάθεση. Ακολουθεί η επισκόπηση της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ και της κομβικής σημασίας για το θέμα μας υπόθεσης *Alajos Kiss vs Hungary* ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Κλείνοντας το θεωρητικό κομμάτι γίνεται μια αναλυτική περιγραφή του ισχύοντος νομικού πλαισίου στην Ελλάδα και των αντιφάσεων του σε σχέση με τη Διεθνή Σύμβαση. Στο δεύτερο μέρος γίνεται η ανάλυση των ερευνητικών ερωτημάτων, που απευθύνθηκαν σε γονείς παιδιών με και χωρίς αναπηρίες, γύρω από τη δυνατότητα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από άτομα με νοητική αναπηρία, η εξαγωγή συμπερασμάτων και η συζήτηση των αποτελεσμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΨΗΦΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ

Στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε το ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία, ξεκινάμε ορίζοντας το εκλογικό δικαίωμα και την έννοια της νοητικής αναπηρίας. Στη συνέχεια κάνουμε μια επισκόπηση στα δύο βασικά μοντέλα, μέσα από τα οποία γίνεται αντιληπτή η αναπηρία.

1.1 Το εκλογικό δικαίωμα

Στην παρούσα εργασία λέγοντας εκλογικό δικαίωμα, εννοούμε το δικαίωμα των πολιτών στην εκλογή των βουλευτών ως αντιπροσώπων του Έθνους, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 51 του Συντάγματος, και στη συμμετοχή σε δημοψήφισμα, σύμφωνα με το άρθρο 44 παρ. 2 του Συντάγματος.

Το εκλογικό δικαίωμα απορρέει από την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπως αυτή θεμελιώνεται στο άρθρο 1 παρ. 2 του Συντάγματος (Βενιζέλος, 2008). Βασικές αρχές που διέπουν το εκλογικό δικαίωμα και αναφέρονται ρητά στην παρ. 3 του άρθρου 51 του Συντάγματος, είναι: α) η αμεσότητα της ψήφου, η μη παρεμβολή δηλαδή άλλου ενδιάμεσου εκλεκτορικού σώματος ανάμεσα στους πολίτες και τους βουλευτές, β) η καθολικότητα της ψήφου, η αναγνώριση δηλαδή καταρχάς του εκλογικού δικαιώματος σε όλους τους πολίτες χωρίς διάκριση (π.χ. λόγω φύλου ή θρησκευματος) και χωρίς την απαίτηση κάποιας άλλης ιδιότητας ως προϋπόθεσής του (π.χ. οικονομικά κριτήρια), με εξαίρεση τους συγκεκριμένους περιορισμούς που η παρ. 2 του άρθρου 51 προβλέπει, δηλαδή το κατώτατο όριο ηλικίας, τη δικαιοπρακτική ανικανότητα και την αμετάκλητη ποινική καταδίκη για ορισμένα εγκλήματα, γ) η μυστικότητα της ψήφου, η γνώση δηλαδή του περιεχομένου της ψήφου σε αυτόν που ψηφίζει και σε κανέναν άλλο (Καραβοκύρης, 2017· Μαυριάς, 2014· Παντελής, 2016· Χρυσόγονος, 2014). Μία ακόμα αρχή που ενώ δεν αναφέρεται ρητά στο ανωτέρω άρθρο αλλά συνάγεται από τη δημοκρατική αρχή που διέπει όλο το κείμενο του Συντάγματος, είναι η αρχή της ισότητας της ψήφου, υπό την έννοια ότι κάθε εκλογέας έχει μία μόνο ψήφο και κάθε ψήφος έχει την ίδια βαρύτητα στην καταμέτρηση του αποτελέσματος (Σπυρόπουλος, 2018).

1.2 Η Νοητική Αναπηρία

Τρία είναι τα βασικά συστήματα ταξινόμησης της νοητικής αναπηρίας: α) το Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών (DSM) β) η Διεθνής Στατιστική Ταξινόμηση Νόσων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας (ICD) και γ) οι οδηγίες της Αμερικανικής Εταιρείας για τις Νοητικές και Αναπτυξιακές Αναπηρίες (AAIDD).

Το Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών (DSM-5) της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Ένωσης ορίζει τη νοητική αναπηρία ως διαταραχή με έναρξη στην αναπτυξιακή περίοδο, η οποία περιλαμβάνει ελλείψεις στη νοητική και

προσαρμοστική λειτουργία, στους εννοιολογικούς, κοινωνικούς και πρακτικούς τομείς (American Psychiatric Association, 2015). Ειδικότερα, προϋποτίθενται:

A. Ελλείψεις σε διανοητικές λειτουργίες, όπως η λογική, η επίλυση προβλημάτων, ο προγραμματισμός, η αφηρημένη σκέψη, η κρίση, η ακαδημαϊκή μάθηση και τα διδάγματα από εμπειρία, οι οποίες επιβεβαιώνονται και από κλινική εκτίμηση αλλά και από εξαστομικευμένο, τυποποιημένο τεστ νοημοσύνης.

B. Ελλείψεις στην προσαρμοστική λειτουργία, με αποτέλεσμα την αδυναμία ανταπόκρισης στις αναπτυξιακές και κοινωνικοπολιτισμικές σταθερές για προσωπική ανεξαρτησία και κοινωνική ευθύνη. Χωρίς συνεχή υποστήριξη, οι ελλείψεις στην προσαρμοστική λειτουργία περιορίζουν τη λειτουργία σε μια ή περισσότερες από τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, όπως η επικοινωνία, η κοινωνική συμμετοχή και η ανεξάρτητη ζωή, σε περισσότερα πλαίσια, όπως το σπίτι, το σχολείο, η δουλειά και η κοινότητα.

Γ. Έναρξη των ψυχικών ελλειμμάτων και των ελλειμμάτων της προσαρμοστικής λειτουργίας κατά την αναπτυξιακή περίοδο.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας στην τελευταία έκδοση της Διεθνούς Στατιστικής Ταξινόμησης Νόσων και Συναφών προβλημάτων Υγείας (ICD-11), κατατάσσει τις διαταραχές στη νοητική ανάπτυξη ως ειδικότερο τύπο νευροαναπτυξιακών διαταραχών, ορίζοντάς τις ως ομάδα διαταραχών ποικίλης αιτιολογίας, που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής περιόδου και χαρακτηρίζονται από σημαντικά χαμηλότερη από το μέσο όρο (μικρότερη τουλάχιστον κατά δύο σταθερές αποκλίσεις) νοητική λειτουργία και προσαρμοστική συμπεριφορά. (WHO, 2018)

Τόσο η Διεθνής Στατιστική Ταξινόμηση Νόσων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας, (ICD-11) (WHO, 2018) όσο και το DSM-5 (APA, 2013), ταξινομούν τη νοητική αναπηρία χρησιμοποιώντας ως μέτρο την τυπική απόκλιση από το μέσο όρο της ηλικιακά αντίστοιχης διανοητικής επίδοσης και προσαρμοστικής συμπεριφοράς, όπως αυτές μετριοούνται με σταθμισμένα εργαλεία μέτρησης, ως εξής: (α) ήπια/ελαφρά (mild) νοητική αναπηρία (2-3 τυπικές αποκλίσεις κάτω του μέσου όρου, IQ 50-70), (β) μέτρια (moderate) νοητική αναπηρία (3-4 τυπικές αποκλίσεις κάτω του μέσου όρου, IQ 35-55), (γ) βαριά/σοβαρή (severe) νοητική αναπηρία (περισσότερες από τέσσερις τυπικές αποκλίσεις κάτω του μέσου όρου, IQ 20-40) και (δ) βαθιά (profound) νοητική αναπηρία (περισσότερες από τέσσερις τυπικές αποκλίσεις κάτω του μέσου όρου IQ<20), η οποία διαφέρει από την σοβαρή κυρίως σε ζητήματα προσαρμοστικής

λειτουργίας, αφού ακριβή σταθμισμένα εργαλεία μέτρησης της νοητικής ικανότητας στο επίπεδο αυτό δεν υφίστανται.

Τέλος, η Αμερικανική Εταιρεία για τις Νοητικές και Αναπτυξιακές Αναπηρίες (AAIDD) ορίζει τη νοητική αναπηρία ως κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σημαντικά ελλείμματα στη νοητική λειτουργία και την προσαρμοστική συμπεριφορά, που αγκαλιάζουν ένα εύρος καθημερινών κοινωνικών και πρακτικών δεξιοτήτων (δεξιότητες αντίληψης της γλώσσας, του χρήματος, του χρόνου, του προσανατολισμού, κοινωνικής φύσης δεξιότητες όπως κοινωνική ευθύνη, αυτοεκτίμηση, ευπιστία, αντίληψη κανόνων, αποφυγή θυματοποίησης, πρακτικές δεξιότητες όπως αυτοφροντίδα, υγιεινή, μετακίνηση, χρηματικές συναλλαγές κ.α.) και εμφανίζεται πριν τα 22 έτη. (<https://www.aaidd.org/intellectual-disability/definition>).

1.3 Η Αναπηρία υπό το πρίσμα του ιατρικού μοντέλου

Οι παραπάνω ορισμοί περιγράφουν τη νοητική αναπηρία, επισημαίνοντας τα χαρακτηριστικά και τις συνέπειές της στον καθημερινό βίο. Δεν προτείνουν όμως ξεκάθαρα έναν τρόπο αντιμετώπισης των συνεπειών αυτών. Το πώς αντιλαμβάνεται κανείς τον τρόπο αντιμετώπισης των συνεπειών της νοητικής αλλά και της αναπηρίας εν γένει, συναρτάται από την οπτική μέσα από την οποία βλέπει την αναπηρία. Οι κυρίαρχες οπτικές είναι δύο: η πρώτη την αντιμετωπίζει αποκλειστικά ως αποτέλεσμα οργανικής δυσλειτουργίας, άρα ως εγγενές πρόβλημα του ατόμου με αναπηρία (ιατρικό μοντέλο). Κατά το ιατρικό μοντέλο, η αναπηρία είναι μια νοητική ή σωματική κατάσταση του οργανισμού, η οποία αφορά πρωτίστως το άτομο/φορέα της και εμποδίζει εντελώς τη λειτουργία ή προκαλεί τέτοια δυσλειτουργία στον οργανισμό, ώστε κάθε λογικός άνθρωπος θα προτιμούσε να την αποφύγει ή να την θεραπεύσει (Harris,2000). Κατά συνέπεια, προτεραιότητα οφείλεται στην ιατρική-θεραπευτική αντιμετώπισή της και θεωρείται ηθικά σωστή και επιβεβλημένη τόσο από τους μέλλοντες γονείς απέναντι στα μελλοντικά παιδιά τους όσο και από το ιατρικό προσωπικό η χρήση όλων των δυνατοτήτων της επιστήμης προκειμένου να προληφθούν και να αντιμετωπιστούν στο πρωιμότερο δυνατό στάδιο (πριν π.χ. την εμφύτευση του εξωσωματικά γονιμοποιημένου ωαρίου στη μέλλουσα μητέρα ή και κατά τη διάρκεια της κύησης) οι τυχούσες γενετικές ανωμαλίες. Αυτό που υποστηρίζουν οι σύγχρονοι οπαδοί του ιατρικού μοντέλου είναι ότι είναι καταρχάς ηθικά προβληματικό να έχει κανείς την επιλογή να φέρει στον κόσμο ένα σωματικά άρτιο άτομο και να μην το κάνει, χωρίς ωστόσο να απαιτούν να περιβληθεί ο ηθικός αυτός κανόνας νομική ισχύ και

καταναγκασμό ή να απαιτούν να αλλάξει η ιατρική δεοντολογία προς την κατεύθυνση π.χ. τού να ανατίθεται η απόφαση σε περίπτωση τεχνητής γονιμοποίησης στο γιατρό για το ποια ωάρια θα εμφυτευθούν και ποια όχι. Θεωρούν δηλαδή καταρχάς ηθικά σωστό να επιλέγονται υγιή ωάρια, με την τελική επιλογή όμως να ανήκει στους γονείς. Κατά τα λοιπά συνηγορούν στη βασική θέση του κοινωνικού μοντέλου, που επιδιώκει την βελτίωση των συνθηκών και την αλλαγή νοοτροπίας του κοινωνικού συνόλου προς την κατεύθυνση της συμπερίληψης των ατόμων με αναπηρία. Δεν αρνούνται, δηλαδή, ότι η αναπηρία έχει κοινωνικό αντίκτυπο ή ότι τα κράτη και οι κοινωνίες θα πρέπει να στρέψουν τις προσπάθειές τους και προς την κατεύθυνση τής κατά το δυνατό εξάλειψης των περιορισμών και της μεροληπτικής διάκρισης που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία. Θεωρούν όμως ότι οι κύριες προσπάθειες θα πρέπει να συγκεντρωθούν στη βελτίωση των τεχνικών γενετικού και προγεννητικού ελέγχου. Κάποιοι μάλιστα, θεωρούν, με βάση την αρχή της «Αναπαραγωγικής Ευεργεσίας» (Procreative Beneficence), ηθική επιταγή τη χρησιμοποίηση των ιατρικών μεθόδων όχι μόνο για την απόλεια γενετικών ανωμαλιών αλλά και για την ελεύθερη επιλογή χαρακτηριστικών, ακόμα και αν κάτι τέτοιο επιτείνει τις κοινωνικές ανισότητες. (Savulescu, 2001)

1.4 Η Αναπηρία υπό το πρίσμα του κοινωνικού μοντέλου

Η δεύτερη οπτική αντιμετωπίζει την αναπηρία ως κοινωνική κατασκευή (κοινωνικό μοντέλο). Σύμφωνα με το κοινωνικό μοντέλο, η ψυχική ή/και σωματική δυσλειτουργία είναι καθεαυτή αξιολογικά ουδέτερη. Χωρίς να αρνείται την ύπαρξη οργανικής δυσλειτουργίας, αντιλαμβάνεται την αναπηρία ως ένα φαινόμενο που περιλαμβάνει διαστάσεις πέραν της ιατρικής (κοινωνικές, ψυχολογικές, πολιτικές). Εστιάζει κυρίως στη στιγμή που το άτομο με αναπηρία έρχεται σε επαφή με το κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο επιβάλλει κυριαρχικά τα κριτήρια στους όρους «κανονικός», «φυσιολογικός», «αναπηρία» και ρυθμίζει τις κοινωνικές συνθήκες έτσι ώστε να ταιριάζουν σε όσους πληρούν τα κριτήρια αυτά, οδηγώντας το άτομο με αναπηρία στο περιθώριο. Διευρύνει τον ορισμό της αναπηρίας έτσι ώστε να συμπεριλαμβάνεται σε αυτόν και η υποκειμενική αντίληψη του φορέα της οργανικής δυσλειτουργίας. Δεν αναγνωρίζει στους σωματικά και πνευματικά «υγιείς» το προνόμιο να ορίζουν δήθεν αντικειμενικά την αναπηρία αλλά διεκδικεί να λαμβάνεται υπόψη η αντίληψη που έχει για τον εαυτό του ο φορέας της αναπηρίας και όσοι εμπλέκονται με τη φροντίδα του. Θεωρεί ότι το άλγος -είτε σωματικό είτε ψυχικό- που συνεπάγεται η αναπηρία μπορεί να αντισταθμιστεί από άλλες παραμέτρους, όπως είναι ένα θερμό και υποστηρικτικό

οικογενειακό περιβάλλον και η κοινωνική συμπερίληψη, η ενεργητική δηλαδή προσπάθεια της κοινωνίας να δημιουργήσει τις συνθήκες της κοινής ζωής έτσι ώστε να είναι συμβατές για τα άτομα με αναπηρία. Ενώ το ιατρικό μοντέλο στοχεύει στη θεραπεία/απάλειψη της αναπηρίας, το κοινωνικό μοντέλο επιδιώκει τις αναγκαίες εκείνες αλλαγές ώστε τα άτομα με δυσλειτουργία να μπορούν ισότιμα να έχουν πρόσβαση σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. Όσοι αντικρύζουν την αναπηρία μέσα από αυτό το πρίσμα, επιχειρηματολογούν ενάντια στην ιατρική-θεραπευτική προσέγγιση, θεωρώντας την παράγοντα που ενισχύει τη μεροληπτική διάκριση εις βάρος των ατόμων με αναπηρία, κυρίως υπό την έννοια της προνομιακής διάθεσης των διαθέσιμων πόρων στην ιατρική έρευνα. Θεωρούν ακόμη ότι στην περίπτωση εξωσωματικής γονιμοποίησης δεν υφίσταται μια *a priori* ηθική επιταγή επιλογής του «υγιέστερου» γονιμοποιημένου ωαρίου, ότι υπάρχουν στην πραγματικότητα περιπτώσεις που η επιλογή ανάμεσα σε ένα γενετικά «υγιές» και ένα γενετικά «προβληματικό» έμβρυο μπορεί να βαρύνει για ηθικούς ή/και πρακτικούς λόγους υπέρ της επιλογής του δεύτερου. (Reindal, 2000) Όσοι υποστηρίζουν το κοινωνικό μοντέλο μάς προτρέπουν να αρχίζουμε να αναζητούμε το άτομο, αντί για την αναπηρία ως γενική έννοια κάτω από την οποία στεγάζονται πλήθος δυσλειτουργιών· να εστιάζουμε στην ατομική περίπτωση και στον τρόπο που η κοινωνία αλληλεπιδρά με αυτήν. (Σούλης, 2020)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΝΤΑΞΗ, ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι αν ο τρόπος που αντιλαμβάνεται κανείς την αναπηρία κυριαρχείται από το ιατρικό μοντέλο, τότε ελάχιστα ενδιαφέρει η κοινωνική διάστασή της. Ο προβληματισμός γύρω από το αν και πώς τα άτομα με αναπηρία πρέπει και μπορούν να ενταχθούν στη ζωή του ευρύτερου συνόλου είναι δευτερεύων.

Ωστόσο είναι το κοινωνικό μοντέλο αυτό που κυριαρχεί σήμερα τόσο στην παιδαγωγική θεωρία και τις κοινωνικές επιστήμες όσο και στα σχετικά κείμενα των διεθνών συνθηκών (ΔΣΔΑ, 2008· Reinders et al., 2019) και που, απορρίπτοντας την απόλυτη εξάρτηση της ικανότητας για κοινωνική προσαρμογή με το δείκτη νοημοσύνης, αποδίδει στα άτομα με νοητική αναπηρία το δικαίωμα να είναι ισότιμα υποκείμενα της κοινωνικής πραγματικότητας (Σούλης, 2020). Σύμφωνα με τους Foley et al. (2014), η εμπειρία της αναπηρίας περιγράφεται ως το αποτέλεσμα της

αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην υγεία ή τις λειτουργικές αδυναμίες ενός προσώπου και το περιβάλλον. Υπ' αυτό το πρίσμα, ο στόχος μετατοπίζεται από την ιατρική αντιμετώπιση των συμπτωμάτων στην προσπάθεια ένταξης των ατόμων με αναπηρίες στη ζωή μέσω της εξάλειψης των συνθηκών που εμποδίζουν τη συμμετοχή τους και της δημιουργίας των προϋποθέσεων εκείνων που προάγουν τη συμμετοχή.

2.1 Η ένταξη-συμπερίληψη στην παιδαγωγική

Επισκοπώντας την ελληνική βιβλιογραφία γύρω από τα ζητήματα της ειδικής παιδαγωγικής και των πολιτικών που την αφορούν, συναντούμε συζευκτικά τους όρους «ένταξη» και «συμπερίληψη». Στην αγγλόφωνη και γερμανόφωνη σχετική βιβλιογραφία, οι αντίστοιχοι όροι είναι “inclusion/Inklusion” και “integration”, που στα ελληνικά αποδίδονται ως «ένταξη» και «ενσωμάτωση». Η ένταξη είναι όρος που απαντάται σε πολλές επιστήμες με διαφορετικό κάθε φορά εννοιολογικό περιεχόμενο. Εν προκειμένω μας ενδιαφέρει η έννοια που προσέλαβε ο όρος στα πλαίσια τόσο της παιδαγωγικής όσο και της πολιτικής επιστήμης.

Παιδαγωγικά ο όρος «ένταξη» χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να προσδιορίσει το αίτημα ενσωμάτωσης διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων στα πλαίσια μιας ενιαίας διδακτικής διαδικασίας με σκοπό την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, στη συνέχεια ωστόσο χρησιμοποιήθηκε για να αντιπαρατεθεί στους ποικίλους αποκλεισμούς ή διαχωρισμούς μαθητών λόγω φύλου, φυλής, θρησκείας, σχολικής επίδοσης (Σούλης, 2002). Εντέλει υιοθετήθηκε και από την Ειδική Παιδαγωγική για να εκφράσει το αίτημα της ενσωμάτωσης των μαθητών με νοητική αναπηρία ή/και μαθησιακές δυσκολίες στο γενικό σχολείο. Παρεμφερής όρος η συμπερίληψη (αλλιώς ενσωμάτωση/*integration*, *inclusion*) σημαίνει στα πλαίσια της Ειδικής Παιδαγωγικής τη συνύπαρξη ατόμων με αναπηρίες και με σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες μαζί με τα άτομα τυπικής ανάπτυξης υπό την ίδια στέγη. Ο όρος πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '80 στη Βόρεια Αμερική και τον ευρύτερο αγγλοσαξωνικό χώρο (Biever et al., 2015).

Ένταξη και/ή συμπερίληψη, το νόημά τους είναι συχνά αμφιλεγόμενο μια και χρησιμοποιούνται πολλές φορές πληθωριστικά ως και καταχρηστικά, εγκαθιδρύοντας ένα νέου είδους κομορμισμό, στη σκιά του οποίου τα ουσιώδη προβλήματα συμμετοχής των ατόμων με νοητική αναπηρία στο σχολικό, κοινωνικό και πολιτικό γίνεσθαι παραμένουν άλυτα (Hardy & Woodcock, 2014· Kobi, 2008), αφού την ένταξη συνοδεύει συχνά η «αποκατηγοριοποίηση» των ατόμων με αναπηρία ή μαθησιακές

δυσκολίες, που δεν οδηγεί σε απάλειψη αρνητικών διακρίσεων αλλά σε αδιαφορία προς τα προβλήματα των ατόμων με αναπηρία (Ahrbeck, 2017).

Ωστόσο, είναι αδύνατον να παραβλεφθεί η δυναμική που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια στο χώρο της εκπαίδευσης και η οποία αντιμετωπίζει την εκπαίδευση ως πολιτική διαδικασία και σχεδόν την ταυτίζει με την ένταξη των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων εντός της, θεωρώντας ανήθικο το αντίθετο, τον αποκλεισμό δηλαδή κοινωνικών ομάδων από αυτήν (Connel, 2013). Τη δυναμική αυτή απηχεί και ο ορισμός στην ένταξη που δίνει ο Σούλης (2002), όταν λέει ότι ένταξη σημαίνει τη σκόπιμη τοποθέτηση του προσώπου σε ένα σύνολο, ώστε να αποτελεί οργανικό μέλος του.

Όπως επισημαίνει η Felder (2018), η ένταξη/συμπερίληψη είναι έννοια που μπορεί να προσλάβει τόσο θετικό όσο και αρνητικό πρόσημο. Μπορεί να αναφέρεται στη θετική αντιμετώπιση, στο «αγκάλιασμα» ατόμων ή ομάδων, μπορεί όμως να αναφέρεται και στον εγκλεισμό. Η ένταξη έχει αποκτήσει θετικό πρόσημο σε συνδυασμό με άλλες συμπροσδιοριστικές, πολιτικά φορτισμένες έννοιες, όπως η ελευθερία, η ισότητα, η αναγνώριση. Ακόμα και έτσι όμως, το τι ακριβώς σημαίνει η ένταξη είναι συζητήσιμο. Αφορά στη χωρική συνύπαρξη ή προϋποθέτει ενεργό συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι; Περιορίζεται στο διαπροσωπικό επίπεδο ή εκτείνεται στο ευρύτερο κοινωνικό πεδίο; Προϋποθέτει την ομοιογένεια ή εγκολπώνεται τη διαφορά;

2.2 Η ένταξη-συμπερίληψη στην πολιτική θεωρία

Εν όψει σημαντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι δυτικές κοινωνίες -οι αρχές των οποίων μάς προσδιορίζουν ως πολίτες, φορείς συγκεκριμένων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων- η ένταξη αποκτά ένα ολοένα και πιο ευρύ περιεχόμενο: «περιφερειακές» συγκρούσεις και οικονομική καχεξία οδηγούν ολόκληρους πληθυσμούς προς τα δυτικά, οικονομικά εύρωστα και πολιτικά/πολιτισμικά ανεκτικά κράτη. Οι πληθυσμοί αυτοί φέρουν, εκτός από την επιθυμία για ειρηνική και υλικά ανεκτή διαβίωση, θρησκευτικές και ηθικές πεποιθήσεις που συχνά έρχονται σε διαμετρική αντίθεση με αυτές των κρατών «φιλοξενίας». Αλλά και εντός των εύρωστων δυτικών κρατών αναδύονται διαρκώς νέες «μειονότητες» που διεκδικούν την αποδοχή του συνόλου, την απάλειψη των διακρίσεων εναντίον τους, τη διεύρυνση της «ανοχής» στο διαφορετικό: χαρακτηριστικά παραδείγματα των τελευταίων χρόνων οι συζητήσεις περί του δικαιώματος στον αυτοπροσδιορισμό του φύλου (Ehrensaft, 2012), δηλαδή στη νομική κατοχύρωση της δυνατότητας δήλωσης φύλου διαφορετικού από το

βιολογικό με τις συνακόλουθες συγκρούσεις δικαιωμάτων ανάμεσα στους «επήλυδες» και τους «γηγενείς» του φύλου (Sharpe, 2020). Το αστικό σύστημα αξιών, που προσδιόριζε αυστηρά ιεραρχημένα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών του, άλλαξε σταδιακά και παραχώρησε ήδη από τα μέσα του 20^{ου} αι. τη θέση του στο σύστημα αξιών της μαζικής δημοκρατίας, στην οποία

το σύνθημα της αυτοπραγμάτωσης του ατόμου συνδέθηκε με αιτήματα, τα οποία σε τελευταία ανάλυση απέβλεπαν στην υλική ισότητα και επί πλέον στον εκδημοκρατισμό μέσω της συμμετοχής (Kondylis, 1991).

Στο πλαίσιο αυτό, εμφανίζεται επιτακτική η ηθική της ένταξης όχι ως συμπερίληψης του Όμοιου και αποκλεισμού του Διαφορετικού αλλά απεναντίας της συμπερίληψης του Άλλου, του Διαφορετικού με όλη του τη Διαφορετικότητα (Habermas, 1996), κατ' αναλογία με την έννοια της ένταξης στο πλαίσιο της Παιδαγωγικής Επιστήμης, για την οποία ένταξη δε σημαίνει την απλή συνύπαρξη των ατόμων αλλά την ουσιαστική τους συμπόρευση, συνεργασία και αλληλεπίδραση (Σούλης, 2020).

2.3 Η αυτοδιάθεση

Ουσιώδης πτυχή της ένταξης, στο βαθμό που αυτή δεν εκλαμβάνεται ως απλή συνύπαρξη αλλά ως ενεργητική συμμετοχή των ατόμων με νοητική αναπηρία στη ζωή, είναι ο αυτοπροσδιορισμός ή αυτοδιάθεση (αγγλικά: *self-determination*, γερμανικά: *Selbstbestimmung*). Αυτοδιάθεση σημαίνει να ενεργεί το άτομο ως ο πρωταρχικός γενεσιουργός παράγοντας των επιλογών και αποφάσεων που αφορούν στη ζωή του και την ποιότητά της, αδέσμευτο από αδικαιολόγητες εξωτερικές επιρροές ή παρεμβάσεις (Mumbardó-Adam, et al., 2017· Wehmeyer, 2020). Σημαίνει τη δυνατότητα του ατόμου να διάγει μια ζωή όσο το δυνατό πιο κοντά σε ό,τι αποκαλούμε «κανονικότητα», που να περιλαμβάνει δηλαδή όλες εκείνες τις πτυχές, που η κάθε κοινωνία θεωρεί απαραίτητες στο δεδομένο χρόνο, όπως λ.χ. τη δυνατότητα για εργασία, τις σεξουαλικές σχέσεις, την οικονομική ανεξαρτησία, την απόλαυση όσων δικαιωμάτων δηλαδή αναγνωρίζονται και στα άτομα χωρίς αναπηρία. (Nirje, 1969 & 1985· Trescher & Börner, 2014) Για να υπάρξει, η αυτοδιάθεση προϋποθέτει ενισχυτικό περιβάλλον και συναρτάται άμεσα με την ποιότητα ζωής (Shogren et al., 2017· Wehmeyer, 2020).

Ωστόσο η αυτοδιάθεση πρέπει να διακρίνεται από την ανεξαρτησία. Η ανεξαρτησία για ένα άτομο με αναπηρία σημαίνει ότι αναμένουμε από το άτομο αυτό να διεκπεραιώνει μόνο του κάθε δραστηριότητα, που το αφορά. Κάτι τέτοιο είναι προφανώς αδύνατο σε όλες τις περιπτώσεις. Αν όμως, για παράδειγμα, ένα άτομο με αναπηρία χρειάζεται

βοήθεια για να βάλει το πουκάμισό του, αυτό δε σημαίνει ότι παρόλη την έλλειψη ανεξαρτησίας του στην εκτέλεση της πράξης αυτής δεν μπορεί να αποφασίζει αν και ποιο πουκάμισο θέλει να φορέσει, ότι δε μπορεί κατ' επέκταση να διαθέτει τον εαυτό του όπως επιθυμεί (Gutenberg 2010· Krhutová, 2017).

Στο πεδίο των πολιτικών δικαιωμάτων, με παρεμφερή ορολογία, στην παράγραφο (η) του Προοιμίου της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες τα κράτη-μέλη της Σύμβασης αναγνωρίζουν τη σημασία που έχει για τα άτομα με αναπηρίες η προσωπική τους αυτονομία και ανεξαρτησία, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας να κάνουν τις δικές τους επιλογές (ΔΣΔΑ, 2008· Priestley et al., 2016). Θεμελιώδες στοιχείο αυτής της ελευθερίας αποτελεί η ικανότητα δικαίου ως ικανότητα του ατόμου με νοητική αναπηρία να είναι το ίδιο υποκείμενο έννομων πράξεων. Στα πλαίσια λειτουργίας της Δημοκρατίας, η ένταξη των ατόμων με αναπηρίες σημαίνει και την ενεργό συμμετοχή τους στο πολιτικό γίνεσθαι και συγκεκριμένα την άσκηση του δικαιώματός τους να εκλέγουν και να εκλέγονται, αφού τα δικαιώματα αυτά συνιστούν τα θεμελιωδέστερα πολιτικά συμμετοχικά δικαιώματα και δικαιώματα αυτοδιάθεσης, που πρέπει να διαθέτει κάθε ενήλικο μέλος της κοινωνίας (Palleit, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗ ΟΗΕ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

Τομή στο θέμα της αυτοδιάθεσης και της ενεργητικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρίες και κατ' επέκταση και των ατόμων με νοητική αναπηρία στο πολιτικό γίνεσθαι αποτέλεσε η Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (εφεξής: «η Σύμβαση»), η οποία υιοθετήθηκε από την 61^η Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και τέθηκε σε ισχύ το 2008. Η Σύμβαση αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο σε σχέση με τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες (Devi et al., 2011). Με την παράγραφο (ε) του Προοιμίου, τα κράτη-μέλη της Σύμβασης αναγνωρίζουν καταρχάς ότι η αναπηρία αφενός είναι μια εξελισσόμενη έννοια, αφετέρου απορρέει από την αλληλεπίδραση ανάμεσα στα άτομα με ελλείψεις και σε εμπόδια που σχετίζονται με συμπεριφορές και με το περιβάλλον. Η αλληλεπίδραση αυτή είναι μάλιστα τέτοια που εμποδίζει την πλήρη και πετυχημένη συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ισότιμη βάση με τα υπόλοιπα μέλη της. Η προσέγγιση αυτή της αναπηρίας, η οποία επαναλαμβάνεται και στο δεύτερο εδάφιο του

άρθρου 1 της Συνθήκης, απηχεί το κοινωνικό μοντέλο της αναπηρίας (Κοτρώνης, 2020), όπως αυτό περιγράφηκε πιο πάνω.

Κομβικής σημασίας για το ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία αποτελούν κυρίως τα άρθρα 12 και 29 της Σύμβασης.

3.1 Το άρθρο 12

Στο άρθρο 12 (ισότητα ενώπιον του Νόμου) της Σύμβασης διαβάζουμε:

«1. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη επαναβεβαιώνουν ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν οπουδήποτε το δικαίωμα αναγνώρισης της προσωπικότητάς τους στο νόμο. 2. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη αναγνωρίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες απολαμβάνουν την ικανότητα για δικαιοπραξία σε ίση βάση με τους άλλους, σε όλες τις πτυχές της ζωής. 3. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να παρέχουν πρόσβαση στα άτομα με αναπηρίες, σε σχέση με την υποστήριξη που μπορεί να χρειάζονται κατά την άσκηση της ικανότητάς τους για δικαιοπραξία. 4. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν ότι, όλα τα μέτρα που αφορούν στην άσκηση της ικανότητας για δικαιοπραξία, προβλέπουν κατάλληλες και αποτελεσματικές εγγυήσεις, προκειμένου να αποτραπεί η κατάχρηση, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτές οι εγγυήσεις θα διασφαλίζουν ότι τα μέτρα σχετικά με την άσκηση της ικανότητας για δικαιοπραξία σέβονται τα δικαιώματα, τη θέληση και τις προτιμήσεις του ατόμου, είναι απαλλαγμένα από σύγκρουση συμφερόντων και αδικαιολόγητες επιρροές, είναι ανάλογα και προσαρμοσμένα στις περιστάσεις του ατόμου, εφαρμόζονται για το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα και υπόκεινται σε τακτικό έλεγχο από αρμόδια, ανεξάρτητη και αμερόληπτη αρχή ή δικαστικό όργανο. Οι εγγυήσεις είναι ανάλογες με το βαθμό κατά τον οποίο τα μέτρα αυτά έχουν επιπτώσεις στα δικαιώματα και τα συμφέροντα του ατόμου. 5. Σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου, τα Συμβαλλόμενα Κράτη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα, προκειμένου να διασφαλίζουν το ίσο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να αποκτούν ή να κληρονομούν περιουσία, να ελέγχουν τις οικονομικές υποθέσεις τους και να έχουν ίση πρόσβαση σε τραπεζικά δάνεια, υποθήκες και άλλες μορφές οικονομικής πίστης και διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες δεν στερούνται αυθαίρετα την περιουσία τους.»

Η παρ.1 του άρθρου 12 επαναλαμβάνει το αναφαίρετο δικαίωμα όλων των ανθρώπων - και των ανθρώπων με αναπηρίες- στη νομική προσωπικότητα, όπου και αν βρίσκονται, όπως έχει αυτό διατυπωθεί στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) και του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966). Το δικαίωμα στη νομική προσωπικότητα εμπεριέχει το δικαίωμα στην ικανότητα δικαίου και στη δικαιοπρακτική ικανότητα. Η νομική θεωρία τόσο διεθνώς όσο και σε εθνικό επίπεδο διαχωρίζει την ικανότητα δικαίου, που σημαίνει την αναγνώριση του ατόμου ως υποκειμένου δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, από τη δικαιοπρακτική ικανότητα, που σημαίνει την αναγνώριση του δικαιώματός του για αυτοπρόσωπη δήλωση της βούλησής του, ικανής να παραγάγει έννομες συνέπειες (Κοτρώνης, 2020·Λαδάς, 2007· Series, 2015). Η ικανότητα δικαίου, δηλαδή το να είναι τα άτομα φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, αναγνωρίζεται σε όλα τα άτομα ανεξαιρέτως, όπου και αν βρίσκονται, με βάση τα άρθρα 6 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και 16 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.

Η παρ. 2 του άρθρου 12 αναγνωρίζει για πρώτη φορά σε όλα τα άτομα με αναπηρίες - χωρίς να κάνει διάκριση βάσει του είδους της αναπηρίας, άρα και στα άτομα με νοητικές αναπηρίες- το δικαίωμα στη δικαιοπρακτική ικανότητα, κατά τον ίδιο τρόπο που αυτό αναγνωρίζεται και στα άτομα χωρίς αναπηρίες (Arstein-Kerslake & Flynn, 2015· Devi, 2011). Η δικαιοπρακτική ικανότητα ωστόσο, που πηγάζει από τη νομική προσωπικότητα, υφίσταται περιορισμούς στις νομοθεσίες των εθνικών κρατών (Λαδάς, 2007). Αυτό το διαχωρισμό παύει ρητά με το άρθρο 12 παρ. 2 η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, αναγνωρίζοντας ότι άτομα με αναπηρίες απολαμβάνουν το δικαίωμα στην ικανότητα για δικαιοπραξία χωρίς περιορισμούς ή διακρίσεις π.χ. σε σχέση με το είδος αναπηρίας, ισότιμα με τους πολίτες χωρίς αναπηρία.

Η Σύμβαση αναγνωρίζει δηλαδή την ικανότητα για δικαιοπραξία ως ανθρώπινο δικαίωμα (Devi et al., 2011), αποσυνδέοντας τη δικαιοπρακτική ικανότητα από τη νοητική ικανότητα, θεωρώντας ότι η πρώτη αποτελεί έννοια που εμπεριέχεται εντός της ευρύτερης έννοιας της ικανότητας δικαίου. Το επίπεδο νοητικής ικανότητας διαφέρει από άτομο σε άτομο, είτε έχει αναπηρία είτε όχι, ενώ επηρεάζεται και από άλλους παράγοντες όπως το περιβάλλον, οι κοινωνικές σχέσεις κ.α. Σύμφωνα δε με τους Stanovich και West (2008), η ικανότητα στη λήψη ορθολογικών αποφάσεων έχει αποδειχθεί ότι δε συναρτάται πάντα με το δείκτη νοημοσύνης, ο οποίος, όπως

αναφέρθηκε στο σχετικό κεφάλαιο, αποτελεί κριτήριο κατηγοριοποίησης της νοητικής αναπηρίας. Από την άλλη η δικαιοπρακτική ικανότητα είναι το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να αναγνωρίζεται ως προσωπικότητα ενώπιον του Νόμου και ως εκ τούτου να αναγνωρίζονται οι αποφάσεις του νομικά (Flynn & Arstein-Kerslake, 2014).

Η παρ. 3 του άρθρου 12 εισάγει την υποχρέωση των κρατών-μελών της Σύμβασης να παρέχουν την αναγκαία υποστήριξη για την άσκηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας από τα άτομα με αναπηρία. Από εδώ πηγάζει η υποχρέωση αντικατάστασης του συστήματος υποκατάστασης στην άσκηση της δικαιοπρακτικής ικανότητας -στην Ελλάδα της αντικατάστασης της δικαστικής συμπαράστασης- από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων (Arstein-Kerslake & Flynn, 2015· Devi et al., 2011· Κοτρώνης, 2020).

3.2 Το άρθρο 29

Το άρθρο 29 της Σύμβασης (συμμετοχή στον πολιτικό και δημόσιο βίο) ορίζει τα εξής:

Τα Κράτη Μέρη εγγυώνται στα ΑμεΑ πολιτικά δικαιώματα και, τη δυνατότητα να τα απολαμβάνουν σε ίση βάση με τους άλλους και αναλαμβάνουν την υποχρέωση:
(α) να εξασφαλίζουν ότι τα ΑμεΑ μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά και πλήρως στον πολιτικό και δημόσιο βίο σε ίση βάση με τους άλλους, άμεσα ή μέσω εκπροσώπων που έχουν επιλέξει με ελεύθερη βούληση, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος και της δυνατότητας των ΑμεΑ να εκλέγουν και να εκλέγονται, μεταξύ άλλων:

- (i) εξασφαλίζοντας ότι οι εκλογικές διαδικασίες, οι εγκαταστάσεις και τα υλικά είναι κατάλληλα, προσβάσιμα, ευκολονόητα και εύχρηστα,
- (ii) προστατεύοντας το δικαίωμα των ΑμεΑ να ψηφίζουν με μυστική ψήφο στις εκλογές και σε δημοψηφίσματα χωρίς εκφοβισμό, και να θέτουν υποψηφιότητα σε εκλογές, να υπηρετούν αποτελεσματικά το πολιτικό αξίωμα και να επιτελούν όλες τις λειτουργίες σε όλα τα κυβερνητικά επίπεδα, διευκολύνοντας τη χρήση βοηθητικών και νέων τεχνολογιών, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο,
- (iii) εγγυόμενα την ελεύθερη έκφραση βούλησης των ΑμεΑ ως εκλεκτόρων, και ως προς αυτό όπου είναι απαραίτητο, κατόπιν δικού τους αιτήματος, **με το να επιτρέπεται η βοήθεια στην ψήφο από ένα άτομο δικής τους επιλογής.**

(β) προωθούν ενεργά ένα περιβάλλον εντός του οποίου τα ΑμεΑ θα μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά και πλήρως στη διεξαγωγή των δημοσίων θεμάτων,

χωρίς διάκριση και σε ίση βάση με τους άλλους, και να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους στο δημόσιο βίο, συμπεριλαμβανομένων:

- (i) της συμμετοχής σε μη κυβερνητικές οργανώσεις και συνδέσμους που έχουν σχέση με το δημόσιο και πολιτικό βίο της χώρας, καθώς και στις δραστηριότητες και τη διοίκηση των πολιτικών κομμάτων,*
- (ii) του σχηματισμού οργανώσεων για τα ΑμεΑ και της προσχώρησης τους σε αυτές, για να αντιπροσωπεύουν τα ΑμεΑ σε διεθνές, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.*

Το άρθρο 29 παρ. α' εδ. iii, σε λογική συνέπεια και συνδυασμό με το άρθρο 12 παρ. 3 της Σύμβασης, ορίζει ρητά το δικαίωμα στα άτομα με αναπηρία -μη κάνοντας διάκριση στο είδος της αναπηρίας και κατά συνέπεια περιλαμβάνοντας και τα άτομα με νοητική αναπηρία- να ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα δεχόμενα βοήθεια από άτομο δικής τους επιλογής. Πρόκειται για ξεκάθαρη θέση της Σύμβασης υπέρ του συστήματος της υποστηριζόμενης λήψης απόφασης, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με αυτό της υποκατάστασης στην έκφραση της βούλησης και τη λήψη αποφάσεων, αυτό που στο ελληνικό δίκαιο ονομάζεται «δικαστική συμπαράσταση».

Το σύστημα της υποκατάστασης στερεί από τον υποκαταστούμενο το δικαίωμα στη δικαιοπρακτική ικανότητα και το εκχωρεί πλήρως σε άτομο άλλο (που ανάλογα με το εσωτερικό δίκαιο της κάθε χώρας μπορεί να έχει τα εξής ονόματα: «δικαστικός συμπαράστάτης», «επίτροπος», «προστάτης», «σύμβουλος»), το οποίο έχει την υποχρέωση να φροντίζει για τα συμφέροντα του υποκαταστούμενου (Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, 2019).

Στο σύστημα υποστηριζόμενης λήψης απόφασης, η λήψη απόφασης παραμένει στη δικαιοδοσία του ατόμου με αναπηρία, το οποίο γίνεται αποδέκτης βοήθειας για τη λήψη απόφασης από κάποιο άλλο άτομο εμπιστοσύνης ή κάποιο δίκτυο άλλων ατόμων ή κάποιο φορέα, που σκοπό έχουν να καταστήσουν κατανοητό το εκάστοτε διακύβευμα, τις πληροφορίες και τα ζητήματα γύρω από αυτό, ώστε το άτομο με αναπηρία να καταλήξει σε απόφαση με βάση τις δικές του προτιμήσεις (Bach & Kerzner, 2010· Devi, 2011).

3.3 Alajos Kiss vs Hungary

Βασισμένη στα άρθρα 12 και 29 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ είναι η απόφαση Alajos Kiss vs Hungary (2010) του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Ο Ούγγρος Alajos Kiss

διαγνώστηκε το 1991 με μανιοκατάθλιψη ενώ το 2005 τέθηκε σε ό,τι στο ελληνικό δίκαιο ορίζεται ως μερική συμπαράσταση (*partial guardianship*, σύμφωνα με το σώμα της απόφασης). Το 2006 διαπίστωσε ότι εξαιτίας της συμπαράστασης αυτής είχε στερηθεί του εκλογικού του δικαιώματος. Κατόπιν προσφυγής του, το ανωτέρω Δικαστήριο εξέδωσε απόφαση, την οποία βάσισε στις εξής αρχές:

«το εκλογικό δικαίωμα δε συνιστά προνόμιο. Στον 21^ο αι. η θέση ενός δημοκρατικού κράτους πρέπει να είναι υπέρ την συμπερίληψης», «το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποδεχτεί η απόλυτη απαγόρευση του εκλογικού δικαιώματος σε κάθε πρόσωπο υπό μερική συμπαράσταση, ανεξάρτητα από τις πραγματικές ικανότητές του, εμπίπτει στη διακριτική ευχέρεια του Κράτους», «επιπρόσθετα, αν ένας περιορισμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων επιβάλλεται σε μια ιδιαιτέρως ευάλωτη κοινωνική ομάδα, η οποία υπέφερε στο παρελθόν από αξιοσημείωτη αρνητική διάκριση, όπως οι νοητικά ανάπηροι, τότε η διακριτική ευχέρεια του Κράτους είναι ουσιωδώς πιο περιορισμένη και πρέπει να συνοδεύεται από ιδιαίτερα βαρύνοντες λόγους που να δικαιολογούν τους υπό αμφισβήτηση περιορισμούς. Η αιτία αυτής της προσέγγισης, η οποία αμφισβητεί συγκεκριμένες κατηγοριοποιήσεις καθεαυτές, είναι το γεγονός ότι τέτοιες κοινωνικές ομάδες υπέστησαν διαχρονικά προκαταλήψεις με αποτέλεσμα τον κοινωνικό τους αποκλεισμό. Τέτοιες προκαταλήψεις μπορεί να εμπεριέχουν νομικά στερεότυπα που απαγορεύουν την διαφοροποιημένη/ατομική αξιολόγηση των δυνατοτήτων και αναγκών τους.»

Το Δικαστήριο (§§41&42) δέχτηκε το επιχείρημα της Ουγγρικής Κυβέρνησης ότι μόνο άτομα, που είναι σε θέση να πάρουν συνειδητές αποφάσεις και να εκτιμήσουν τις συνέπειες των αποφάσεών τους αυτών δικαιούνται να ψηφίζουν και ότι βρίσκεται στη δικαιοδοσία των εθνικών κρατών να καθορίσουν τους όρους αξιολόγησης της ικανότητας ενός εκάστου να παίρνει συνειδητές αποφάσεις. Αυτό στο οποίο το Δικαστήριο αντιτάχθηκε, επικαλούμενο τα άρθρα 1, 12 και 29 της Σύμβασης, ήταν η αυτόματη στέρηση του εκλογικού δικαιώματος λόγω ύπαρξης του ατόμου σε καθεστώς δικαστικής συμπαράστασης (Redley et al., 2012). Το Δικαστήριο έκανε μνεία στο γεγονός ότι τα άτομα με ψυχικές και νοητικές αναπηρίες έχουν υποστεί αρνητικές διακρίσεις στο παρελθόν και κατέληξε ότι από μόνη της η ψυχική διαταραχή ή η νοητική αναπηρία δεν δικαιολογεί τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων, μεταξύ αυτών και του εκλογικού. Αντίθετα θα πρέπει κάθε άτομο με τους ανωτέρω περιορισμούς να κρίνεται κατά περίπτωση (Broderick, 2014).

3.4 Τα άρθρα 21 και 24

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει σε δύο ακόμη άρθρα της Σύμβασης, που συνδέονται έμμεσα με το υπό διαπραγμάτευση θέμα. Το πρώτο είναι το άρθρο 21, που αφορά στην ελευθερία έκφρασης και γνώμης και πρόσβασης στην πληροφόρηση, το οποίο ορίζει τα κάτωθι:

Τα Κράτη Μέρη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι τα ΑμεΑ μπορούν να ασκούν το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης και γνώμης, συμπεριλαμβανομένης και της ελευθερίας να αναζητούν, να λαμβάνουν και να μεταδίδουν πληροφορίες και ιδέες σε ίση βάση με τους άλλους και μέσω όλων των ειδών επικοινωνίας της επιλογής τους, όπως ορίζονται στο άρθρο 2 της παρούσας Σύμβασης, συμπεριλαμβανομένου και του να:

(α) παρέχουν στα ΑμεΑ πληροφόρηση, που προορίζεται για το ευρύτερο κοινό, σε προσβάσιμες μορφές και τεχνολογίες κατάλληλες για διαφορετικά είδη αναπηρίας εν ευθέτω χρόνω και χωρίς πρόσθετο κόστος.

(β) αποδέχονται και να διευκολύνουν τη χρήση των νοηματικών γλωσσών, Braille, βοηθητικής και εναλλακτικής επικοινωνίας, και όλων των άλλων προσβάσιμων μέσων, μεθόδων και μορφών επικοινωνίας της επιλογής των ΑμεΑ σε επίσημες συνδιαλλαγές.

(γ) προτρέπουν ιδιωτικούς παράγοντες που παρέχουν υπηρεσίες στο ευρύτερο κοινό, συμπεριλαμβανομένου και του διαδικτύου, να παρέχουν πληροφορίες και υπηρεσίες στα ΑμεΑ σε προσβάσιμες και εύχρηστες μορφές,

(δ) ενθαρρύνουν τα ΜΜΕ συμπεριλαμβανομένων των παροχών υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου, για να κάνουν τις υπηρεσίες τους προσβάσιμες στα ΑμεΑ,

(ε) αναγνωρίζουν και προωθήσουν τη χρήση των νοηματικών γλωσσών.

Εδώ ενδιαφέρει κυρίως η πρόβλεψη ενεργητικής λήψης των κατάλληλων μέτρων μέσω της παροχής πληροφόρησης σε προσβάσιμες μορφές και τεχνολογίες, κατάλληλες για τα διαφορετικά είδη αναπηρίας. Το άρθρο αναγνωρίζει πως προκειμένου να μπορούν τα άτομα με αναπηρία να ασκούν το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης και γνώμης, προϋποτίθεται η πρόσβαση στην πληροφόρηση. Αυτήν οφείλουν από τη μια τα Κράτη Μέρη (εδ. α') και προτρέπονται οι ιδιωτικοί φορείς (εδ. γ') να την καταστήσουν προσιτή στα άτομα με αναπηρία, μέσα από προσβάσιμες και κατάλληλες για τα διαφορετικά είδη αναπηρίας τεχνολογίες. Από εδώ πηγάζει η αξίωση των ατόμων με νοητική αναπηρία για πρόσβαση στα εκλογικά προγράμματα των πολιτικών

κομμάτων και η αντίστοιχη υποχρέωση των τελευταίων στη διατύπωση των προγραμμάτων σε γλώσσα κατανοητή και από τα άτομα με νοητική αναπηρία.

Το δεύτερο είναι το άρθρο 24, το οποίο ορίζει:

1. Τα Κράτη Μέρη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ΑμεΑ στην εκπαίδευση. Με σκοπό να πραγματοποιήσουν το δικαίωμα αυτό χωρίς διάκριση και βάσει των ίσων ευκαιριών, τα Κράτη Μέρη εξασφαλίζουν ένα σύστημα ενταξιακής εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα και δια βίου μάθηση που αποσκοπεί:

(α) στην πλήρη ανάπτυξη των ανθρώπινων δυνατοτήτων και την αίσθηση αξιοπρέπειας και αυτοεκτίμησης, και την ενίσχυση του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και την ανθρώπινη ποικιλομορφία,

(β) την ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και της δημιουργικότητας των ΑμεΑ, όπως επίσης και των διανοητικών και σωματικών ικανοτήτων, στο μέγιστο βαθμό,

(γ) στη διευκόλυνση των ΑμεΑ προκειμένου να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία.

2. Για την πραγματοποίηση αυτού του δικαιώματος, τα Κράτη Μέρη εξασφαλίζουν ότι:

(α) τα ΑμεΑ δεν αποκλείονται από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα λόγω της αναπηρίας, και ότι τα παιδιά με αναπηρία δεν αποκλείονται από τη δωρεάν και υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ή τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, λόγω της αναπηρίας,

(β) τα ΑμεΑ μπορούν να έχουν πρόσβαση σε μια ενταξιακή, ποιοτική και δωρεάν πρωτοβάθμια εκπαίδευση και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε ίση βάση με τους άλλους, στις κοινότητες στις οποίες ζουν,

(γ) παρέχεται εύλογη προσαρμογή των αναγκών του ατόμου,

(δ) τα ΑμεΑ θα λαμβάνουν την υποστήριξη που απαιτείται, εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, για να διευκολύνουν την αποτελεσματική τους εκπαίδευση,

(ε) αποτελεσματικά εξατομικευμένα μέτρα υποστήριξης παρέχονται σε περιβάλλοντα που μεγιστοποιούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με το σκοπό της πλήρους ένταξης.

3. Τα Κράτη Μέρη διευκολύνουν τα ΑμεΑ να αποκτήσουν δεξιότητες τόσο ως προς το πώς θα διάγουν τη ζωή τους, όσον και ως προς την κοινωνική ανάπτυξη

τους για να διευκολύνουν την πλήρη και ίση συμμετοχή τους στην εκπαίδευση και ως μέλη της κοινωνίας. Γι' αυτό, τα Κράτη Μέρη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένων:

(α) διευκόλυνση της εκμάθησης Braille, των εναλλακτικών κειμένων, βοηθητικών και εναλλακτικών μεθόδων, μέσων και μορφών επικοινωνίας και προσανατολισμού και κινητικών δεξιοτήτων, και διευκόλυνσης της υποστήριξης και της καθοδήγησης από/προς άτομα/ομάδες σχετικές με την αναπηρία,

(β) διευκόλυνση της εκμάθησης της νοηματικής γλώσσας και της προώθησης της γλωσσικής ταυτότητας της κοινότητας των κωφών,

(γ) διασφάλιση ότι η εκπαίδευση των ατόμων και συγκεκριμένα των παιδιών που είναι τυφλά, κωφά ή κωφώτυφλα, παρέχεται στις πιο κατάλληλες γλώσσες και μεθόδους και μέσα επικοινωνίας για το άτομο, και σε περιβάλλον που μεγιστοποιεί την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη.

4. Για να βοηθήσουν στη διασφάλιση της πραγματοποίησης αυτού του δικαιώματος, τα Κράτη Μέρη λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για την πρόσληψη δασκάλων, συμπεριλαμβανομένων και δασκάλων με αναπηρία, οι οποίοι είναι ειδικευμένοι στην νοηματική γλώσσα και/ή στην γλώσσα Braille, και για την εκπαίδευση επαγγελματιών και προσωπικού οι οποίοι εργάζονται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Τέτοια εκπαίδευση ενσωματώνει την ευαισθησία για θέματα αναπηρίας και τη χρήση κατάλληλων βοηθητικών και εναλλακτικών μεθόδων, μέσων και μορφών επικοινωνίας, εκπαιδευτικών τεχνικών και υλικού για υποστήριξη των ΑμεΑ.

5. Τα Κράτη Μέρη διασφαλίζουν ότι τα ΑμεΑ έχουν τη δυνατότητα να έχουν πρόσβαση στη γενική τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση, στην ενήλικη εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση χωρίς διάκριση και σε ίση βάση με τους άλλους. Ως προς αυτό, τα Κράτη Μέρη διασφαλίζουν την παροχή εύλογης προσαρμογής στα ΑμεΑ.

Το άρθρο 24 αφορά στο δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση. Η Σύμβαση αναφέρεται ρητά στην ένταξη των ατόμων με αναπηρία στη γενική εκπαίδευση, με σκοπό τη διευκόλυνσή τους ώστε να συμμετέχουν ενεργά σε μια ελεύθερη κοινωνία (παρ. 1, εδ. γ') ενώ προτείνει την θέσπιση αποτελεσματικών εξατομικευμένων υποστηρικτικών μέτρων εντός της γενικής εκπαίδευσης με σκοπό την πλήρη ένταξη.

Τα δύο αυτά άρθρα συνιστούν απαραίτητα συμπληρώματα στο υπό εξέταση ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία γιατί συνεισφέρουν στις πρακτικές που προτείνει η Σύμβαση προς υπέρβαση των εγγενών δυσκολιών, που συναντά η εφαρμογή των δικαιωμάτων από τα άτομα με αναπηρία. Η Σύμβαση στην ουσία δεν προτείνει νέα δικαιώματα αλλά εκτείνει όσα απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι και στα άτομα με αναπηρίες. Εκεί που η Σύμβαση καινοτομεί σε σχέση με προηγούμενες Συμβάσεις που αφορούν σε ανθρώπινα δικαιώματα είναι το γεγονός ότι γεφυρώνει την αναγνώριση των δικαιωμάτων με την πρόταση πρακτικών κατευθύνσεων που οφείλουν να πάρουν τα κράτη-μέλη. Δεν ζητά μόνο από τα κράτη να απέχουν από πράξεις που ακυρώνουν την ύπαρξη των δικαιωμάτων (π.χ. να μην απαγορεύουν στα άτομα με αναπηρία την πρόσβαση στη γενική εκπαίδευση) αλλά παρέχει στα άτομα με αναπηρία τη δυνατότητα να απαιτήσουν από τα κράτη την εκπλήρωση συγκεκριμένων βημάτων προς κατοχύρωση των δικαιωμάτων, όπως π.χ. πρόσληψη ειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού (Megret, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Το εκλογικό δικαίωμα σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους Νόμους

Σύμφωνα με την παρ.3 του άρθρου 51 του Συντάγματος:

*Οι βουλευτές εκλέγονται με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία από τους πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα, όπως νόμος ορίζει. Ο νόμος δεν μπορεί να περιορίσει το εκλογικό δικαίωμα παρά μόνο αν δεν έχει συμπληρωθεί κατώτατο όριο ηλικίας ή για **ανικανότητα δικαιοπραξίας** ή ως συνέπεια αμετάκλητης ποινικής καταδίκης για ορισμένα εγκλήματα.*

Στην παράγραφο 3 ο συντακτικός νομοθέτης ορίζει περιοριστικά ποιες εξαιρέσεις από την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από έλληνες πολίτες μπορεί να προβλέψει ο Νόμος. Απαγορεύει δηλαδή στον κοινό νομοθέτη (τη Βουλή) να επιβάλει άλλες απαγορεύσεις (π.χ. λόγω πολιτικών φρονημάτων, φύλου, κλπ.) και του αφήνει το περιθώριο να εξειδικεύσει τις τρεις προϋποθέσεις άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, ήτοι να ορίσει το κατώτατο επιτρεπτό όριο ηλικίας, να εξειδικεύσει ποιοι εμπίπτουν στην κατηγορία της ανικανότητας για δικαιοπραξία και να ορίσει τα εγκλήματα εκείνα, για τα οποία η αμετάκλητη καταδίκη επιφέρει έκπτωση από το εκλογικό δικαίωμα.

Εξειδικεύοντας το άρθρο του Συντάγματος, το Π.Δ. 96/2007 (ΦΕΚ 116/Α'/5.6.2007-Κωδικοποίηση σε ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών), στο άρθρο 5 ορίζει ότι:

(Άρθρο 5 π.δ. 351/2003- Στέρηση του δικαιώματος)

Στερούνται του δικαιώματος του εκλέγειν:

α) Όσοι βρίσκονται, σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα, **σε πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση.**

β) Όσοι στερήθηκαν το δικαίωμα αυτό, λόγω αμετάκλητης ποινικής καταδίκης, σε κάποιο από τα εγκλήματα που ορίζονται από τον ποινικό και στρατιωτικό ποινικό κώδικα, για όσο χρόνο διαρκεί αυτή η στέρηση

Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου (2015), το άρθρο 51 §3 Σ κατοχυρώνει όλους τους Έλληνες πολίτες ως φορείς του δικαιώματος της ψήφου, εφόσον είναι καταρχήν ενήλικοι, ενώ, ταυτόχρονα, δεν συντρέχουν οι δύο αρνητικές προϋποθέσεις που το ίδιο άρθρο προβλέπει, και συγκεκριμένα, η ανικανότητα προς δικαιοπραξία και η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ως παρεπόμενη ποινή αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης. **Η πρώτη αρνητική προϋπόθεση, σύμφωνα με τις γενικές αρχές, δηλαδή η ανικανότητα προς δικαιοπραξία, απαιτεί σύμφωνα με το Νόμο δικαστική απόφαση που να την αναγνωρίζει και να επιβάλει επομένως την πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση,** ενώ η δεύτερη, προβλέπεται για μερικά εγκλήματα, κυρίως γι' αυτά που σχετίζονται με την υπηρεσία, και εναπόκεινται στην κρίση του δικαστηρίου. Σε κάθε περίπτωση, οι εν λόγω προϋποθέσεις απαριθμούνται στη συνταγματική διάταξη περιοριστικά.

Από τις αρνητικές αυτές προϋποθέσεις μάς ενδιαφέρει η πρώτη, εκείνη που αφορά στην ανικανότητα για δικαιοπραξία. Το Σύνταγμα, λοιπόν, συνδυάζει την ικανότητα άσκησης του εκλογικού δικαιώματος με την ικανότητα για δικαιοπραξία. Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να διευκρινίσουμε τι σημαίνει η ικανότητα για δικαιοπραξία.

4.2 Ικανότητα για δικαιοπραξία

Η ικανότητα για δικαιοπραξία ρυθμίζεται στα άρθρα 127-200 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ). Σύμφωνα με τον ΑΚ (άρθρο 128- ανίκανοι για δικαιοπραξία):

Ανίκανοι για δικαιοπραξία είναι: 1. όποιοι δεν έχουν συμπληρώσει το δέκατο έτος· 2. όποιοι βρίσκονται σε πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση.

ενώ σύμφωνα με το άρθρο 129:

Περιορισμένη ικανότητα για δικαιοπραξία έχουν: 1. οι ανήλικοι που συμπλήρωσαν το δέκατο έτος· 2. όποιοι βρίσκονται σε μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση· 3. όποιοι βρίσκονται σε επικουρική δικαστική συμπαράσταση.

Σύμφωνα λοιπόν με το Νόμο, για να θεωρηθεί κανείς ανίκανος για δικαιοπραξία, πρέπει να τελεί σε καθεστώς πλήρους στερητικής δικαστικής συμπαράστασης (Γεωργιάδης, 2012· Γεωργιάδης και Σταθόπουλος, 1978). Στο σημείο αυτό πρέπει να διερευνήσουμε τι σημαίνει ο όρος αυτός και αν διακρίνεται από άλλα είδη δικαστικής συμπαράστασης.

4.3 Η δικαστική συμπαράσταση

Η δικαστική συμπαράσταση ρυθμίζεται από τα άρθρα 1666- 1688 ΑΚ. Σύμφωνα με την 1^η παράγραφο του άρθρου 1666 ΑΚ:

Σε δικαστική συμπαράσταση υποβάλλεται ο ενήλικος: 1. Όταν λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής ή λόγω σωματικής αναπηρίας αδυνατεί εν όλω ή εν μέρει να φροντίζει μόνος για τις υποθέσεις του 2. όταν, λόγω ασωτίας, τοξικομανίας ή αλκοολισμού, εκθέτει στον κίνδυνο της στέρησης τον εαυτό του, το σύζυγό του, τους κατιόντες του ή τους ανιόντες του.

Ενώ στο άρθρο 1667 ΑΚ διαβάζουμε ότι:

Η υποβολή στη δικαστική συμπαράσταση αποφασίζεται από το δικαστήριο, ύστερα από αίτηση του ίδιου του πάσχοντος ή του συζύγου του, εφόσον υπάρχει έγγαμη συμβίωση, ή των γονέων ή τέκνων του ή του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως. Στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1666, την αίτηση μπορεί να υποβάλει και ο επίτροπος του ανηλίκου.

*Όταν το πρόσωπο πάσχει αποκλειστικά από **σωματική αναπηρία**, το δικαστήριο αποφασίζει μόνο ύστερα από **αίτηση του ίδιου**.*

Τα είδη της δικαστικής συμπαράστασης ρυθμίζονται στο άρθρο 1676 ΑΚ ως εξής:

*Ανάλογα με την περίπτωση, το δικαστήριο που υποβάλλει ένα πρόσωπο σε δικαστική συμπαράσταση, είτε: 1. τον κηρύσσει ανίκανο για όλες ή για ορισμένες δικαιοπραξίες, γιατί κρίνει ότι αδυνατεί να ενεργεί γι αυτές αυτοπροσώπως (**στερητική δικαστική συμπαράσταση, πλήρης ή μερική**) είτε 2. ορίζει ότι για την ισχύ όλων ή ορισμένων δικαιοπραξιών του απαιτείται η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη (**επικουρική δικαστική συμπαράσταση, πλήρης ή μερική**) είτε 3. αποφασίζει συνδυασμό των δύο προηγούμενων ρυθμίσεων. **Το δικαστήριο** δεν δεσμεύεται από την αίτηση, **οφείλει όμως να επιβάλλει στον συμπαραστατούμενο τους ελάχιστους δυνατούς περιορισμούς που απαιτεί το συμφέρον του**. Στην περίπτωση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 1667, το δικαστήριο δεν μπορεί να επιβάλει, με την αρχική ή την τροποποιητική απόφασή του, περιορισμούς περισσότερους από όσους ζητούνται.*

Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων προκύπτουν τα ακόλουθα:

1. Η δικαστική συμπαράσταση αποτελεί μορφή νομικής εκπροσώπησης ενός ατόμου, το οποίο για λόγους που αναφέρονται περιοριστικά στο Νόμο (εν προκειμένω στον ΑΚ) αδυνατεί να φροντίσει μόνο του για τις υποθέσεις του.
2. Οι λόγοι για να τεθεί κάποιο άτομο σε δικαστική συμπαράσταση αναφέρονται περιοριστικά στο Νόμο και είναι η ψυχική διαταραχή, η διανοητική διαταραχή, η σωματική αναπηρία, η ασωτία, η τοξικομανία και ο αλκοολισμός.
3. Η δικαστική συμπαράσταση ορίζεται μόνο με δικαστική απόφαση.
4. Ο Νόμος προβλέπει δύο βασικά είδη δικαστικής συμπαράστασης:
 - i. την στερητική δικαστική συμπαράσταση, την οποία το δικαστήριο κηρύσσει στις περιπτώσεις εκείνες που κρίνει ότι το άτομο αδυνατεί να ενεργεί δικαιολογίες αυτοπροσώπως και η οποία με τη σειρά της διακρίνεται στην μερική στερητική δικαστική συμπαράσταση (στις περιπτώσεις που το δικαστήριο κρίνει ότι το άτομο αδυνατεί να ενεργεί ορισμένες δικαιολογίες αυτοπροσώπως) και στην πλήρη στερητική δικαστική συμπαράσταση (στις περιπτώσεις που το δικαστήριο κρίνει ότι το άτομο αδυνατεί να ενεργεί όλες τις δικαιολογίες αυτοπροσώπως),
 - ii. την επικουρική δικαστική συμπαράσταση, την οποία το δικαστήριο κηρύσσει στις περιπτώσεις εκείνες που κρίνει ότι το άτομο μπορεί μεν να ενεργεί αυτοπροσώπως αλλά απαιτείται η συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη είτε για κάποιες (μερική επικουρική δικαστική συμπαράσταση) είτε για όλες (πλήρης επικουρική δικαστική συμπαράσταση)
 - iii. καθώς και συνδυασμούς των ανωτέρω.
5. Ο Νόμος επιτάσσει (άρθρο 1676 ΑΚ) στο δικαστή να επιβάλλει στον συμπαραστατούμενο τους λιγότερους δυνατούς περιορισμούς με γνώμονα το συμφέρον του τελευταίου. Οφείλει δηλαδή το δικαστήριο να είναι εξαιρετικά φειδωλό ως προς το μέγεθος των περιορισμών της ελεύθερης δικαιολογιακής βούλησης του ατόμου. Οι περιορισμοί θα πρέπει να είναι οι λιγότεροι δυνατοί ώστε να προστατεύεται το συμφέρον του ατόμου υπό δικαστική συμπαράσταση.
6. Σε περίπτωση αμιγώς σωματικής αναπηρίας, τη δικαστική συμπαράσταση αιτείται αποκλειστικά και μόνο το άτομο με αναπηρία και το δικαστήριο δεσμεύεται στο είδος της συμπαράστασης που θα ορίσει από την αίτηση του ατόμου, υπό την έννοια ότι δε μπορεί να επιβάλλει περιορισμούς μεγαλύτερους από αυτούς που αιτείται το άτομο.
7. Για να θεωρηθεί λοιπόν ένα άτομο ανίκανο για δικαιολογία και άρα να στερηθεί το εκλογικό του δικαίωμα, θα πρέπει, σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους Νόμους, να έχει

τεθεί με απόφαση δικαστηρίου σε καθεστώς πλήρους στερητικής δικαστικής συμπαράστασης, να μην δικαιούται δηλαδή να ενεργεί καμία δικαιοπραξία αυτοπροσώπως.

4.4 Η υποχρέωση εναρμόνισης

Σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο της πρώτης παραγράφου του άρθρου 28 του Συντάγματος (Κανόνες του διεθνούς δικαίου και διεθνείς οργανισμοί):

Οι γενικά παραδεγμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την επικύρωσή τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ σύμφωνα με τους όρους καθεμιάς, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου.

Αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου αποτελεί κατά συνέπεια η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία της 13^{ης} Δεκεμβρίου 2006, η οποία κυρώθηκε στην ελληνική Βουλή με το Ν.4074/2012. Η χώρα μας, μετά την κύρωση της Σύμβασης, έχει την υποχρέωση να αναθεωρήσει το υπάρχον σύστημα δικαιοπρακτικής (αν)ικανότητας ή καλύτερα να αντικαταστήσει το υπάρχον σύστημα από ένα σύστημα υποστηριζόμενης λήψης αποφάσεων (Φυτράκης, 2015). Από τη στιγμή που θα εκλείψει η δικαιοπρακτική ανικανότητα λόγω νοητικής αναπηρίας, από τη στιγμή που η δικαστική συμπαράσταση θα αντικατασταθεί από την υποστηριζόμενη λήψη αποφάσεων, θα έχει εκλείψει και ο περιορισμός άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος θα μπορεί να γίνεται με τον ίδιο τρόπο που θα μπορεί το άτομο με νοητική αναπηρία να καταρτίζει οποιαδήποτε άλλη δικαιοπραξία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΕΡΕΥΝΑ

Στο σημείο αυτό υπεισερχόμαστε στο σκοπό της παρούσας έρευνας, που είναι η διερεύνηση της θέσης των γονιών παιδιών με ή χωρίς αναπηρίες για το θέμα της δυνατότητας άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από άτομα με νοητική αναπηρία.

5.1 Ερευνητικά ερωτήματα

Με την παρούσα έρευνα γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθεί η στάση των γονιών παιδιών με αναπηρία (Ομάδα Α) και χωρίς αναπηρία (Ομάδα Β) απέναντι στο ζήτημα της άσκησης του δικαιώματος ψήφου από άτομα με νοητική αναπηρία. Η ερευνητική υπόθεση είναι ότι πιθανότατα τα μέλη της Ομάδας Α θα διάκινται θετικότερα απ' ό,τι

τα μέλη της Ομάδας Β στο ζήτημα αυτό. Στην πορεία διευκρίνισης του βασικού αυτού θέματος εξετάζονται παράγοντες που ενδεχομένως συμβάλλουν ή συγκαθορίζουν την τελική άποψη των γονιών, όπως ο βαθμός αυτοδιάθεσης, που απολαμβάνουν τα παιδιά των μελών των δύο ομάδων, η ενθάρρυνση που δίνουν οι ίδιοι οι γονείς των δύο ομάδων στα παιδιά τους, οι κοινές δραστηριότητες που μοιράζονται γονείς και παιδιά, η αντίληψη των γονιών απέναντι σε βασικά πολιτειακά ζητήματα και η αντίληψη των γονιών για την αναπηρία, η αντίληψη των γονιών για τη στάση της πολιτείας απέναντι στην αναπηρία. Ερευνάται δηλαδή αν η θέση των γονιών στα παραπάνω ζητήματα συσχετίζεται με τη θέση τους απέναντι στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία.

Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα είναι τα εξής:

1. Αποτελεί ο βαθμός αυτοδιάθεσης που απολαμβάνουν τα παιδιά, παράγοντα που συναρτάται με τη στάση των γονιών τους στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;
2. Αποτελεί ο βαθμός ενθάρρυνσης των γονιών προς τα παιδιά, παράγοντα που συναρτάται με τη στάση των γονιών τους στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;
3. Αποτελεί ο βαθμός κοινών δραστηριοτήτων (παιχνίδι, ενημέρωση, συζήτηση) που μοιράζονται οι γονείς με τα παιδιά, παράγοντα που συναρτάται με τη στάση των γονιών τους στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;
4. Αποτελεί η αντίληψη των γονιών σε βασικά πολιτικά/πολιτειακά ζητήματα παράγοντα που συναρτάται με τη στάση τους στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;
5. Αποτελεί το πρίσμα μέσα από το οποίο αντικρύζουν οι γονείς την αναπηρία παράγοντα που συναρτάται με τη στάση τους στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;
6. Αποτελεί η αντίληψη των γονιών για τη σχέση Πολιτείας- αναπηρίας που συναρτάται με τη στάση τους στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;
7. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην Ομάδα Α και την Ομάδα Β στις πιο πάνω παραμέτρους καθώς και στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία;

5.2 Εργαλείο έρευνας

Για την παρούσα έρευνα δημιουργήθηκε ερωτηματολόγιο σαράντα έξι (46) ερωτήσεων (βλ. Παράρτημα), εκ των οποίων οι οκτώ (8) πρώτες αφορούν δημογραφικά και προσωπικά στοιχεία, συγκεκριμένα το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο σπουδών, την εργασιακή σχέση, το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα, την οικογενειακή κατάσταση, την ύπαρξη παιδιού με αναπηρία και αν ναι το είδος της αναπηρίας (σωματική, νοητική, και τα δύο). Οι υπόλοιπες τριάντα οκτώ (38) ερωτήσεις πεντάβαθμης κλίμακας Likert αφορούν στη διερεύνηση επτά (7) ομάδων μεταβλητών: το βαθμό αυτοδιάθεσης που απολαμβάνουν τα παιδιά (ερωτήσεις 9-12), το βαθμό ενθάρρυνσης που δέχονται από τον γονέα (ερωτήσεις 13-16), τις κοινές δραστηριότητες γονέα-παιδιού (ερωτήσεις 17-19), την πολιτική αντίληψη του γονέα (ερωτήσεις 20-24), την άποψη του γονέα για την αναπηρία (ερωτήσεις 25-29 και 32), την αντίληψη του γονέα για την αντιμετώπιση των αναπήρων από την ελληνική πολιτεία (ερωτήσεις 30-31 και 40) και τέλος την άποψη του γονέα για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα ΑμεΝΑ (33-46). Οι γονείς κλήθηκαν να διατυπώσουν το βαθμό που συμφωνούσαν στις προτάσεις που τους δόθηκαν (καθόλου=1, λίγο=2, μέτρια=3, αρκετά=4, πολύ=5).

5.3 Στατιστική επεξεργασία

Για την επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ελεύθερο λογισμικό στατιστικής ανάλυσης Jamovi 2.2.5.

Για την αξιοπιστία και εσωτερική συνοχή του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος Cronbach's α , του οποίου ο συντελεστής α κατέδειξε σχετικά υψηλή αξιοπιστία και συνοχή ($\alpha=.672$) (πίνακας 1).

Για τη σύγκριση του μέσου όρου της ηλικίας στις δύο ομάδες χρησιμοποιήθηκε το Student's t-test. Για τη συσχέτιση των κατηγορικών μεταβλητών χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος Spearman's rho ενώ για τη σύγκριση των απαντήσεων που έδωσαν οι δύο ομάδες ερωτώμενων (ήτοι οι γονείς παιδιών με αναπηρία και οι γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης) χρησιμοποιήθηκε ο μη παραμετρικός έλεγχος Mann-Whitney U (Bryman, 2012). Χρησιμοποιήθηκε επίσης ο μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal Wallis για τη σύγκριση των απαντήσεων σε περισσότερες των δύο ομάδων ερωτώμενων. Τέλος, για την εξαγωγή συγκεντρωτικών αποτελεσμάτων ανα ομάδα μεταβλητών, χρησιμοποιήθηκε ο παραμετρικός έλεγχος Pearson.

Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε στο $p=.05$.

Πίνακας 1
Scale Reliability Statistics

	Cronbach's α
Scale	0.672

Note. items '20.ψηφος', '23.αυστηροτερο πολιτευμα', '24.καταχρηση δικαιωματος', '26.σπαταλη πορων', '29.αναπηρια κ δοκιμασια', '30.βαθμος ενταξης', '32.ιατρικο μοντελο', '33.απαγορευση ψηφου', '34.ψηφος κ βαθμος ΝΑ', '35.θολη ψηφος', '37.χειραγωγηση', '39.αλλοιωση αποτελεσματος', and '40.υλικες συνθηκες' correlate negatively with the total scale and probably should be reversed

5.4 Δείγμα και συλλογή δεδομένων

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν 119 γονείς, όλοι κάτοικοι αστικών κέντρων, εκ των οποίων οι 56 (47,1%) γονείς παιδιών με αναπηρία (εφεξής Ομάδα Α) και οι 63 (52,9%) γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης (εφεξής Ομάδα Β) (πίνακας 2). Το δείγμα επιλέχθηκε τυχαία από άτομα που είναι γονείς παιδιών τυπικής ανάπτυξης και γονείς παιδιών με αναπηρία. Η διανομή και συλλογή των ερωτηματολογίων διήρκησε από τον Οκτώβριο του 2021 ως τον Ιανουάριο του 2022. Απεστάλησαν ταχυδρομικά έντυπα ερωτηματολόγια σε συλλόγους γονέων δημόσιων σχολείων γενικής και ειδικής εκπαίδευσης, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αστικών κέντρων και συγκεκριμένα σε Άρτα, Σέρρες, Πάτρα, Αθήνα και Μαρούσι Αττικής ενώ προωθήθηκαν ερωτηματολόγια σε μορφή Google Forms και σε ηλεκτρονικές διευθύνσεις μελών συλλόγων γονέων αστικών κέντρων της Επικράτειας. Με το πέρας έξι εβδομάδων χωρίς απάντηση διενεργήθηκαν τηλεφωνικές και ηλεκτρονικές υπομνήσεις προς υπενθύμιση συμπλήρωσης και αποστολής του ερωτηματολογίου, όπου χρειάστηκε.

Πίνακας 2
Frequencies of γονεας παιδιου μεΑ

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
Ναι	56	47.1 %	47.1 %
Οχι	63	52.9 %	100.0 %

5.5 Ανάλυση δημογραφικών χαρακτηριστικών

Ως προς το φύλο, τα 90 άτομα (75,6%) του δείγματος είναι γυναίκες και τα 29 (24,4%) άνδρες (πίνακας 3) ενώ δεν διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς το ποσοστό ανδρών και γυναικών ανάμεσα στην Ομάδα Α και την Ομάδα Β, όπως αποδεικνύει η τιμή $p=.786$ του μη παραμετρικού ελέγχου Mann-Whitney U (πίνακας 4).

Πίνακας 3

Frequencies of φύλο

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
Γυναίκα	90	75.6 %	75.6 %
Αντρας	29	24.4 %	100.0 %

Πίνακας 4

Independent Samples T-Test

		Statistic	P
Φύλο	Mann-Whitney U	1726	0.786

Ο μέσος όρος ηλικίας του δείγματος είναι τα 44,9 έτη ($SD=7.06$) (πίνακας 5). Ανάμεσα στην Ομάδα Α και την Ομάδα Β δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ηλικίας, όπως αποδεικνύεται από την τιμή $p=.606$ του Student's t-test καθώς και τη σύγκριση των μέσων τιμών των δυο ομάδων (πίνακες 6 και 7).

Πίνακας 5

Descriptives

	φύλο	Ηλικία	Εκπαιδευση	εργασιακή σχέση	μηνιαίο εισοδήμα	οικογ.κατασταση	γονεας παιδιού μεΑ	είδος Α
N	119	118	119	118	118	119	119	56
Missing	0	1	0	1	1	0	0	63
Mean	1.24	44.9	2.98	2.66	2.81	1.31	1.53	2.09
Median	1	45.0	3	3.00	3.00	1	2	2.00
Mode	1.00	40.0	3.00	3.00	3.00	1.00	2.00	2.00
Standard deviation	0.431	7.06	0.770	1.28	1.05	0.722	0.501	0.394
Minimum	1	29	1	1	1	1	1	1
Maximum	2	65	4	5	5	3	2	3

Πίνακας 6
Independent Samples T-Test

		Statistic	df	p
ηλικια	Student's t	-0.518	116	0.606

Πίνακας 7
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
ηλικια	ναι	56	44.5	43.0	6.81	0.911
	οχι	62	45.2	45.0	7.31	0.928

Από το σύνολο του δείγματος, 2 άτομα δήλωσαν επίπεδο σπουδών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (1.7%), 30 άτομα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (25.2%), 55 άτομα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (46.2%) και 32 άτομα επίπεδο ανώτερο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (26.9%) (πίνακας 8). Όπως προκύπτει από την περιγραφική ανάλυση (πίνακας 9), η Ομάδα Α έχει μεγαλύτερο ποσοστό μελών της στο επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με την Ομάδα Β, με την τελευταία να έχει μεγαλύτερο ποσοστό σε κατόχους μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου, ενώ η διενέργεια του μη παραμετρικού ελέγχου Mann-Whitney U για τη σύγκριση των δυο ομάδων σε σχέση με τη μεταβλητή «επίπεδο σπουδών», έδωσε τιμή $p < .001$ (πίνακας 10), απορρίπτοντας την υπόθεση ότι οι δυο ομάδες δεν διαφέρουν στον τομέα του επιπέδου σπουδών.

Πίνακας 8
Frequencies of εκπαίδευση

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
α'βαθμια	2	1.7 %	1.7 %
β'βαθμια	30	25.2 %	26.9 %
γ'βαθμια	55	46.2 %	73.1 %

μεταπτ/διδασκ	32	26.9 %	100.0 %
---------------	----	--------	---------

Πίνακας 9
Frequencies of εκπαίδευση

εκπαίδευση	γονεας παιδιου μεΑ	
	ναι	οχι
α'βαθμια	1	1
β'βαθμια	21	9
γ'βαθμια	28	27
μεταπτ/διδασκ	6	26

Πίνακας 10
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
εκπαίδευση	Mann-Whitney U	1074	< .001

Σχετικά με την εργασιακή κατάσταση του δείγματος, 24 άτομα δήλωσαν ελεύθεροι επαγγελματίες (20,3%), 34 άτομα ιδιωτικοί υπάλληλοι (28,8%), 35 άτομα δημόσιοι υπάλληλοι (29,7%), 8 άτομα συνταξιούχοι (6,8%) και 17 άτομα άνεργοι (14,4%) ενώ υπήρξε και ένα άτομο που δεν έδωσε καμιά πληροφορία (πίνακες 5 και 11). Όπως προκύπτει από την περιγραφική ανάλυση (πίνακας 12), η Ομάδα Α έχει μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων σε σχέση με την Ομάδα Β, με την τελευταία να έχει μεγαλύτερο ποσοστό ελεύθερων επαγγελματιών, ενώ η διενέργεια του μη παραμετρικού ελέγχου Mann-Whitney U για τη σύγκριση των δυο ομάδων σε σχέση με τη μεταβλητή «επίπεδο σπουδών», έδωσε τιμή $p < .005$ (πίνακας 13), απορρίπτοντας την υπόθεση ότι οι δυο ομάδες δεν διαφέρουν στον τομέα των εργασιακών σχέσεων.

Πίνακας 11
Frequencies of εργασιακη σχεση

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
ελευθ.επ.	24	20.3 %	20.3 %
ιδιωτ.υπ.	34	28.8 %	49.2 %
δημ.υπ.	35	29.7 %	78.8 %

Πίνακας 10
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
συνταξ.	8	6.8 %	85.6 %
ανεργη/ος	17	14.4 %	100.0 %

Πίνακας 12
Frequencies of εργασιακη σχεση

εργασιακη σχεση	γονεας παιδιου μεΑ	
	ναι	Οχι
ελευθ.επ.	7	17
ιδιωτ.υπ.	16	18
δημ.υπ.	13	22
συνταξ.	4	4
ανεργη/ος	15	2

Πίνακας 13
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
εργασιακη σχεση	Mann-Whitney U	1226	0.005

Σχετικά με το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα, 9 άτομα δήλωσαν εισόδημα χαμηλότερο των 650 ευρώ (7,6%), 40 άτομα μεταξύ 651 και 1500 ευρώ (33,9%), 43 άτομα μεταξύ 1501 και 2500 ευρώ (36,4%), 16 άτομα μεταξύ 2501 και 4000 ευρώ (13,6%) και 10 άτομα άνω των 4001 ευρώ (8,5%), ενώ υπήρξε και ένα άτομο που δεν έδωσε καμιά πληροφορία (πίνακες 5 και 14).). Όπως προκύπτει από την περιγραφική ανάλυση (πίνακας 15), η Ομάδα Α έχει περισσότερα μέλη της στην εισοδηματική κατηγορία 651-1500 ευρώ σε σχέση με την Ομάδα Β, με την τελευταία να έχει περισσότερα μέλη της στην εισοδηματική κατηγορία 1501-2500 ευρώ, ενώ η διενέργεια του μη παραμετρικού ελέγχου Mann-Whitney U για τη σύγκριση των δυο ομάδων σε σχέση με τη μεταβλητή «μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα», έδωσε τιμή $p < .036$ (πίνακας 16), απορρίπτοντας την υπόθεση ότι οι δυο ομάδες δεν διαφέρουν στη μεταβλητή αυτή.

Πίνακας 14

Frequencies of μηνιαίο εισόδημα

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
<650	9	7.6 %	7.6 %
651-1500	40	33.9 %	41.5 %
1501-2500	43	36.4 %	78.0 %
2501-4000	16	13.6 %	91.5 %
>4001	10	8.5 %	100.0 %

Πίνακας 15

Frequencies of μηνιαίο εισόδημα

μηνιαίο εισόδημα	γονεας παιδιου μεΑ	
	ναι	Οχι
<650	6	3
651-1500	23	17
1501-2500	16	27
2501-4000	6	10
>4001	4	6

Πίνακας 16

Independent Samples T-Test

		Statistic	P
μηνιαίο εισόδημα	Mann-Whitney U	1362	0.036

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση, 100 άτομα δήλωσαν ότι τελούν σε επίσημη συμβίωση (γάμος, σύμφωνοι συμβίωσης) (84%), 1 άτομο σε ελεύθερη συμβίωση (0,8%) και 18 άτομα δήλωσαν μέλη μονογονεϊκής οικογένειας (15,1%) (πίνακας 17). Όπως προκύπτει από την περιγραφική ανάλυση (πίνακας 18), η Ομάδα Α έχει λιγότερα μέλη της σε επίσημη συμβίωση σε σχέση με την Ομάδα Β και περισσότερα μέλη της ως μέλη μονογονεϊκών οικογενειών, ενώ η διενέργεια του μη παραμετρικού ελέγχου Mann-Whitney U για τη σύγκριση των δυο ομάδων σε σχέση με τη μεταβλητή «οικογενειακή κατάσταση», έδωσε τιμή $p < .038$ (πίνακας 19), απορρίπτοντας την υπόθεση ότι οι δυο ομάδες δεν διαφέρουν στη μεταβλητή αυτή.

Πίνακας 17

Frequencies of οικογ.κατασταση

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
επισ.συμβ.	100	84.0 %	84.0 %
ελ.συμβ.	1	0.8 %	84.9 %
μονογονεϊκη	18	15.1 %	100.0 %

Πίνακας 18

Frequencies of οικογ.κατασταση

οικογ.κατασταση	γονεας παιδιου μεΑ	
	ναι	οχι
επισ.συμβ.	43	57
ελ.συμβ.	0	1
Μονογονεϊκη	13	5

Πίνακας 19

Independent Samples T-Test

		Statistic	P
οικογ.κατασταση	Mann-Whitney U	1516	0.038

Σχετικά με τα είδη αναπηριών που παρουσιάζουν τα παιδιά των γονέων της Ομάδας Α, 2 άτομα δήλωσαν ότι έχουν παιδί/ά με σωματική αναπηρία (3,6%), 47 με νοητική αναπηρία (83,9%) και 7 με παιδί/ά και με τα δύο είδη αναπηρίας (12,5%) (πίνακας 20).

Πίνακας 20

Frequencies of ειδος Α

Levels	Counts	% of Total	Cumulative %
Σωματικη	2	3.6 %	3.6 %
Νοητικη	47	83.9 %	87.5 %
και τα δυο	7	12.5 %	100.0 %

5.6 Ανάλυση των μεταβλητών

5.6.1. Αυτοδιάθεση: Η πρώτη ομάδα μεταβλητών (9-12) που εξετάζεται, διερευνά το βαθμό αυτοδιάθεσης που απολαμβάνουν τα παιδιά, σύμφωνα με την εκτίμηση των γονιών τους. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνόλου του δείγματος προκύπτει υψηλός βαθμός αυτοδιάθεσης (διάμεσος ερώτησης 9=5, διάμεσος ερώτησης 10=4, διάμεσος ερώτησης 11=4, διάμεσος ερώτησης 12=4) (πίνακας 21). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann_Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε στατιστικά σημαντική διαφορά (πίνακας 22) με τιμή $p < .001$ για όλες τις ερωτήσεις, με εμφανή το μικρότερο βαθμό αυτοδιάθεσης που δηλώνουν οι γονείς της Ομάδας Α ότι απολαμβάνουν τα παιδιά τους (πίνακας 23).

Πίνακας 21
Descriptives

	9.αυτοεξυπηρέτηση	10.αυτονομη κινηση	11. ευθυνες	12.φιλοι
N	119	119	119	119
Missing	0	0	0	0
Median	5	4	4	4
Mode	5.00	5.00	4.00	4.00
Minimum	1	1	1	1
Maximum	5	5	5	5

Πίνακας 22
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
9.αυτοεξυπηρέτηση	Mann-Whitney U	833	< .001
10.αυτονομη κινηση	Mann-Whitney U	845	< .001
11. ευθυνες	Mann-Whitney U	465	< .001
12.φιλοι	Mann-Whitney U	856	< .001

Πίνακας 23
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
9.αυτοεξυπηρέτηση	Ναι	56	3.61	4.00	1.15	0.154
	Οχι	63	4.60	5.00	0.773	0.0974

Πίνακας 23
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
10.αυτονομη κινηση	Ναι	56	3.05	3.00	1.42	0.190
	Οχι	63	4.33	5.00	0.967	0.1219
11. ευθυνες	Ναι	56	2.29	2.00	1.17	0.156
	Οχι	63	4.06	4.00	0.965	0.1216
12.φιλοι	Ναι	56	2.80	3.00	1.24	0.166
	Οχι	63	3.97	4.00	0.933	0.1175

5.6.2 Ενθάρρυνση: Η δεύτερη ομάδα μεταβλητών (13-16) διερευνά το βαθμό ενθάρρυνσης που παρέχουν οι γονείς στα παιδιά τους, σύμφωνα με την εκτίμηση των γονιών τους. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνολικού δείγματος προκύπτει σχετικά υψηλός βαθμός ενθάρρυνσης στην ανάληψη πρωτοβουλιών (διάμεσος ερώτησης 13=4), πολύ υψηλός βαθμός επιβράβευσης στόχων (διάμεσος ερώτησης 14=5), μέτριος βαθμός ανάθεσης εργασιών (διάμεσος ερώτησης 15=3) και σχετικά χαμηλός βαθμός παροχής της δυνατότητας στα παιδιά να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού (διάμεσος ερώτησης 16=2) (πίνακας 24). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann_Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε στατιστικά σημαντικές διαφορές στην ερώτηση 13, που αφορά στην ενθάρρυνση ανάληψης πρωτοβουλιών από τα παιδιά σε θέματα που αφορούν το φαγητό, το παιχνίδι, την επιλογή ρούχων, τον ελεύθερο χρόνο, με τιμή $p < .003$ και στην ερώτηση 16, που αφορά στην παροχή της δυνατότητας στα παιδιά να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού, με τιμή $p < .018$ (πίνακας 25). Μικρότερο βαθμό ενθάρρυνσης στην ανάληψη πρωτοβουλιών και παροχής δυνατότητας στα παιδιά τους να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού επέδειξε η Ομάδα Α (πίνακας 26).

Πίνακας 24
Descriptives

	13.πρωτοβουλίες	14.επιβραβευση	15.αναθεση εργασιων	16.παιδια εκτος σπιτιου
N	119	119	119	119
Missing	0	0	0	0
Mean	4.13	4.61	3.30	2.39
Median	4	5	3	2

Πίνακας 24
Descriptives

	13.πρωτοβουλίες	14.επιβραβευση	15.αναθεση εργασιων	16.παιδια εκτος σπιτιου
Standard deviation	0.956	0.639	0.970	1.49
Minimum	1	1	1	1
Maximum	5	5	5	5

Πίνακας 25
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
13.πρωτοβουλίες	Mann-Whitney U	1249	0.003
14.επιβραβευση	Mann-Whitney U	1568	0.203
15.αναθεση εργασιων	Mann-Whitney U	1624	0.434
16.παιδια εκτος σπιτιου	Mann-Whitney U	1343	0.018

Πίνακας 26
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
13.πρωτοβουλίες	ναι	56	3.86	4.00	1.069	0.1429
	οχι	63	4.38	5.00	0.771	0.0971
14.επιβραβευση	ναι	56	4.66	5.00	0.695	0.0929
	οχι	63	4.57	5.00	0.588	0.0741
15.αναθεση εργασιων	ναι	56	3.21	3.00	1.091	0.1457
	οχι	63	3.38	3.00	0.851	0.1072
16.παιδια εκτος σπιτιου	ναι	56	2.05	1.00	1.313	0.1755
	οχι	63	2.70	3.00	1.572	0.1981

5.6.3 Κοινές δραστηριότητες: Η τρίτη ομάδα μεταβλητών (17-19) διερευνά το βαθμό που οι γονείς παίζουν, συζητούν και παρακολουθούν την επικαιρότητα μαζί με τα παιδιά τους, δραστηριότητες δηλαδή που εκτείνονται πέρα από τις δραστηριότητες που αφορούν σε άμεσες βιωτικές ανάγκες, σύμφωνα πάντα με την εκτίμηση των γονιών τους. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνολικού δείγματος προκύπτει ότι οι γονείς παίζουν πολύ με τα παιδιά τους (διάμεσος ερώτησης 17=4),

παρακολουθούν λίγο την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα μαζί με τα παιδιά τους μέσα από τα ΜΜΕ (διάμεσος ερώτησης 18=2) και συζητούν αρκετά με τα παιδιά τους για κοινωνικά ζητήματα (διάμεσος ερώτησης 19=4) (πίνακας 27). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann-Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε στατιστικά σημαντικές διαφορές στην ερώτηση 18, που αφορά στο κατά πόσο παρακολουθούν οι γονείς πολιτικές συζητήσεις με τα παιδιά τους, με τιμή $p<.032$ και στην ερώτηση 19, που αφορά στο κατά πόσο οι γονείς συζητούν με τα παιδιά τους για κοινωνικά θέματα, με τιμή $p<.001$ (πίνακας 28). Μικρότερο βαθμό από κοινού ενασχόλησης με τα παραπάνω επέδειξε η Ομάδα Α (πίνακας 29).

Πίνακας 27

Descriptives

	17.παιχνιδι μαζί	18.ειδησεις μαζί	19.συζήτηση
N	119	119	119
Missing	0	0	0
Median	4	2	4
Mode	4.00	1.00	4.00
Minimum	1	1	1
Maximum	5	5	5

Πίνακας 28

Independent Samples T-Test

		Statistic	P
17.παιχνιδι μαζί	Mann-Whitney U	1553	0.233
18.ειδησεις μαζί	Mann-Whitney U	1374	0.032
19.συζήτηση	Mann-Whitney U	856	< .001

Πίνακας 29

Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
17.παιχνιδι μαζί	ναι	56	4.02	4.00	0.842	0.113
	οχι	63	3.83	4.00	0.890	0.112
18.ειδησεις μαζί	ναι	56	2.13	2.00	1.096	0.147

Πίνακας 29
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
19.συζησηση	οχι	63	2.62	3.00	1.263	0.159
	ναι	56	2.71	3.00	1.289	0.172
	οχι	63	3.90	4.00	0.979	0.123

5.6.4 Πολιτική αντίληψη: Η τέταρτη ομάδα μεταβλητών (20-24) διερευνά στοιχειώδεις πολιτικές στάσεις των γονιών. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνολικού δείγματος προκύπτει ότι οι γονείς ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα (διάμεσος ερώτησης 20=5), θεωρούν ότι η ψήφος τους έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τη ζωή τους (διάμεσος ερώτησης 21=4), θεωρούν ως καταλληλότερο πολίτευμα το υπάρχον (διάμεσος ερώτησης 22=5), δεν θεωρούν αρκετά πιθανό ότι ένα αυστηρότερο από το υπάρχον πολιτικό σύστημα θα ανταποκρινόταν καλύτερα στα σύγχρονα προβλήματα (διάμεσος ερώτησης 23=2) και δεν θεωρούν πως θα πρέπει να μην υπάρχουν δικαιώματα επειδή κάποιοι μπορεί να τα καταχρώνται (διάμεσος ερώτησης 24=1) (πίνακας 30). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε στατιστικά σημαντικές διαφορές στην ερώτηση 23, που αφορά στο κατά πόσο ένα αυστηρότερο πολίτευμα θα μπορούσε καλύτερα να ανταποκριθεί στα σύγχρονα προβλήματα, με τιμή $p < .020$ και στην ερώτηση 24, που αφορά στο αν θα πρέπει να μην υπάρχει ένα δικαίωμα επειδή κάποιοι πρόκειται να κάνουν κατάχρησή του, με τιμή $p < .038$ (πίνακας 31). Και στις δύο αυτές ερωτήσεις η Ομάδα Α παρουσιάζεται να συμφωνεί περισσότερο σε σχέση με την Ομάδα Β ότι ένα πιο αυστηρό πολίτευμα θα ήταν καταλληλότερο (διάμεσος Ομάδας Α=2, διάμεσος Ομάδας Β=1) και ότι καλύτερα να μην υφίσταται ένα δικαίωμα αν κάποιοι πρόκειται να το καταχραστούν (διάμεσος Ομάδας Α=2, διάμεσος Ομάδας Β=1) (πίνακας 32).

Πίνακας 30
Descriptives

	20.ψηφος	21.δυναμη ψηφου	22.καταλληλο πολιτευμα	23.αυστηροτερο πολιτευμα	24.καταχρηση δικαιωματος
N	119	119	119	119	119
Missing	0	0	0	0	0
Median	5	4	5	2	1
Mode	5.00	4.00	5.00	1.00	1.00
Minimum	1	1	2	1	1

Πίνακας 30
Descriptives

	20.ψηφος	21.δυναμη ψηφου	22.καταλληλο πολιτευμα	23.αυστηροτερο πολιτευμα	24.καταχρηση δικαιωματος
Maximum	5	5	5	5	5

Πίνακας 31
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
20.ψηφος	Mann-Whitney U	1610	0.285
21.δυναμη ψηφου	Mann-Whitney U	1712	0.776
22.καταλληλο πολιτευμα	Mann-Whitney U	1697	0.692
23.αυστηροτερο πολιτευμα	Mann-Whitney U	1349	0.020
24.καταχρηση δικαιωματος	Mann-Whitney U	1404	0.038

Πίνακας 32
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
20.ψηφος	ναι	56	4.68	5.00	0.765	0.102
	οχι	63	4.56	5.00	0.819	0.103
21.δυναμη ψηφου	ναι	56	3.36	4.00	1.354	0.181
	οχι	63	3.48	4.00	1.176	0.148
22.καταλληλο πολιτευμα	ναι	56	4.34	5.00	0.859	0.115
	οχι	63	4.40	5.00	0.834	0.105
23.αυστηροτερο πολιτευμα	ναι	56	2.45	2.00	1.347	0.180
	οχι	63	1.87	1.00	1.070	0.135
24.καταχρηση δικαιωματος	ναι	56	2.34	2.00	1.379	0.184
	οχι	63	1.86	1.00	1.203	0.152

5.6.5 Αντίληψη για την αναπηρία: Η πέμπτη ομάδα μεταβλητών (25-29 & 32) διερευνά την αντίληψη των γονιών για την αναπηρία. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνολικού δείγματος προκύπτει ότι οι γονείς θεωρούν ότι η αναπηρία είναι κοινωνικό δημιούργημα (διάμεσος ερώτησης 25=5), θεωρούν ότι η οικονομική αρωγή προς τα ΑμεΝΑ δεν αποτελεί σπατάλη πόρων (διάμεσος ερώτησης 26=1), συμφωνούν αρκετά με την πρόταση ότι με κατάλληλη εκπαίδευση και υποστηρικτικό

περιβάλλον μπορούν τα ΑμεΝΑ να συμμετέχουν ισότιμα σε όλες τις εκφάνσεις της (διάμεσος ερώτησης 27=4), συμφωνούν αρκετά με την πρόταση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα (διάμεσος ερώτησης 28=4), διαφωνούν απολύτως με την πρόταση ότι η αναπηρία είναι θεόσταλτη δοκιμασία (διάμεσος ερώτησης 29=1) και συμφωνούν λίγο με την πρόταση ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία έχουν περισσότερη ανάγκη την ιατρική φροντίδα παρά τρόπους ενίσχυσης της αυτονομίας τους (διάμεσος ερώτησης 32=2) (πίνακας 33). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε ότι δεν υφίστανται στατιστικά σημαντικές διαφορές σε καμία ερώτηση (πίνακες 34& 35).

Πίνακας 33

Descriptives

	25.κοινωνικο μοντελο	26.σπαταλη πορων	27.ισοτιμη συμμετοχη	28.αναπηρια κ δεξιότητες	29.αναπηρια κ δοκιμασια	32.ιατρικο μοντελο
N	119	119	119	119	119	119
Missing	0	0	0	0	0	0
Median	5	1	4	4	1	2
Mode	5.00	1.00	5.00	5.00	1.00	3.00
Minimum	1	1	2	2	1	1
Maximum	5	5	5	5	5	5

Πίνακας 34

Independent Samples T-Test

		Statistic	P
25.κοινωνικο μοντελο	Mann-Whitney U	1718	0.788
26.σπαταλη πορων	Mann-Whitney U	1631	0.104
27.ισοτιμη συμμετοχη	Mann-Whitney U	1675	0.605
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Mann-Whitney U	1450	0.074
29.αναπηρια κ δοκιμασια	Mann-Whitney U	1551	0.111
32.ιατρικο μοντελο	Mann-Whitney U	1509	0.158

Πίνακας 35
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
25.κοινωνικο μοντελο	ναι	56	4.14	5.00	1.212	0.162
	οχι	63	4.27	5.00	1.003	0.1264
26.σπαταλη πορων	ναι	56	1.21	1.00	0.780	0.104
	οχι	63	1.05	1.00	0.280	0.0353
27.ισοτιμη συμμετοχη	ναι	56	4.36	5.00	0.796	0.106
	οχι	63	4.30	4.00	0.775	0.0977
28.αναπηρια κ δεξιοτητες	ναι	56	4.27	5.00	0.904	0.121
	οχι	63	4.05	4.00	0.792	0.0997
29.αναπηρια κ δοκιμασια	ναι	56	1.75	1.00	1.378	0.184
	οχι	63	1.37	1.00	0.921	0.1160
32.ιατρικο μοντελο	ναι	56	2.48	3.00	1.265	0.169
	οχι	63	2.14	2.00	0.981	0.1236

5.6.6 Πολιτεία και αναπηρία: Η έκτη ομάδα μεταβλητών (30-31 & 40) διερευνά την αντίληψη των γονιών για τη σχέση ελληνικής πολιτείας και αναπηρίας. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνολικού δείγματος προκύπτει ότι οι γονείς θεωρούν ότι ο βαθμός ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία δεν είναι καθόλου ικανοποιητικός (διάμεσος ερώτησης 30=1), θεωρούν ότι η ελληνική πολιτεία δεν κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει στην ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία (διάμεσος ερώτησης 31=1), ωστόσο συμφωνούν μέτρια με την πρόταση ότι οι υλικές συνθήκες άσκησης του εκλογικού δικαιώματος είναι ικανές να εξασφαλίσουν στα άτομα με νοητική αναπηρία την άνετη άσκηση του δικαιώματος αυτού (διάμεσος ερώτησης 40=3 (πίνακας 36). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά στην ερώτηση 40 με τιμή $p < .006$ (πίνακας 37), με τους γονείς της Ομάδας Α να συμφωνούν πιο πολύ με την πρόταση ότι οι υλικές συνθήκες άσκησης του εκλογικού δικαιώματος είναι ικανές να εξασφαλίσουν στα άτομα με νοητική αναπηρία την άνετη άσκηση του δικαιώματος αυτού (διάμεσος ερώτησης 40=4 για Ομάδα Α) απ' ό,τι οι γονείς της Ομάδας Β (διάμεσος ερώτησης 40=2 για Ομάδα Β) (πίνακας 38).

Πίνακας 36
Descriptives

	30.βαθμος ενταξης	31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	40.υλικες συνθηκες
N	119	119	119
Missing	0	0	0
Median	1	1	3
Mode	1.00	1.00	1.00
Minimum	1	1	1
Maximum	5	5	5

Πίνακας 37
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
30.βαθμος ενταξης	Mann-Whitney U	1755	0.959
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	Mann-Whitney U	1659	0.534
40.υλικες συνθηκες	Mann-Whitney U	1263	0.006

Πίνακας 38
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
30.βαθμος ενταξης	ναι	56	1.59	1.00	0.804	0.107
	οχι	63	1.59	1.00	0.854	0.1077
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	ναι	56	1.61	1.00	0.867	0.116
	οχι	63	1.65	1.00	0.765	0.0964
40.υλικες συνθηκες	ναι	56	3.27	4.00	1.601	0.214
	οχι	63	2.41	2.00	1.613	0.2032

5.6.7 Εκλογικό δικαίωμα: Η έβδομη ομάδα μεταβλητών (33-46 εκτός της 40) διερευνά τις στάσεις των γονιών στο ζήτημα της δυνατότητας άσκησης του δικαιώματος ψήφου από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Από την περιγραφική ανάλυση των θέσεων του συνολικού δείγματος προκύπτει ότι οι γονείς θεωρούν ότι το εκλογικό δικαίωμα δεν πρέπει να απαγορεύεται στα άτομα με νοητική αναπηρία (διάμεσος ερώτησης 33=1), συμφωνούν μέτρια ότι το εκλογικό δικαίωμα των ατόμων με νοητική αναπηρία πρέπει να συναρτάται με το βαθμό νοητικής αναπηρίας (διάμεσος ερώτησης 34=3),

συμφωνούν μέτρια με την πρόταση ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την κρίση του ατόμου που προσέρχεται να ψηφίσει (διάμεσος ερώτησης 35=3), συμφωνούν αρκετά με την πρόταση ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορούν να ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα με τη βοήθεια άλλου ενήλικου εμπιστοσύνης τους εφόσον τη χρειάζονται (διάμεσος ερώτησης 36=4) και συμφωνούν ταυτόχρονα αρκετά με την πρόταση ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορούν να χειραγωγηθούν κατά την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος (διάμεσος ερώτησης 37=4) (πίνακας 39). Συνεχίζοντας, οι γονείς συμφωνούν μέτρια με την πρόταση ότι η διασφάλιση της μυστικότητας της ψήφου των ατόμων με νοητική αναπηρία είναι δυνατή (διάμεσος ερώτησης 38=3), συμφωνούν λίγο με την πρόταση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να επηρεάσει δραματικά ή να αλλοιώσει το εκλογικό (διάμεσος ερώτησης 39=2), συμφωνούν αρκετά με την πρόταση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να τα βοηθήσει στην καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή (διάμεσος ερώτησης 41=4), συμφωνούν αρκετά με την πρόταση ότι η κοινωνία θα ωφεληθεί από την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία (διάμεσος ερώτησης 42=4) και συμφωνούν ταυτόχρονα αρκετά με την πρόταση ότι η συμπερίληψη των ατόμων με νοητική αναπηρία στο γενικό σχολείο μπορεί να βοηθήσει στη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της χώρας (διάμεσος ερώτησης 43=4) (πίνακας 40). Τέλος, οι γονείς συμφωνούν αρκετά ότι τα πολιτικά κόμματα έχουν τη δυνατότητα να καταστήσουν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και στα άτομα με νοητική αναπηρία (διάμεσος ερώτησης 44=4), συμφωνούν πολύ με την πρόταση ότι τα πολιτικά κόμματα οφείλουν να καταστήσουν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και στα άτομα με νοητική αναπηρία (διάμεσος ερώτησης 45=5) ενώ δηλώνουν ότι είναι λίγο ενημερωμένοι για τον τρόπο που ρυθμίζουν το ζήτημα του εκλογικού δικαιώματος διεθνείς συνθήκες ή νομοθεσίες άλλων κρατών (διάμεσος ερώτησης 46=2) (πίνακας 41). Διεξάγοντας τη μη παραμετρική ανάλυση Mann Whitney U για τον έλεγχο ύπαρξης στατιστικά σημαντικής διαφοράς των απαντήσεων που έδωσαν οι Ομάδες Α και Β, διαπιστώνουμε ότι δεν υφίστανται στατιστικά σημαντικές διαφορές σε καμία ερώτηση (πίνακες 42& 43).

Πίνακας 39
Descriptives

	33.απαγορευση ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	35.θολη κριση	36.ενηλικος εμπιστοσυνης	37.χειραγωγηση
N	119	119	119	119	119
Missing	0	0	0	0	0
Median	1	3	3	4	4
Mode	1.00	1.00	3.00	5.00	4.00 ^a
Minimum	1	1	1	1	1
Maximum	5	5	5	5	5

^a More than one mode exists, only the first is reported

Πίνακας 40
Descriptives

	38.μυστικοτητα	39.αλλοιωση αποτελεσματος	41.ψηφος κ ενταξη	42.ωφελεια κοινωνιας	43.συμπεριληπτικο σχολειο
N	119	119	119	119	119
Missing	0	0	0	0	0
Median	3	2	4	4	4
Mode	3.00	1.00	5.00	4.00	4.00
Minimum	1	1	1	1	1
Maximum	5	5	5	5	5

Πίνακας 41
Descriptives

	44.δυνατοτητα κομματων	45.χρεος κομματων	46.διεθνεις συνθηκες
N	119	119	119
Missing	0	0	0
Median	4	5	2
Mode	4.00	5.00	1.00
Minimum	1	2	1
Maximum	5	5	5

Πίνακας 42
Independent Samples T-Test

		Statistic	P
33.απαγορευση ψηφου	Mann-Whitney U	1653	0.498
34.ψηφος κ βαθμος NA	Mann-Whitney U	1604	0.380
35.θολη κριση	Mann-Whitney U	1647	0.522
36.ενηλικος εμπιστοσυνης	Mann-Whitney U	1479	0.117
37.χειραγωγηση	Mann-Whitney U	1759	0.980
38.μυστικοτητα	Mann-Whitney U	1549	0.240
39.αλλοιωση αποτελεσματος	Mann-Whitney U	1750	0.937
41.ψηφος κ ενταξη	Mann-Whitney U	1656	0.548
42.ωφελεια κοινωνιας	Mann-Whitney U	1578	0.301
43.συμπεριληπτικο σχολειο	Mann-Whitney U	1690	0.684
44.δυνατοτητα κομματων	Mann-Whitney U	1550	0.239
45.χρεος κομματων	Mann-Whitney U	1695	0.661
46.διεθνεις συνθηκες	Mann-Whitney U	1754	0.955

Πίνακας 43
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
33.απαγορευση ψηφου	ναι	56	1.89	1.00	1.246	0.166
	οχι	63	1.70	1.00	1.072	0.1351
34.ψηφος κ βαθμος NA	ναι	56	3.05	3.50	1.667	0.223
	οχι	63	2.83	3.00	1.487	0.1873
35.θολη κριση	ναι	56	2.82	3.00	1.295	0.173
	οχι	63	2.65	3.00	1.194	0.1504
36.ενηλικος εμπιστοσυνης	ναι	56	3.80	4.00	1.271	0.170
	οχι	63	3.48	4.00	1.268	0.1598
37.χειραγωγηση	ναι	56	3.55	4.00	1.347	0.180
	οχι	63	3.62	4.00	1.128	0.1421
38.μυστικοτητα	ναι	56	3.52	4.00	1.279	0.171
	οχι	63	3.25	3.00	1.218	0.1534
39.αλλοιωση αποτελεσματος	ναι	56	2.04	1.50	1.307	0.175
	οχι	63	1.95	2.00	1.084	0.1366
41.ψηφος κ ενταξη	ναι	56	3.88	4.00	1.161	0.155
	οχι	63	3.79	4.00	1.080	0.1361
42.ωφελεια κοινωνιας	ναι	56	3.93	4.00	1.158	0.155
	οχι	63	3.83	4.00	0.943	0.1187

Πίνακας 43
Group Descriptives

	Group	N	Mean	Median	SD	SE
43.συμπεριληπτικό σχολείο	ναι	56	3.64	4.00	1.313	0.175
	οχι	63	3.63	4.00	1.112	0.1400
44.δυνατότητα κομματών	ναι	56	3.39	4.00	1.397	0.187
	οχι	63	3.73	4.00	1.153	0.1453
45.χρεος κομματών	ναι	56	4.48	5.00	0.831	0.111
	οχι	63	4.62	5.00	0.580	0.0731
46.διεθνεις συνθηκες	ναι	56	2.16	2.00	1.290	0.172
	οχι	63	2.06	2.00	1.061	0.1336

5.7 Εξέταση συµμεταβλητότητας

Για την εξέταση της συµμεταβλητότητας µεταξύ κατηγορικών µεταβλητών, όπως αυτές της παρούσας µελέτης που µετρήθηκαν σε κλίµακα Likert, χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης Spearman's rho, ο οποίος παίρνει τιµές από -1 έως +1, µε την τιµή 0 να εκφράζει την απουσία σχέσης ανάµεσα στις µεταβλητές, την τιµή -1 να εκφράζει την απολύτως αντιστρόφως ανάλογη σχέση µεταξύ δύο µεταβλητών και την τιµή +1 την απολύτως ανάλογη σχέση µεταξύ δυο µεταβλητών. Το όριο στατιστικής σηµαντικότητας ορίστηκε στο $p=.05$.

5.7.1 Αναλύοντας τα αποτελέσµατα, διαπιστώνουµε ότι η **µεταβλητή 9 (βαθµός αυτοεξυπηρέτησης των παιδιών)** συµμεταβάλλεται θετικά µε τις µεταβλητές 10 (αυτόνοµη κίνηση, Spearman's rho=.679, $p<.001$), 11 (ανάληψη ευθυνών, Spearman's rho=.616, $p<.001$) και 12 (συνάντηση µε φίλους, Spearman's rho=.497, $p<.001$) µεταβλητές, οι οποίες ανήκουν στην ενότητα που εξετάζει το επίπεδο αυτοδιάθεσης των παιδιών. Θετικά συσχετίζεται επίσης µε τις µεταβλητές 13 (ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών, Spearman's rho=.411, $p<.001$), 15 (ανάθεση εργασιών, Spearman's rho=.306, $p<.001$) και 16 (παιδιά εκτός σπιτιού, Spearman's rho=.417, $p<.001$) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά εκ µέρους των γονέων, µε τις µεταβλητές 18 (παρακολούθηση ειδήσεων και πολιτικών συζητήσεων από κοινού µε τα παιδιά, Spearman's rho=.211, $p=.021$) και 19 (συζήτηση µε τα παιδιά για κοινωνικά θέµατα, Spearman's rho=.414, $p<.001$) της ενότητας που αφορούν στις κοινές δραστηριότητες µεταξύ γονέων και παιδιών (πίνακας 44, βλ. Παράρτηµα).

5.7.2 Η μεταβλητή 10 (αυτόνομη κίνηση) συµµεταβάλλεται θετικά µε τις µεταβλητές 11 (ανάληψη ευθυνών, Spearman's $\rho=0.607$, $p<.001$) και 12 (συνάντηση µε φίλους, Spearman's $\rho=0.415$, $p<.001$) µεταβλητές, οι οποίες ανήκουν στην ενότητα που εξετάζει το επίπεδο αυτοδιάθεσης των παιδιών. Θετικά συσχετίζεται επίσης µε τις µεταβλητές 13 (ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών, Spearman's $\rho=0.362$, $p<.001$), 15 (ανάθεση εργασιών, Spearman's $\rho=0.368$, $p<.001$) και 16 (παιδιά εκτός σπιτιού, Spearman's $\rho=0.416$, $p<.001$) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά εκ µέρους των γονέων, µε τις µεταβλητές 18 (παρακολούθηση ειδήσεων και πολιτικών συζητήσεων από κοινού µε τα παιδιά, Spearman's $\rho=0.272$, $p=.003$) και 19 (συζήτηση µε τα παιδιά για κοινωνικά θέµατα, Spearman's $\rho=0.470$, $p<.001$) της ενότητας που αφορούν στις κοινές δραστηριότητες µεταξύ γονέων και παιδιών (πίνακας 44, βλ. Παράρτηµα). Αρνητική συµµεταβλητότητα παρουσιάζει µε τις µεταβλητές 36 (άσκηση εκλογικού δικαιώµατος ΑµεΝΑ µε βοήθεια ενηλίκου εµπιστοσύνης, Spearman's $\rho=-0.213$, $p=.020$) και 40 (υλικές συνθήκες άσκησης εκλογικού δικαιώµατος από ΑµεΝΑ, Spearman's $\rho=-0.209$, $p=.022$) (πίνακας 45)

Πίνακας 45
Correlation Matrix

		10.αυτονομη κίνηση	36.ενηλικος εμπιστοσύνης	40.υλικες συνθηκες
10.αυτονομη κίνηση	Spearman's rho	—		
	p-value	—		
	N	—		
36.ενηλικος εμπιστοσύνης	Spearman's rho	-0.213 *	—	
	p-value	0.020	—	
	N	119	—	
40.υλικες συνθηκες	Spearman's rho	-0.209 *	0.039	—
	p-value	0.022	0.673	—
	N	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.3 Η μεταβλητή 11 (ανάληψη ευθυνών) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη µεταβλητή 12 (συνάντηση µε φίλους, Spearman's $\rho=0.636$, $p<.001$) µεταβλητή, η οποία ανήκει στην ενότητα που εξετάζει το επίπεδο αυτοδιάθεσης των παιδιών. Θετικά συσχετίζεται επίσης µε τις µεταβλητές 13 (ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών, Spearman's

$\rho=.403$, $p<.001$), 15 (ανάθεση εργασιών, Spearman's $\rho=.372$, $p<.001$) και 16 (παιδιά εκτός σπιτιού, Spearman's $\rho=.554$, $p<.001$) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά εκ μέρους των γονέων, με τις μεταβλητές 18 (παρακολούθηση ειδήσεων και πολιτικών συζητήσεων από κοινού με τα παιδιά, Spearman's $\rho=.405$, $p<.001$) και 19 (συζήτηση με τα παιδιά για κοινωνικά θέματα, Spearman's $\rho=.602$, $p<.001$) της ενότητας που αφορούν στις κοινές δραστηριότητες μεταξύ γονέων και παιδιών (πίνακας 44, βλ. Παράρτημα).

5.7.4 Η μεταβλητή 12 (συνάντηση με φίλους) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 13 (ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών, Spearman's $\rho=.408$, $p=.001$), 15 (ανάθεση εργασιών, Spearman's $\rho=.255$, $p=.005$) και 16 (παιδιά εκτός σπιτιού, Spearman's $\rho=.526$, $p=.001$) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά εκ μέρους των γονέων, με τις μεταβλητές 18 (παρακολούθηση ειδήσεων και πολιτικών συζητήσεων από κοινού με τα παιδιά, Spearman's $\rho=.316$, $p=.003$) και 19 (συζήτηση με τα παιδιά για κοινωνικά θέματα, Spearman's $\rho=.565$, $p<.001$) της ενότητας που αφορούν στις κοινές δραστηριότητες μεταξύ γονέων και παιδιών (πίνακας 44, βλ. Παράρτημα). Θετική συµμεταβλητότητα παρουσιάζει με τη μεταβλητή 22 (κατάλληλο πολιτεύµα, Spearman's $\rho=.188$, $p=.040$) (πίνακας 46).

Πίνακας 46
Correlation Matrix

		12.φίλοι	22.κατάλληλο πολιτεύµα
12.φίλοι	Spearman's rho	—	
	p-value	—	
	N	—	
22.κατάλληλο πολιτεύµα	Spearman's rho	0.188 *	—
	p-value	0.040	—
	N	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.5 Η μεταβλητή 13 (ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 14 (επιβράβευση, Spearman's $\rho=.221$, $p=.016$), 15 (ανάθεση εργασιών, Spearman's $\rho=.235$, $p=.010$) και 16 (παιδιά εκτός σπιτιού, Spearman's $\rho=.361$, $p<.001$) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που

δέχονται τα παιδιά εκ μέρους των γονέων, με τις μεταβλητές 17 (παιχνίδι γονιών μαζί με τα παιδιά τους, Spearman's $\rho=.187$, $p=.041$), 18 (παρακολούθηση ειδήσεων και πολιτικών συζητήσεων από κοινού με τα παιδιά, Spearman's $\rho=.218$, $p=.017$) και 19 (συζήτηση με τα παιδιά για κοινωνικά θέματα, Spearman's $\rho=.345$, $p<.001$) της ενότητας που αφορούν στις κοινές δραστηριότητες μεταξύ γονέων και παιδιών (πίνακας 44, βλ. Παράρτημα). Θετική συμμεταβλητότητα παρουσιάζει με τις μεταβλητές 27 (ισότιμη συμμετοχή, Spearman's $\rho=.180$, $p=.049$) και 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho=.217$, $p=.018$) (πίνακας 47).

Πίνακας 47
Correlation Matrix

		13.πρωτοβουλίες	27.ισότιμη συμμετοχή	41.ψηφος κ ένταξη
13.πρωτοβουλίες	Spearman's rho	—		
	p-value	—		
	N	—		
27.ισότιμη συμμετοχή	Spearman's rho	0.180 *	—	
	p-value	0.049	—	
	N	119	—	
41.ψηφος κ ένταξη	Spearman's rho	0.217 *	0.382 ***	—
	p-value	0.018	< .001	—
	N	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.6 Η μεταβλητή 14 (επιβράβευση) συμμεταβάλλεται θετικά με τη μεταβλητή 17 (παιχνίδι γονιών μαζί με τα παιδιά τους, Spearman's $\rho=.217$, $p=.018$) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά εκ μέρους των γονέων (πίνακας 44, βλ. Παράρτημα), με τη μεταβλητή 22 (κατάλληλο πολίτευμα, Spearman's $\rho=.298$, $p<.001$) της ενότητας που εξετάζει βασικές πολιτικές στάσεις των γονέων, με τις μεταβλητές 25 (κοινωνικό μοντέλο, Spearman's $\rho=.198$, $p=.031$), 27 (ισότιμη συμμετοχή, Spearman's $\rho=.249$, $p=.006$) και 28 (αναπηρία και δεξιότητες, Spearman's $\rho=.263$, $p=.004$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά με την αναπηρία. Αρνητική συμμεταβλητότητα παρουσιάζει με τις μεταβλητές 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho=-.259$, $p=.004$) και 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho=-.189$, $p=.039$) ενώ θετικά συμμεταβάλλεται με τις μεταβλητές

36 (ενήλικος εμπιστοσύνης, Spearman's $\rho=.229$, $p=.012$), 38 (μυστικότητα ψήφου, Spearman's $\rho=.207$, $p=.024$, 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho=.322$, $p<.001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho=.318$, $p<.001$) και 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho=.251$, $p=.006$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 49 και 50).

Πίνακας 48
Correlation Matrix

		14.επιβραβευσ ση	22.καταλληλ ο πολιτευμα	25.κοινωνι κο μοντελο	27.ισοτιμ η συμμετοχ η	28.αναπηρ ια κ δεξιότητες
14.επιβραβευσ ση	Spearman 's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
22.καταλληλ ο πολιτευμα	Spearman 's rho	0.298 **	—			
	p-value	0.001	—			
	N	119	—			
25.κοινωνικο μοντελο	Spearman 's rho	0.198 *	0.010	—		
	p-value	0.031	0.912	—		
	N	119	119	—		
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearman 's rho	0.249 **	0.054	0.241 **	—	
	p-value	0.006	0.563	0.008	—	
	N	119	119	119	—	
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Spearman 's rho	0.263 **	0.089	0.368 ***	0.628 **	—
	p-value	0.004	0.338	<.001	<.001	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 49
Correlation Matrix

		14.επιβραβευσ ση	33.απαγορευ ση ψηφου	35.θολ η κριση	36.ενηλικος εμπιστοσυν ης	38.μυστικότη τα
14.επιβραβευσ ση	Spearman's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
33.απαγορευ ση ψηφου	Spearman's rho	-0.259 **	—			
	p-value	0.004	—			
	N	119	—			
35.θολη κριση	Spearman's rho	-0.189 *	0.531 ***	—		
	p-value	0.039	< .001	—		
	N	119	119	—		
36.ενηλικος εμπιστοσυν ης	Spearman's rho	0.229 *	-0.264 **	0.096	—	
	p-value	0.012	0.004	0.298	—	
	N	119	119	119	—	
38.μυστικότη τα	Spearman's rho	0.207 *	-0.138	0.101	0.170	—
	p-value	0.024	0.136	0.276	0.064	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 50

Correlation Matrix

		14.επιβραβευση	41.ψηφος κ ενταξη	42.ωφελεια κοινωνιας	45.χρεος κομματος
14.επιβραβευση	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman's rho	0.322 ***	—		
	p-value	< .001	—		

Πίνακας 50

Correlation Matrix

		14.επιβραβευση		41.ψηφος κ ενταξη		42.ωφελεια κοινωνιας		45.χρεος κομματων	
42.ωφελεια κοινωνιας	N	119		—					
	Spearman's rho	0.318	***	0.693	***	—			
	p-value	< .001		< .001		—			
	N	119		119		—			
45.χρεος κομματων	Spearman's rho	0.251	**	0.487	***	0.489	***	—	
	p-value	0.006		< .001		< .001		—	
	N	119		119		119		—	

Note. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

5.7.7 Η μεταβλητή 15 (ανάθεση εργασιών) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 16 (παιδιά εκτός σπιτιού, Spearman's rho=.334, p<.001) της ενότητας που αφορά στην ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά εκ µέρους των γονέων µε τις μεταβλητές 18 (παρακολούθηση ειδήσεων µαζί µε τα παιδιά, Spearman's rho=.213, p=.020) και 19 (συζήτηση µαζί µε τα παιδιά, Spearman's rho=.287, p=.002) της ενότητας που εξετάζει βασικές πολιτικές στάσεις των γονέων (πίνακας 44, βλ. Παράρτηµα). Συµµεταβάλλεται επίσης οριακά θετικά µε τη μεταβλητή 28 (αναπηρία και δεξιότητες, Spearman's rho=.183, p=.047) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά µε την αναπηρία. Αρνητική συµµεταβλητότητα παρουσιάζει µε τη μεταβλητή 37 (χειραγωγή ψηφου, Spearman's rho=-.275, p=.002) ενώ θετικά συµµεταβάλλεται µε τις μεταβλητές 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's rho=.231, p=.011) και 46 (διεθνείς συνθήκες, Spearman's rho=.259, p=.004) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώµατος (πίνακας 51).

Πίνακας 51

Correlation Matrix

		15.αναθεση εργασιων		28.αναπηρια κ δεξιότητες		37.χειραγωγη ψηφου		43.συµπεριληπτικο σχολειο		46.διεθνεις συνθηκες	
15.αναθεση εργασιων	Spearman's rho	—									

Πίνακας 51
Correlation Matrix

		15.αναθε- ση εργασιων	28.αναπη- ρια κ δεξιότητες	37.χειραγωγ- ησηση	43.συμπεριληπ- τικο σχολειο	46.διεθν- εις συνθηκε- ς
	p-value	—				
	N	—				
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Spearma- n's rho	0.183 *	—			
	p-value	0.047	—			
	N	119	—			
37.χειραγωγηση	Spearma- n's rho	-0.275 **	-0.177	—		
	p-value	0.002	0.054	—		
	N	119	119	—		
43.συμπεριληπ- τικο σχολειο	Spearma- n's rho	0.231 *	0.282 **	-0.320 ***	—	
	p-value	0.011	0.002	< .001	—	
	N	119	119	119	—	
46.διεθνεις συνθηκες	Spearma- n's rho	0.259 **	0.164	-0.199 *	0.124	—
	p-value	0.004	0.075	0.030	0.179	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.8 Η μεταβλητή 16 (παιδιά εκτός σπιτιού) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 18 (παρακολούθηση ειδήσεων µαζί µε τα παιδιά, Spearman's $\rho = .488$, $p < .001$) και 19 (συζήτηση µαζί µε τα παιδιά, Spearman's $\rho = .521$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει βασικές πολιτικές στάσεις των γονέων (πίνακας 44, βλ. Παράρτηµα).

5.7.9 Η μεταβλητή 17 (παιχνίδι µαζί) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 25 (κοινωνικό µοντέλο, Spearman's $\rho = .273$, $p = .003$), 27 (ισότιµη συµµετοχή, Spearman's $\rho = .277$, $p = .002$) και 28 (αναπηρία και δεξιότητες, Spearman's $\rho = .194$, $p = .034$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά µε την αναπηρία (πίνακας 52). Αρνητική συµµεταβλητότητα παρουσιάζει µε τη μεταβλητή 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho = -.211$, $p = .021$) και τη μεταβλητή 34 (ψήφος και βαθµός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho = -.262$, $p = .004$) ενώ θετικά συµµεταβάλλεται µε τις μεταβλητές 36 (ενήλικος εµπιστοσύνης, Spearman's $\rho = .267$,

$p=.003$), 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho=.226$, $p=.013$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho=.212$, $p=.021$), 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho=.212$, $p=.021$) και 46 (διεθνείς συνθήκες, Spearman's $\rho=.198$, $p=.031$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 53 και 54).

Πίνακας 52
Correlation Matrix

		17.παιχνιδι μαζί	25.κοινωνικο μοντελο	27.ισοτιμη συμμετοχη	28.αναπηρια κ δεξιότητες
17.παιχνιδι μαζί	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
25.κοινωνικο μοντελο	Spearman's rho	0.273 **	—		
	p-value	0.003	—		
	N	119	—		
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearman's rho	0.277 **	0.241 **	—	
	p-value	0.002	0.008	—	
	N	119	119	—	
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Spearman's rho	0.194 *	0.368 ***	0.628 ***	—
	p-value	0.034	< .001	< .001	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 53
Correlation Matrix

		17.παιχνιδι μαζί	33.απαγορευση ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	36.ενηλικος εμπιστοσυνης
17.παιχνιδι μαζί	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
33.απαγορευση ψηφου	Spearman's rho	-0.211 *	—		
	p-value	0.021	—		
	N	119	—		

Πίνακας 53
Correlation Matrix

		17.παιχνιδι μαζί	33.απαγορευση ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	36.ενηλικος εμπιστοσυνης
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman's rho	-0.262 **	0.641 ***	—	
	p-value	0.004	< .001	—	
	N	119	119	—	
36.ενηλικος εμπιστοσυνης	Spearman's rho	0.267 **	-0.264 **	-0.135	—
	p-value	0.003	0.004	0.144	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 54
Correlation Matrix

		17.παιχνιδι μαζί	41.ψηφος κ ενταξη	42.ωφελεια κοινωνιας	45.χρεος κομματων	46.διεθνεις συνθηκες
17.παιχνιδι μαζί	Spearman's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman's rho	0.226 *	—			
	p-value	0.013	—			
	N	119	—			
42.ωφελεια κοινωνιας	Spearman's rho	0.212 *	0.693 ***	—		
	p-value	0.021	< .001	—		
	N	119	119	—		
45.χρεος κομματων	Spearman's rho	0.212 *	0.487 ***	0.489 ***	—	
	p-value	0.021	< .001	< .001	—	
	N	119	119	119	—	
46.διεθνεις συνθηκες	Spearman's rho	0.198 *	0.181 *	0.148	0.153	—
	p-value	0.031	0.049	0.108	0.097	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.10 Η μεταβλητή 18 (παιχνίδι μαζί) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 19 (συζήτηση μαζί µε τα παιδιά, Spearman's $\rho = .511$, $p < .001$) της ενότητας που αφορά στις κοινές δραστηριότητες γονιών και παιδιών (πίνακας 44, βλ. Παράρτηµα) και µε τη μεταβλητή 21 (δύναµη ψήφου, Spearman's $\rho = .264$, $p = .004$) της ενότητας που εξετάζει τις βασικές πολιτικές αντιλήψεις των γονιών, ενώ συµµεταβάλλεται αρνητικά µε τις μεταβλητές 28 (αναπηρία και δεξιότητες, Spearman's $\rho = -.209$, $p = .023$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά µε την αναπηρία και 39 (αλλοίωση αποτελέσµατος, Spearman's $\rho = -.207$, $p = .024$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώµατος (πίνακας 55).

Πίνακας 55
Correlation Matrix

		18.ειδησεις μαζί	21.δυναµη ψηφου	28.αναπηρια κ δεξιότητες	39.αλλοιωση αποτελεσµατος
18.ειδησεις μαζί	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
21.δυναµη ψηφου	Spearman's rho	0.264 **	—		
	p-value	0.004	—		
	N	119	—		
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Spearman's rho	-0.209 *	-0.088	—	
	p-value	0.023	0.343	—	
	N	119	119	—	
39.αλλοιωση αποτελεσµατος	Spearman's rho	-0.207 *	-0.032	0.032	—
	p-value	0.024	0.729	0.733	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.11 Η μεταβλητή 20 (ψήφος) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 21 (δύναµη ψήφου, Spearman's $\rho = .232$, $p = .011$) και 22 (κατάλληλο πολίτευµα, Spearman's $\rho = .270$, $p = .003$) της ενότητας που εξετάζει τις βασικές πολιτικές αντιλήψεις των γονιών, µε τις μεταβλητές 34 (ψήφος και βαθµός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho = .226$, $p = .013$) και 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho = -.250$, $p = .006$) ενώ

αρνητικά συμμεταβάλλεται με τη μεταβλητή 38 (μυστικότητα, Spearman's rho=-.207, p=.024), της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 56).

Πίνακας 56
Correlation Matrix

		20.ψηφο ος	21.δυνα μη ψηφου	22.καταλλη λο πολιτευμα	34.ψηφο ς κ βαθμος NA	35.θολ η κριση	38.μυστικοτ ητα
20.ψηφος	Spearman's rho	—					
	p-value	—					
	N	—					
21.δυναμη ψηφου	Spearman's rho	0.23 ₂ *	—				
	p-value	0.01 ₁	—				
	N	119	—				
22.καταλληλ ο πολιτευμα	Spearman's rho	0.27 ₀ *	0.32 ₃ **	—			
	p-value	0.00 ₃	<.00 ₁	—			
	N	119	119	—			
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman's rho	0.22 ₆ *	0.09 ₆	0.030	—		
	p-value	0.01 ₃	0.29 ₉	0.749	—		
	N	119	119	119	—		
35.θολη κριση	Spearman's rho	0.25 ₀ *	0.09 ₆	-0.000	0.58 ₈ **	—	
	p-value	0.00 ₆	0.29 ₇	1.000	<.00 ₁	—	
	N	119	119	119	119	—	
38.μυστικοτ ητα	Spearman's rho	0.20 ₇ *	0.01 ₇	0.106	0.16 ₃	0.101	—
	p-value	0.02 ₄	0.85 ₆	0.252	0.07 ₆	0.276	—
	N	119	119	119	119	119	—

Note. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

5.7.12 Η μεταβλητή 21 (δύναμη ψήφου) συµμεταβάλλεται θετικά µε τη **μεταβλητή 22 (κατάλληλο πολίτευμα, Spearman's rho=.273, p=.003)** της ενότητας που εξετάζει βασικές πολιτικές αντιλήψεις των γονιών (πίνακας 56).

5.7.13 Η μεταβλητή 23 (αυστηρότερο πολίτευμα) συµμεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 24 (κατάχρηση δικαιώματος, Spearman's rho=.378, p<.001) της ενότητας που εξετάζει τις βασικές πολιτικές αντιλήψεις των γονιών, τη μεταβλητή 29 (αναπηρία και δοκιμασία, Spearman's rho=.251, p=.006), τη μεταβλητή 32 (ιατρικό μοντέλο, Spearman's rho=.232, p=.011) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών για την αναπηρία, τη μεταβλητή 35 (θολή κρίση, Spearman's rho=.243, p=.008), τη μεταβλητή 37 (χειραγώγηση, Spearman's rho=.188, p=.041) ενώ αρνητικά συµμεταβάλλεται µε τη μεταβλητή 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's rho=-.216, p=.019), της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 57 και 58).

Πίνακας 57
Correlation Matrix

		23.αυστηροτε ρο πολίτευμα	24.καταχρησ η δικαιώματος	29.αναπηρι α κ δοκιμασία	30.βαθμο ς ενταξης	32.ιατρικ ο μοντελο
23.αυστηροτε ρο πολίτευμα	Spearman 's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
24.καταχρηση δικαιώματος	Spearman 's rho	0.378 ***	—			
	p-value	< .001	—			
	N	119	—			
29.αναπηρια κ δοκιμασία	Spearman 's rho	0.251 **	0.219 *	—		
	p-value	0.006	0.017	—		
	N	119	119	—		
30.βαθμος ενταξης	Spearman 's rho	0.065	0.185 *	0.032	—	
	p-value	0.485	0.044	0.731	—	
	N	119	119	119	—	
32.ιατρικο μοντελο	Spearman 's rho	0.232 *	0.277 **	0.101	0.229 *	—
	p-value	0.011	0.002	0.273	0.012	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Πίνακας 57
Correlation Matrix

	23.αυστηροτε ρο πολιτευμα	24.καταχρησ η δικαιώματος	29.αναπηρι α κ δοκιμασία	30.βαθμο ς ένταξης	32.ιατρικ ο μοντέλο
--	------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	--------------------------	---------------------------

Πίνακας 58
Correlation Matrix

		23.αυστηροτερο πολιτευμα	35.θολη κριση	37.χειραγωγηση	42.ωφέλεια κοινωνίας
23.αυστηροτερο πολιτευμα	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
35.θολη κριση	Spearman's rho	0.243 **	—		
	p-value	0.008	—		
	N	119	—		
37.χειραγωγηση	Spearman's rho	0.188 *	0.452 ***	—	
	p-value	0.041	< .001	—	
	N	119	119	—	
42.ωφέλεια κοινωνίας	Spearman's rho	-0.216 *	-0.436 ***	-0.339 ***	—
	p-value	0.019	< .001	< .001	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.14 Η μεταβλητή 24 (κατάχρηση δικαιώματος) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 26 (σπατάλη πόρων, Spearman's $\rho=0.310$, $p<0.001$), 29 (αναπηρία και δοκιμασία, Spearman's $\rho=0.219$, $p=0.017$) και 32 (ιατρικό μοντέλο, Spearman's $\rho=0.277$, $p=0.002$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά µε την αναπηρία, µε τη μεταβλητή 30 (βαθμός ένταξης, Spearman's $\rho=0.185$, $p=0.044$) της ενότητας που αφορά στις σχέσεις πολιτείας και αναπηρίας, µε τη μεταβλητή 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho=0.250$, $p=0.006$), τη μεταβλητή 34 (ψήφος και βαθμός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho=0.199$, $p=0.030$), ενώ αρνητικά συµµεταβάλλεται µε τη μεταβλητή 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho=-0.214$,

$p=.019$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 59 και 60).

Πίνακας 59
Correlation Matrix

		24.καταχρησ η δικαιώματος	26.σπαταλ η πορών	29.αναπηρι α κ δοκιμασία	30.βαθμο ς εντάξης	32.ιατρικ ο μοντελο
24.καταχρησ η δικαιώματος	Spearman's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
26.σπαταλη πορών	Spearman's rho	0.310 ***	—			
	p-value	< .001	—			
	N	119	—			
29.αναπηρια κ δοκιμασία	Spearman's rho	0.219 *	0.169	—		
	p-value	0.017	0.066	—		
	N	119	119	—		
30.βαθμος εντάξης	Spearman's rho	0.185 *	0.201 *	0.032	—	
	p-value	0.044	0.028	0.731	—	
	N	119	119	119	—	
32.ιατρικο μοντελο	Spearman's rho	0.277 **	0.175	0.101	0.229 *	—
	p-value	0.002	0.057	0.273	0.012	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 60
Correlation Matrix

		24.καταχρηση δικαιώματος	33.απαγορευση ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος ΝΑ	41.ψηφος κ εντάξη
24.καταχρηση δικαιώματος	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
33.απαγορευση ψηφου	Spearman's rho	0.250 **	—		
	p-value	0.006	—		

Πίνακας 60
Correlation Matrix

		24.καταχρηση δικαιωματος	33.απαγορευση ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	41.ψηφος κ ενταξη
	N	119	—		
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman's rho	0.199 *	0.641 ***	—	
	p-value	0.030	< .001	—	
	N	119	119	—	
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman's rho	-0.214 *	-0.394 ***	-0.372 ***	—
	p-value	0.019	< .001	< .001	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.15 Η μεταβλητή 25 (κοινωνικό μοντέλο) συµμεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 27 (ισότιμη συµμετοχή, Spearman's $\rho = .241$, $p = .008$) και 28 (αναπηρία και δεξιότητες, Spearman's $\rho = .368$, $p = .001$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά µε την αναπηρία, αρνητικά µε τη μεταβλητή 31 (πολιτεία, ένταξη και αναπηρία Spearman's $\rho = -.238$, $p = .009$) της ενότητας που αφορά στις σχέσεις πολιτείας και αναπηρίας, και θετικά µε τις μεταβλητές 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = .287$, $p = .002$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = .269$, $p = .003$), 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = .192$, $p = .037$) και 45 (χρέος κοµμάτων, Spearman's $\rho = .269$, $p = .003$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώµατος (πίνακες 61 και 62).

Πίνακας 61
Correlation Matrix

		25.κοινωνικο μοντελο	27.ισοτιμη συμμετοχη	28.αναπηρια κ δεξιότητες	31.πολιτεια ενταξη αναπηρια
25.κοινωνικο μοντελο	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearman's rho	0.241 **	—		
	p-value	0.008	—		

Πίνακας 61
Correlation Matrix

		25.κοινωνικο μοντελο	27.ισοτιμη συμμετοχη	28.αναπηρια κ δεξιότητες	31.πολιτεια ενταξη αναπηρια
	N	119	—		
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Spearman's rho	0.368 ***	0.628 ***	—	
	p-value	< .001	< .001	—	
	N	119	119	—	
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	Spearman's rho	-0.238 **	0.024	-0.227 *	—
	p-value	0.009	0.796	0.013	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 62
Correlation Matrix

		25.κοινωνι κο μοντελο	41.ψηφο ς κ ενταξη	42.ωφελει α κοινωνια ς	43.συμπεριληπτι κο σχολειο	45.χρεος κομματ ων
25.κοινωνικο μοντελο	Spearman 's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman 's rho	0.287 **	—			
	p-value	0.002	—			
	N	119	—			
42.ωφελεια κοινωνιας	Spearman 's rho	0.269 **	0.693 ** *	—		
	p-value	0.003	< .00 1	—		
	N	119	119	—		
43.συμπεριληπτι κο σχολειο	Spearman 's rho	0.192 *	0.403 ** *	0.429 ** *	—	
	p-value	0.037	< .00 1	< .00 1	—	
	N	119	119	119	—	
45.χρεος κομματων	Spearman 's rho	0.269 **	0.487 ** *	0.489 ** *	0.315 ***	—

Πίνακας 62
Correlation Matrix

	25.κοινωνι κο μοντελο	41.ψηφο ς κ ενταξη	42.ωφελει α κοινωνια ς	43.συμπεριληπτι κο σχολειο	45.χρεος κομματ ων
p-value	0.003	< .00 1	< .00 1	< .001	—
N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.16 Η μεταβλητή 26 (σπατάλη πόρων) συμμεταβάλλεται αρνητικά με τη μεταβλητή 27 (ισότιμη συμμετοχή, Spearman's $\rho = -.191$, $p = .037$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά με την αναπηρία, αρνητικά με τη μεταβλητή και 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho = -.341$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος και θετικά με τη μεταβλητή 30 (βαθμός ένταξης, Spearman's $\rho = .201$, $p = .028$) της ενότητας που αφορά στις σχέσεις πολιτείας και αναπηρίας (πίνακας 63).

Πίνακας 63
Correlation Matrix

		26.σπαταλη πορων	27.ισοτιμη συμμετοχη	30.βαθμος ενταξης	45.χρεος κομματων
26.σπαταλη πορων	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearman's rho	-0.191 *	—		
	p-value	0.037	—		
	N	119	—		
30.βαθμος ενταξης	Spearman's rho	0.201 *	0.033	—	
	p-value	0.028	0.721	—	
	N	119	119	—	
45.χρεος κομματων	Spearman's rho	-0.341 ***	0.391 ***	-0.121	—
	p-value	< .001	< .001	0.189	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.17 Η μεταβλητή 27 (ισότιμη συμμετοχή) συµμεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 28 (αναπηρία και δεξιότητες, Spearman's $\rho = .628$, $p = .001$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών σχετικά µε την αναπηρία. Συµμεταβάλλεται αρνητικά µε τις μεταβλητές 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho = -.335$, $p = .001$), 34 (ψήφος και βαθμός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho = -.208$, $p = .023$), 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho = -.283$, $p = .002$) και 37 (χειραγώγηση, Spearman's $\rho = -.188$, $p = .040$), ενώ συµμεταβάλλεται θετικά µε τις μεταβλητές 36 (ενήλικος εμπιστοσύνης, Spearman's $\rho = .254$, $p = .005$), 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = .382$, $p < .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = .357$, $p < .001$), 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = .271$, $p = .003$), 44 (δυνατότητα κοµµάτων, Spearman's $\rho = .244$, $p = .007$), 45 (χρέος κοµµάτων, Spearman's $\rho = .391$, $p < .001$) και 46 (διεθνείς συνθήκες, Spearman's $\rho = .228$, $p = .012$), της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 64, 65 και 66).

Πίνακας 64
Correlation Matrix

		27.ισοτιμη συµμετοχ η	28.αναπηρι α κ δεξιότητες	33.απαγορευσ η ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	35.θολ η κριση
27.ισοτιμη συµμετοχη	Spearman' s rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
28.αναπηρια κ δεξιότητες	Spearman' s rho	0.628 ***	—			
	p-value	< .001	—			
	N	119	—			
33.απαγορευσ η ψηφου	Spearman' s rho	-0.335 ***	-0.259 **	—		
	p-value	< .001	0.004	—		
	N	119	119	—		
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman' s rho	-0.208 *	-0.132	0.641 ***	—	
	p-value	0.023	0.153	< .001	—	
	N	119	119	119	—	
35.θολη κριση	Spearman' s rho	-0.283 **	-0.288 **	0.531 ***	0.588 ** *	—
	p-value	0.002	0.001	< .001	< .00 1	—

Πίνακας 64
Correlation Matrix

	27.ισοτιμη συμμετοχ η	28.αναπηρι α κ δεξιότητες	33.απαγορευσ η ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	35.θολ η κριση
N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 65
Correlation Matrix

		27.ισοτιμη η συμμετοχ η	36.ενηλικος εμπιστοσυν ης	37.χειραγωγησ η	41.ψηφο ς κ ενταξη	42.ωφελει α κοινωνιας
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearman' s rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
36.ενηλικος εμπιστοσυνης	Spearman' s rho	0.254 **	—			
	p-value	0.005	—			
	N	119	—			
37.χειραγωγη ση	Spearman' s rho	-.188 *	-0.063	—		
	p-value	0.040	0.494	—		
	N	119	119	—		
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman' s rho	0.382 **	0.311 ***	-0.313 ***	—	
	p-value	<.001	<.001	<.001	—	
	N	119	119	119	—	
42.ωφελεια κοινωνιας	Spearman' s rho	0.357 **	0.394 ***	-0.339 ***	0.693 **	—
	p-value	<.001	<.001	<.001	<.001	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 66
Correlation Matrix

		27.ισοτιμ η συμμετο χη	43.συμπεριληπ τικο σχολείο	44.δυνατοτη τα κομμάτων	45.χρεος κομματ ων	46.διεθνε ις συνθηκες
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearma n's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
43.συμπεριληπ τικο σχολείο	Spearma n's rho	0.271 **	—			
	p-value	0.003	—			
	N	119	—			
44.δυνατοτητα κομμάτων	Spearma n's rho	0.244 **	0.245 **	—		
	p-value	0.007	0.007	—		
	N	119	119	—		
45.χρεος κομμάτων	Spearma n's rho	0.391 ** *	0.315 ***	0.416 ***	—	
	p-value	< .00 1	< .001	< .001	—	
	N	119	119	119	—	
46.διεθνεις συνθηκες	Spearma n's rho	0.228 *	0.124	0.072	0.153	—
	p-value	0.012	0.179	0.434	0.097	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.18 Η μεταβλητή 28 (αναπηρία και δεξιότητες) συµµεταβάλλεται αρνητικά µε τη μεταβλητή 31 (πολιτεία, ένταξη και αναπηρία, Spearman's $\rho = -.227$, $p = .013$) της ενότητας που εξετάζει βασικές αντιλήψεις των γονιών στις σχέσεις πολιτείας και αναπηρίας. Συµµεταβάλλεται αρνητικά µε τις μεταβλητές 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho = -.259$, $p = .004$), 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho = -.288$, $p = .001$), ενώ συµµεταβάλλεται θετικά µε τις μεταβλητές 36 (ενήλικος εμπιστοσύνης, Spearman's $\rho = .239$, $p = .009$), 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = .409$, $p = .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = .486$, $p = .001$), 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = .282$, $p = .002$), 44 (δυνατότητα κοµμάτων, Spearman's $\rho = .214$, $p = .020$) και 45 (χρέος κοµμάτων, Spearman's $\rho = .470$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 67 και 68).

Πίνακας 67
Correlation Matrix

		28.αναπηρ ια κ δεξιότητες	31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	33.απαγορευ ση ψηφου	35.θολη κριση	36.ενηλικος εμπιστοσυνη ς	41.ψηφο ς κ ενταξη
28.αναπηρ ια κ δεξιότητες	Spearman 's rho	—					
	p-value	—					
	N	—					
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	Spearman 's rho	-0.227 *	—				
	p-value	0.013	—				
	N	119	—				
33.απαγορευ ση ψηφου	Spearman 's rho	-0.259 **	-0.070	—			
	p-value	0.004	0.448	—			
	N	119	119	—			
35.θολη κριση	Spearman 's rho	-0.288 **	-0.039	0.531 ***	—		
	p-value	0.001	0.670	< .001	—		
	N	119	119	119	—		
36.ενηλικος εμπιστοσυνη ς	Spearman 's rho	0.239 **	0.008	-0.264 **	0.096	—	
	p-value	0.009	0.935	0.004	0.298	—	
	N	119	119	119	119	—	
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman 's rho	0.409 ***	-0.031	-0.394 ***	- ** 0.378 *	0.311 ***	—
	p-value	< .001	0.734	< .001	< .00 1	< .001	—
	N	119	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 68
Correlation Matrix

		28.αναπηρ ια κ δεξιότητες	42.ωφέλε ια κοινωνια ς	43.συμπεριληπ τικο σχολειο	44.δυνατοτη τα κομματων	45.χρεος κομμα των
28.αναπηρ ια κ δεξιότητες	Spearman 's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				

Πίνακας 68
Correlation Matrix

		28.αναπηρ ια κ δεξιότητες	42.ωφέλε ια κοινωνια ς	43.συμπεριληπ τικο σχολείο	44.δυνατοτη τα κομμάτων	45.χρεος κομματα ων
42.ωφέλεια κοινωνίας	Spearman's rho	0.486 ***	—			
	p-value	< .001	—			
	N	119	—			
43.συμπεριληπ τικο σχολείο	Spearman's rho	0.282 **	0.429 **	—		
	p-value	0.002	< .001	—		
	N	119	119	—		
44.δυνατοτητα κομμάτων	Spearman's rho	0.214 *	0.347 **	0.245 **	—	
	p-value	0.020	< .001	0.007	—	
	N	119	119	119	—	
45.χρεος κομμάτων	Spearman's rho	0.470 ***	0.489 **	0.315 ***	0.416 ***	—
	p-value	< .001	< .001	< .001	< .001	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.19 Η μεταβλητή 29 (αναπηρία και δοκιμασία) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho = .222$, $p = .015$) και αρνητικά µε τη μεταβλητή 45 (χρέος κοµμάτων, Spearman's $\rho = -.220$, $p = .016$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 69).

Πίνακας 69
Correlation Matrix

		29.αναπηρια κ δοκιμασια	33.απαγορευση ψηφου	45.χρεος κομμάτων
29.αναπηρια κ δοκιμασια	Spearman's rho	—		
	p-value	—		
	N	—		
33.απαγορευση ψηφου	Spearman's rho	0.222 *	—	
	p-value	0.015	—	
	N	119	—	

Πίνακας 69
Correlation Matrix

		29.αναπηρία κ δοκιμασία	33.απαγορευση ψηφου	45.χρεος κομματων
45.χρεος κομματων	Spearman's rho	-0.220 *	-0.206 *	—
	p-value	0.016	0.025	—
	N	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.20 Η μεταβλητή 30 (βαθμός ένταξης) συµμεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 31(πολιτεία, ένταξη και αναπηρία, Spearman's $\rho = .491$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει τις θέσεις των γονιών για τη σχέση πολιτείας και αναπηρίας, τη μεταβλητή 32 (ιατρικό μοντέλο, Spearman's $\rho = .229$, $p = .012$) της ενότητας που εξετάζει την αντίληψη των γονιών για την αναπηρία και τη μεταβλητή 40 (υλικές συνθήκες, Spearman's $\rho = .223$, $p = .015$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 70).

Πίνακας 70
Correlation Matrix

		30.βαθμος ενταξης	31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	32.ιατρικο μοντελο	40.υλικες συνθηκες
30.βαθμος ενταξης	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	Spearman's rho	0.491 ***	—		
	p-value	< .001	—		
	N	119	—		
32.ιατρικο μοντελο	Spearman's rho	0.229 *	0.212 *	—	
	p-value	0.012	0.020	—	
	N	119	119	—	
40.υλικες συνθηκες	Spearman's rho	0.223 *	0.130	0.067	—
	p-value	0.015	0.160	0.467	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.21 Η μεταβλητή 31 (πολιτεία, ένταξη και αναπηρία) συµµεταβάλλεται θετικά µε τη μεταβλητή 32 (ιατρικό µοντέλο, Spearman's $\rho = .212$, $p = .020$) της ενότητας που εξετάζει την αντίληψη των γονιών για την αναπηρία, αρνητικά µε τη μεταβλητή 34 (ψήφος και βαθµός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho = -.249$, $p = .006$) και θετικά µε τη μεταβλητή 46 (διεθνείς συνθήκες, Spearman's $\rho = .190$, $p = .038$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώµατος (πίνακας 71).

Πίνακας 71
Correlation Matrix

		31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	32.ιατρικο μοντελο	34.ψηφος κ βαθμος NA	46.διεθνεις συνθηκες
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
32.ιατρικο μοντελο	Spearman's rho	0.212 *	—		
	p-value	0.020	—		
	N	119	—		
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman's rho	-0.249 **	0.188 *	—	
	p-value	0.006	0.041	—	
	N	119	119	—	
46.διεθνεις συνθηκες	Spearman's rho	0.190 *	0.030	-0.180	—
	p-value	0.038	0.745	0.051	—
	N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.22 Η μεταβλητή 32 (ιατρικό µοντέλο) συµµεταβάλλεται θετικά µε τις μεταβλητές 33 (απαγόρευση ψήφου, Spearman's $\rho = .252$, $p = .006$), 34 (ψήφος και βαθµός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho = .188$, $p = .041$), 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho = .195$, $p = .033$) και 39 (αλλοίωση αποτελέσµατος, Spearman's $\rho = .314$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώµατος (πίνακας 72).

Πίνακας 72
Correlation Matrix

		32.ιατρικ ο μοντελο	33.απαγορευσ η ψηφου	34.ψηφος κ βαθμος NA	35.θολ η κριση	39.αλλοιωση αποτελεσματο ς
32.ιατρικο μοντελο	Spearman' s rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
33.απαγορευσ η ψηφου	Spearman' s rho	0.252 **	—			
	p-value	0.006	—			
	N	119	—			
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman' s rho	0.188 *	0.641 ***	—		
	p-value	0.041	< .001	—		
	N	119	119	—		
35.θολη κριση	Spearman' s rho	0.195 *	0.531 ***	0.588 ** *	—	
	p-value	0.033	< .001	< .00 1	—	
	N	119	119	119	—	
39.αλλοιωση αποτελεσματο ς	Spearman' s rho	0.314 ** *	0.236 **	0.293 **	0.127	—
	p-value	< .001	0.010	0.001	0.168	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.23 Η μεταβλητή 33 (απαγόρευση ψήφου) συμμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 34 (ψήφος και βαθμός νοητικής αναπηρίας, Spearman's $\rho = .641$, $p < .001$), 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho = .531$, $p < .001$), 37 (χειραγώγηση, Spearman's $\rho = .333$, $p < .001$) και 39 (αλλοίωση αποτελέσματος, Spearman's $\rho = .236$, $p = .010$), ενώ συμμεταβάλλεται αρνητικά με τις μεταβλητές 36 (ενήλικος εμπιστοσύνης, Spearman's $\rho = -.264$, $p = .004$), 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = -.394$, $p = .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = -.486$, $p = .001$), 43 (συμπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = -.237$, $p = .009$), 44 (, Spearman's $\rho = -.282$, $p = .002$) και 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho = -.206$, $p = .025$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακες 73, 74 και 75).

Πίνακας 73
Correlation Matrix

		33.απαγορευ ση ψηφου	34.ψηφο ς κ βαθμος NA	35.θολη κριση	36.ενηλικος εμπιστοσυν ης	37.χειραγωγη ση
33.απαγορευσ η ψηφου	Spearman 's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
34.ψηφος κ βαθμος NA	Spearman 's rho	0.641 ***	—			
	p-value	< .001	—			
	N	119	—			
35.θολη κριση	Spearman 's rho	0.531 ***	0.588 ** *	—		
	p-value	< .001	< .00 1	—		
	N	119	119	—		
36.ενηλικος εμπιστοσυνης	Spearman 's rho	-0.264 **	- 0.135	- 0.096	—	
	p-value	0.004	0.144	0.298	—	
	N	119	119	119	—	
37.χειραγωγη ση	Spearman 's rho	0.333 ***	0.386 ** *	0.452 ** *	-0.063	—
	p-value	< .001	< .00 1	< .00 1	0.494	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 74
Correlation Matrix

		33.απαγορε υση ψηφου	39.αλλοιωσ η αποτελεσμα τος	41.ψηφο ς κ ενταξη	42.ωφελε ια κοινωνια ς	43.συμπεριληπ τικο σχολειο
33.απαγορευσ η ψηφου	Spearma n's rho	—				
	p-value	—				
	N	—				
39.αλλοιωση αποτελεσματος	Spearma n's rho	0.236 **	—			
	p-value	0.010	—			

Πίνακας 74
Correlation Matrix

		33.απαγορευση ψηφου	39.αλλοιωσ η αποτελεσμα τος	41.ψηφο ς κ ενταξη	42.ωφελεια κοινωνια ς	43.συμπεριληπ τικο σχολειο
	N	119	—			
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman's rho	-0.394 ***	-0.020	—		
	p-value	< .001	0.826	—		
	N	119	119	—		
42.ωφελεια κοινωνια ς	Spearman's rho	-0.486 ***	0.113	0.69 ** 3 *	—	
	p-value	< .001	0.222	< .00 1	—	
	N	119	119	119	—	
43.συμπεριληπ τικο σχολειο	Spearman's rho	-0.237 **	-0.000	0.40 ** 3 *	0.429 ** *	—
	p-value	0.009	1.000	< .00 1	< .00 1	—
	N	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Πίνακας 75
Correlation Matrix

		33.απαγορευση ψηφου	44.δυνατοτητα κομματων	45.χρεος κομματων	46.διεθνεις συνθηκες
33.απαγορευση ψηφου	Spearman's rho	—			
	p-value	—			
	N	—			
44.δυνατοτητα κομματων	Spearman's rho	-0.282 **	—		
	p-value	0.002	—		
	N	119	—		
45.χρεος κομματων	Spearman's rho	-0.206 *	0.416 ***	—	
	p-value	0.025	< .001	—	
	N	119	119	—	
46.διεθνεις συνθηκες	Spearman's rho	-0.128	0.072	0.153	—
	p-value	0.166	0.434	0.097	—

Πίνακας 75
Correlation Matrix

	33.απαγορευση ψηφου	44.δυνατοτητα κομματων	45.χρεος κομματων	46.διεθνεις συνθηκες
N	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.7.24 Η μεταβλητή 34 (ψήφος και βαθμός νοητικής αναπηρίας) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 35 (θολή κρίση, Spearman's $\rho = .588$, $p < .001$), 37 (χειραγώγηση, Spearman's $\rho = .386$, $p < .001$) και 39 (αλλοίωση αποτελέσματος, Spearman's $\rho = .293$, $p = .001$), ενώ συµμεταβάλλεται αρνητικά με τις μεταβλητές 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = -.372$, $p < .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = -.356$, $p < .001$) και 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = -.317$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.25 Η μεταβλητή 35 (θολή κρίση) συµμεταβάλλεται θετικά με τη μεταβλητή 37 (χειραγώγηση, Spearman's $\rho = .452$, $p < .001$) ενώ συµμεταβάλλεται αρνητικά με τις μεταβλητές 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = -.378$, $p < .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = -.436$, $p < .001$) και 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = -.286$, $p = .002$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.26 Η μεταβλητή 36 (ενήλικος εμπιστοσύνης) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = .311$, $p < .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = .394$, $p < .001$) και 44 (δυνατότητα κομμάτων, Spearman's $\rho = .301$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.27 Η μεταβλητή 37 (χειραγώγηση) συµμεταβάλλεται αρνητικά με τις μεταβλητές 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = -.313$, $p < .001$), 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = -.339$, $p < .001$), 43 (συµπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = -.320$,

$p < .001$) και 46 (διεθνείς συνθήκες, Spearman's $\rho = -.199$, $p = .030$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.28 Η μεταβλητή 38 (χειραγώγηση) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 40 (υλικές συνθήκες, Spearman's $\rho = .322$, $p < .001$), 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = .342$, $p < .001$) και 44 (δυνατότητα κομμάτων, Spearman's $\rho = .258$, $p = .005$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.29 Η μεταβλητή 41 (ψήφος και ένταξη) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 42 (ωφέλεια κοινωνίας, Spearman's $\rho = .693$, $p < .001$), 43 (συμπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = .403$, $p < .001$), 44 (δυνατότητα κομμάτων, Spearman's $\rho = .299$, $p < .001$) και 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho = .487$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.30 Η μεταβλητή 42 (ωφέλεια κοινωνίας) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 43 (συμπεριληπτικό σχολείο, Spearman's $\rho = .429$, $p < .001$), 44 (δυνατότητα κομμάτων, Spearman's $\rho = .347$, $p < .001$) και 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho = .489$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.31 Η μεταβλητή 43 (συμπεριληπτικό σχολείο) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 44 (δυνατότητα κομμάτων, Spearman's $\rho = .245$, $p = .007$) και 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho = .315$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.32 Η μεταβλητή 44 (δυνατότητα κομμάτων) συµμεταβάλλεται θετικά με τη μεταβλητή 45 (χρέος κομμάτων, Spearman's $\rho = .416$, $p < .001$) της ενότητας που εξετάζει πτυχές του εκλογικού δικαιώματος (πίνακας 76, βλ. Παράρτημα).

5.7.33 Η μεταβλητή 46 (διεθνείς συνθήκες) συµμεταβάλλεται θετικά με τις μεταβλητές 15 (ανάθεση εργασιών, Spearman's $\rho = .259$, $p = .004$), 17 (παιχνίδι μαζί, Spearman's $\rho = .198$, $p = .031$), 27 (ισότιμη συμμετοχή, Spearman's $\rho = .228$, $p = .012$),

31 (πολιτεία, ένταξη και αναπηρία, Spearman's $\rho = .190$, $p = .038$) και 41 (ψήφος και ένταξη, Spearman's $\rho = .191$, $p = .049$) και αρνητικά με τη μεταβλητή 37 (χειραγώγηση, Spearman's $\rho = -.199$, $p = .030$) (πίνακας 77).

Πίνακας 77
Correlation Matrix

		15.αναθεση εργασιων	17.παιχνιδι μαζι	27.ισοτιμη συμμετοχη	31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	37.χειραγωγηση	41.ψηφος κ ενταξη	46.διεθνεις συνθηκες
15.αναθεση εργασιων	Spearman's rho	—						
	p-value	—						
	N	—						
17.παιχνιδι μαζι	Spearman's rho	0.159	—					
	p-value	0.084	—					
	N	119	—					
27.ισοτιμη συμμετοχη	Spearman's rho	0.036	0.277 *	—				
	p-value	0.699	0.002	—				
	N	119	119	—				
31.πολιτεια ενταξη αναπηρια	Spearman's rho	-0.041	0.105	0.024	—			
	p-value	0.655	0.257	0.796	—			
	N	119	119	119	—			
37.χειραγωγηση	Spearman's rho	-0.275 *	-0.051	-0.188 *	-0.011	—		
	p-value	0.002	0.584	0.040	0.904	—		
	N	119	119	119	119	—		
41.ψηφος κ ενταξη	Spearman's rho	0.133	0.226 *	0.382 **	-0.031	-0.313 ***	—	
	p-value	0.149	0.013	<.001	0.734	<.001	—	
	N	119	119	119	119	119	—	
46.διεθνεις συνθηκες	Spearman's rho	0.259 *	0.198 *	0.228 *	0.190 *	-0.199 *	0.181 *	—
	p-value	0.004	0.031	0.012	0.038	0.030	0.049	—

Πίνακας 77
Correlation Matrix

	15.αναθ εση εργασι ων	17.παιχ νιδι μαζι	27.ισοτ ιμη συμμετ οχη	31.πολι τεια ενταξη αναπηρ ια	37.χειραγ ωγηση	41.ψη φος κ ενταξη	46.διεθ νεις συνθηκ ες
N	119	119	119	119	119	119	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

5.8 Συσχέτιση ομάδων μεταβλητών

Τέλος διενεργήθηκε συσχέτιση των ομάδων των μεταβλητών μεταξύ τους μέσω μετατροπής τους σε συνεχείς, εύρεσης του μέσου τους όρου ανά ομάδα γονιών και συσχέτισής τους μέσω του ελέγχου Pearson's r . Από τον έλεγχο διαπιστώθηκε θετική συσχέτιση της ενθάρρυνσης που παρέχουν οι γονείς στα παιδιά τους ($r=.009$), των κοινών δραστηριοτήτων ανάμεσα σε γονείς και παιδιά ($r=.031$) και του κοινωνικού μοντέλου αντίληψης της αναπηρίας ($r<.001$) με τη θετική στάση απέναντι στο εκλογικό δικαίωμα των ατόμων με νοητική αναπηρία (πίνακας 81, βλ. Παράρτημα).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

6.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε η εξαγωγή συμπερασμάτων για τη στάση των γονιών παιδιών με αναπηρία και παιδιών χωρίς αναπηρία γύρω από το ζήτημα της δυνατότητας ή μη άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από άτομα με νοητική αναπηρία. Για το σκοπό αυτό διερευνήθηκαν παράγοντες που θεωρήθηκε ότι συμβάλλουν ή συγκαθορίζουν την τελική άποψη των γονιών, όπως ο βαθμός αυτοδιάθεσης που απολαμβάνουν τα παιδιά των μελών των δύο ομάδων, η ενθάρρυνση που δίνουν οι ίδιοι οι γονείς των δύο ομάδων στα παιδιά τους, οι κοινές δραστηριότητες που μοιράζονται γονείς και παιδιά, η αντίληψη των γονιών απέναντι σε βασικά πολιτειακά ζητήματα και η αντίληψη των γονιών για την αναπηρία, η αντίληψη των γονιών για τη στάση της πολιτείας απέναντι στην αναπηρία. Ερευνήθηκε δηλαδή αν η θέση των γονιών στα παραπάνω ζητήματα συσχετίζεται με τη θέση τους απέναντι στο ζήτημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία και πιο συγκεκριμένα: αν υπήρξε διαφορά στις θέσεις των γονιών παιδιών με αναπηρία

και παιδιών χωρίς αναπηρία όπως και η σχέση των μεταβλητών μεταξύ τους. Η φύση της εργασίας δεν επιτρέπει τη διαπίστωση αιτιακών σχέσεων, επιτρέπει όμως την εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων για τις σχέσεις των διαφορετικών μεταβλητών μεταξύ τους.

6.1.1 Από την ανάλυση των δημογραφικών χαρακτηριστικών των δύο ομάδων (γονείς παιδιών με αναπηρία: Ομάδα Α, γονείς παιδιών χωρίς αναπηρία: Ομάδα Β) προκύπτει ότι τόσο στο επίπεδο σπουδών όσο και στο είδος εργασιακής σχέσης, στο μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα και την οικογενειακή κατάσταση οι δύο ομάδες παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Η Ομάδα Α παρουσιάζει συνολικότερα χαμηλότερο επίπεδο σπουδών, χαμηλότερο οικογενειακό εισόδημα, μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας και μεγαλύτερα ποσοστά μονογονεϊκών οικογενειών σε σχέση με την Ομάδα Β. Τα ευρήματα αυτά πιθανόν να οφείλονται στο ότι οι γονείς παιδιών με αναπηρία επιφορτίζονται με τις αυξημένες ανάγκες για φροντίδα των παιδιών τους, πράγμα που αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για ακαδημαϊκή και επαγγελματική σταδιοδρομία και για βελτίωση του οικογενειακού εισοδήματος. Επίσης, το αυξημένο ποσοστό μονογονεϊκών οικογενειών στην Ομάδα Α μπορεί να ερμηνευτεί ως απότοκο των επιβαρύνσεων που επιφέρει η αναπηρία ενός παιδιού στο γονεϊκό ζευγάρι και που μπορεί ευκολότερα να οδηγήσει το ένα από τα δύο μέλη (κατά συντριπτική πλειοψηφία τον άντρα) εκτός οικογένειας. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με έρευνες που αποδεικνύουν ότι οι οικογένειες με άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν συχνότερα τη φτώχεια και τη στέρηση, συμπεριλαμβανομένων των παραμέτρων της εργασίας, της ακαδημαϊκής εξέλιξης και της κοινωνικής συμμετοχής καθώς και μεγαλύτερα ποσοστά ενδοοικογενειακών εντάσεων, άγχους και αισθήματος παραίτησης (Chan, & Sigafos, 2001· Fujiura, & Yamaki, 2000· Mazzucchelli et al., 2018· Pinilla-Roncancio, 2018· Pinilla-Roncancio and Alkire, 2017), όχι όμως και μεγαλύτερα ποσοστά διαζυγίων εξαιτίας της ύπαρξης παιδιού με αναπηρία (Namkung et al., 2015· McCoy et al., 2010).

6.1.2 Από την ανάλυση της πρώτης ομάδας μεταβλητών (9-12), που εξετάζει το **βαθμό αυτοδιάθεσης** που απολαμβάνουν τα παιδιά, σύμφωνα με την εκτίμηση των γονιών τους, διαπιστώνεται καταρχήν ότι ο βαθμός αυτοδιάθεσης που απολαμβάνουν τα παιδιά συσχετίζεται θετικά με την ενθάρρυνση που δέχονται από τους γονείς και με το χρόνο που περνούν οι γονείς με τα παιδιά τους, εύρημα που συμφωνεί με μελέτες που εξετάζουν την γονεϊκή υποστήριξη της αυτονομίας των παιδιών και εφήβων (Soenens, et al., 2007· Supple, Ghazarian, Peterson, & Bush, 2009). Πιο συγκεκριμένα:

6.1.2.1 Μεταβλητή 9 (αυτοεξυπηρέτηση): Παρ'όλη τη διατύπωση της πρότασης, που καλεί τους γονείς να αξιολογήσουν το βαθμό αυτοεξυπηρέτησης σε αναλογία με ηλικία, σωματική και νοητική κατάσταση, διαφαίνεται ότι τα παιδιά δίχως αναπηρία απολαμβάνουν υψηλότερο βαθμό αυτοδιάθεσης σε σχέση με τα παιδιά με αναπηρίες, πράγμα αναμενόμενο λόγω του μεγαλύτερου άγχους που βιώνουν οι γονείς παιδιών με αναπηρίες (Amireh, 2018· Azad, Blacher, & Marcoulides, 2013· Blacher, & Baker, 2017· Findler, Klein Jacoby, & Gabis, 2016). Διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις που έδωσαν οι δύο ομάδες γονιών, εύρημα που συνάδει με συναφείς έρευνες για την αυτοδιάθεση και αυτονομία των παιδιών και εφήβων με νοητική αναπηρία (Lamash & Josman, 2020· Egilson et al., 2016· Ullenhag et al., 2013). Επίσης φάνηκε ότι ο βαθμός αυτοεξυπηρέτησης ανάλογα με το ηλικιακό, σωματικό και νοητικό υπόβαθρο (στο ντύσιμο, το φαγητό, την προσωπική υγιεινή) σχετίζεται θετικά με την αυτονομία στην κίνηση, τη διαχείριση ευθυνών (όπως η διαχείριση του χρόνου, του χρήματος, η διεκπεραίωση εργασιών), την κοινωνική συναναστροφή. Συσχετίζεται επίσης θετικά με τη γονεϊκή ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά για ατομικά θέματα (όπως η επιλογή του φαγητού, του παιχνιδιού, του είδους των ρούχων, του τρόπου που θα περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους), με την ανάθεση εργασιών στα παιδιά εκ μέρους των γονιών, με την ελευθερία που έχουν τα παιδιά να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού καθώς και με τον ωφέλιμο χρόνο που οι γονείς περνούν με τα παιδιά τους παρακολουθώντας από κοινού ενημερωτικές εκπομπές πολιτικού και κοινωνικού προβληματισμού και συζητώντας ζητήματα που αφορούν στην κοινωνία.

6.1.2.2 Μεταβλητή 10 (αυτόνομη κίνηση): Και στη μεταβλητή αυτή διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην εκτίμηση των γονιών της Ομάδας Α και αυτών της Ομάδας Β για το βαθμό αυτονομίας των παιδιών τους στην κίνηση, τη χρήση μέσων μεταφοράς αλλά και την αυτονομία στην αυτοφροντίδα, με τους γονείς της Ομάδας Α να αξιολογούν χαμηλότερα το βαθμό αυτονομίας των παιδιών τους. Ο βαθμός αυτονομίας στην κίνηση και την αυτοφροντίδα που απολαμβάνουν τα παιδιά συσχετίζεται θετικά με το βαθμό αυτοεξυπηρέτησης των παιδιών, την ενθάρρυνση που δέχονται από τους γονείς και με το χρόνο που περνούν οι γονείς με τα παιδιά τους, τη διαχείριση ευθυνών (όπως η διαχείριση του χρόνου, του χρήματος, η διεκπεραίωση εργασιών), την κοινωνική συναναστροφή. Συσχετίζεται επίσης θετικά με τη γονεϊκή ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά για ατομικά θέματα (όπως η επιλογή του φαγητού, του παιχνιδιού, του είδους των ρούχων, του τρόπου που θα

περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους), με την ανάθεση εργασιών στα παιδιά εκ μέρους των γονιών, με την ελευθερία που έχουν τα παιδιά να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού καθώς και με τον ωφέλιμο χρόνο που οι γονείς περνούν με τα παιδιά τους παρακολουθώντας από κοινού ενημερωτικές εκπομπές πολιτικού και κοινωνικού προβληματισμού και συζητώντας ζητήματα που αφορούν στην κοινωνία. Αρνητικά συσχετίζεται η αυτονομία στην κίνηση και την αυτοφροντίδα με την πρόταση για άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με τη βοήθεια ενήλικου εμπιστοσύνης και με την πρόταση που θέλει τις υπάρχουσες συνθήκες για την άσκηση του δικαιώματος επαρκείς.

6.1.2.3 Μεταβλητή 11 (διαχείριση ευθυνών): Και στη μεταβλητή αυτή διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην εκτίμηση των γονιών της Ομάδας Α και αυτών της Ομάδας Β για το βαθμό που τα παιδιά τους αντεπεξέρχονται σε ευθύνες, όπως η διαχείριση χρημάτων, η διαχείριση του χρόνου, η διεκπεραίωση εργασιών, με τους γονείς της Ομάδας Α να αξιολογούν χαμηλότερα το βαθμό ευθυνών που αναλαμβάνουν τα παιδιά τους. Το εύρημα συνάδει με τις βασικές θέσεις της θεωρίας για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με νοητικές αναπηρίες στην προσαρμοστική λειτουργία και περιορίζουν τη λειτουργία σε μια ή περισσότερες από τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, όπως η επικοινωνία, η κοινωνική συμμετοχή και η ανεξάρτητη ζωή, σε περισσότερα πλαίσια, όπως το σπίτι, το σχολείο, η δουλειά και η κοινότητα (DSM-5· ICD-11· Σούλης, 2020). Ο βαθμός ανάληψης και διαχείρισης ευθυνών συσχετίζεται θετικά με το βαθμό αυτοεξυπηρέτησης των παιδιών, την αυτονομία στην κίνηση, το βαθμό κοινωνικών συναναστροφών των παιδιών, τη γονεϊκή ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά για ατομικά θέματα (όπως η επιλογή του φαγητού, του παιχνιδιού, του είδους των ρούχων, του τρόπου που θα περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους), με την ελευθερία που έχουν τα παιδιά να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού καθώς και με τον ωφέλιμο χρόνο που οι γονείς περνούν με τα παιδιά τους παρακολουθώντας από κοινού ενημερωτικές εκπομπές πολιτικού και κοινωνικού προβληματισμού και συζητώντας ζητήματα που αφορούν στην κοινωνία.

6.1.2.4 Μεταβλητή 12 (φίλοι): Όπως και στις πιο πάνω μεταβλητές της ενότητας, έτσι και σε αυτή που ερευνά το βαθμό κοινωνικής συναναστροφής με ομηλικούς, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά στις απαντήσεις που έδωσαν οι δύο ομάδες, με την ομάδα των γονιών παιδιών με αναπηρία να δηλώνει χαμηλότερο βαθμό. Η πρόταση αυτή άλλωστε σχετίζεται θετικά με την αυτοεξυπηρέτηση, την αυτονομία

στην κίνηση και αυτοφροντίδα, τη διαχείριση ευθυνών, τη γονεϊκή ενθάρρυνση στην ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά για ατομικά θέματα (όπως η επιλογή του φαγητού, του παιχνιδιού, του είδους των ρούχων, του τρόπου που θα περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους), με την ελευθερία που έχουν τα παιδιά να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού καθώς και με τον ωφέλιμο χρόνο που οι γονείς περνούν με τα παιδιά τους παρακολουθώντας από κοινού ενημερωτικές εκπομπές πολιτικού και κοινωνικού προβληματισμού και συζητώντας ζητήματα που αφορούν στην κοινωνία.

6.1.3 Από την ανάλυση της δεύτερης ομάδας μεταβλητών (13-16), που διερευνά το βαθμό ενθάρρυνσης που παρέχουν οι γονείς και των δύο ομάδων στα παιδιά τους, προκύπτουν τα ακόλουθα: .

6.1.3.1 Μεταβλητή 13 (πρωτοβουλίες): Στην ελληνική βιβλιογραφία απουσιάζουν έρευνες σχετικές με το πόσο ενθαρρυντικοί είναι οι έλληνες γονείς προς τα παιδιά τους. Έτσι δε μπορούμε να έχουμε μέτρο σύγκρισης για τη θέση που πήραν οι γονείς της παρούσας έρευνας. Συνολικά ωστόσο διαπιστώθηκε σχετικά υψηλός βαθμός γονεϊκής ενθάρρυνσης στην ανάληψη πρωτοβουλιών για ζητήματα ατομικά όπως το τι θα φάνε, τι θα παίζουν, τι θα φορέσουν, πώς θα περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Διαπιστώθηκε επίσης στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στην Ομάδα Α και την Ομάδα Β, όπως ήταν αναμενόμενο με την Ομάδα Α να δηλώνει χαμηλότερο βαθμό ενθάρρυνσης. Η μεταβλητή αυτή συσχετίζεται θετικά εκτός από το βαθμό αυτοδιάθεσης (αυτοεξυπηρέτηση, αυτονομία κίνησης, διαχείριση ευθυνών και κοινωνικότητα), που αναφέρθηκε μόλις πριν, και με τον κοινό χρόνο που περνούν οι γονείς με τα παιδιά τους είτε παίζοντας είτε παρακολουθώντας από κοινού ενημερωτικές εκπομπές πολιτικού και κοινωνικού προβληματισμού και συζητώντας ζητήματα που αφορούν στην κοινωνία. Θετικά επίσης σχετίζεται με τη θέση ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να οδηγήσουν στην πλήρη ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία καθώς και με τη θέση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος θα βοηθήσει τα άτομα με νοητική αναπηρία στην ένταξή τους στην πολιτική ζωή της χώρας.

6.1.3.2 Μεταβλητή 14 (επιβράβευση): Πολύ υψηλός είναι και ο βαθμός επιβράβευσης των παιδιών από τους γονείς τους, όταν αυτά επιτυγχάνουν τους στόχους τους, χωρίς εδώ να παρατηρείται διαφορά ανάμεσα στους γονείς των δύο ομάδων. Οι γονείς που τείνουν περισσότερο να επιβραβεύουν τα παιδιά τους, τείνουν παράλληλα να τα ενθαρρύνουν περισσότερο να αναλαμβάνουν τα ίδια πρωτοβουλίες καθώς και να

παίζουν περισσότερο μαζί τους. Τείνουν επίσης να θεωρούν την κοινοβουλευτική δημοκρατία ως το καταλληλότερο πολίτευμα, εύρημα που διαπιστώνει την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στον τρόπο ανατροφής των παιδιών και τη συνολικότερη πολιτική στάση και αντίληψη (Feinberg M, Wehling, 2018). Φαίνεται δηλαδή πως ένας τρόπος ανατροφής που αντί να είναι συντηρητικός, αποστασιοποιημένος από την παιδική ηλικία και εγκλωβισμένος σε στερεότυπα «μικρών» και «μεγάλων», είναι αντίθετα κοντά σε αυτή, συνάδει με την προτίμηση σε δημοκρατική, φιλελεύθερη πολιτειακή οργάνωση. Το ίδιο ισχύει και για το μοντέλο αντίληψης της αναπηρίας: οι γονείς που τείνουν να παίζουν με τα παιδιά τους, τείνουν ταυτόχρονα να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως κοινωνικό πρόβλημα, να θεωρούν ότι το κατάλληλο εκπαιδευτικό σύστημα και το υποστηρικτικό περιβάλλον οδηγούν στην ένταξη και την ισότιμη συμμετοχή, να θεωρούν ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία έχει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση ή δεξιότητα. Σε αντιστοιχία με τα παραπάνω, όσοι τείνουν να επιβραβεύουν τα παιδιά τους, τείνουν να αντιτίθενται στην απόλυτη απαγόρευση άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία, τείνουν να μην αποδέχονται την πρόταση ότι η νοητική αναπηρία επηρεάζει αρνητικά/θολώνει την κρίση αυτού που προσέρχεται να ψηφίσει ενώ βλέπουν θετικά την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης και θεωρούν ότι είναι δυνατή η διασφάλιση της μυστικότητας της ψήφου των ατόμων με νοητική αναπηρία. Αποδέχονται την πρόταση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος θα βοηθήσει ακόμα περισσότερο στην ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία στο πολιτικό γίνεσθαι καθώς και ότι θα αποβεί προς όφελος της κοινωνίας γενικότερα. Θεωρούν τέλος ότι τα κόμματα και μπορούν και οφείλουν να καθιστούν τα εκλογικά τους προγράμματα κατανοητά για τα άτομα με νοητική αναπηρία, σε ευθεία αντιστοιχία με τις προβλέψεις της Σύμβασης που αναλύθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο.

6.1.3.3 Μεταβλητή 15 (ανάθεση εργασιών): Μέτριος είναι ο βαθμός στην ανάθεση στα παιδιά εργασιών του σπιτιού τόσο από τους γονείς της Ομάδας Α όσο και από εκείνους της Ομάδας Β. Όσοι γονείς τείνουν να αναθέτουν εργασίες στα παιδιά τους, είναι καταρχήν γονείς που δηλώνουν υψηλό βαθμό αυτοδιάθεσης των παιδιών τους. Τείνουν επίσης να επιτρέπουν ευκολότερα στα παιδιά τους να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού, να παρακολουθούν την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα και να συζητούν για αυτή με τα παιδιά τους. Τείνουν επίσης να θεωρούν ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία έχει και μία τουλάχιστον ιδιαίτερη κλίση ή δεξιότητα, ότι το συμπεριληπτικό σχολείο μπορεί να βοηθήσει στη μετέπειτα συμμετοχή των ατόμων με νοητική

αναπηρία στην πολιτική ζωή της Χώρας ενώ διαφωνούν με τη θέση ότι τα άτομα αυτά ενδέχεται να υποστούν χειραγώγηση κατά την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος.

6.1.3.4 Μεταβλητή 16 (παιδιά εκτός σπιτιού): Σε γενικές γραμμές παρουσιάζεται χαμηλός ο βαθμός ενθάρρυνσης των παιδιών να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού. Αντίστοιχα μικρός είναι ο βαθμός ενθάρρυνσης των παιδιών σε δραστηριότητες εκτός σπιτιού, στις οποίες δε βρίσκονται κάτω από γονεϊκή επίβλεψη και σε έρευνες σε άλλες χώρες, που αφορούν κυρίως σε αστικά περιβάλλοντα (Ferrao & Janssen, 2015· Timperio, Crawford, Telford, Salmon, 2004). Οι γονείς της Ομάδας Α παρέχουν σαφώς λιγότερη ενθάρρυνση. Η διαφορά αυτή μπορεί να αποδοθεί ασφαλώς τόσο στην ύπαρξη του ανασταλτικού παράγοντα της αναπηρίας όσο και του αυξημένου άγχους των γονιών. Όσοι γονείς τείνουν να επιτρέπουν στα παιδιά τους τις ανεπίβλεπτες εξωοικειακές δραστηριότητες, δηλώνουν υψηλό βαθμό αυτοδιάθεσης των παιδιών τους και τείνουν περισσότερο να παρακολουθούν μαζί τους την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα και να τη συζητούν.

6.1.4 Από την ανάλυση της τρίτης ομάδας μεταβλητών (17-19), που διερευνά το βαθμό που οι γονείς παίζουν, συζητούν και παρακολουθούν την επικαιρότητα μαζί με τα παιδιά τους, δραστηριότητες δηλαδή που εκτείνονται πέρα από τις δραστηριότητες που αφορούν σε άμεσες βιωτικές ανάγκες, προκύπτουν τα ακόλουθα:

6.1.4.1 Μεταβλητή 17 (παιχνίδι μαζί): Οι γονείς και των δύο ομάδων δηλώνουν ότι παίζουν πολύ με τα παιδιά τους, χωρίς να διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες. Ο βαθμός που οι γονείς παίζουν με τα παιδιά τους σχετίζεται θετικά με το βαθμό ενθάρρυνσής τους στην ανάληψη πρωτοβουλιών, με το βαθμό επιβράβευσής τους όταν επιτυγχάνουν τους στόχους τους, με την αντίληψη της αναπηρίας ως κοινωνικού προβλήματος (κοινωνικό μοντέλο), με την αντίληψη ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να οδηγήσουν τα άτομα με νοητική αναπηρία στην ισότιμη συμμετοχή τους σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής και με την πεποίθηση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση ή δεξιότητα. Η θέση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού φωτίζει μια ακόμα πτυχή της αξίας του κάθε ατόμου με νοητική αναπηρία ξεχωριστά αλλά υποδηλώνει και το εκπαιδευσιμο των ατόμων με νοητική αναπηρία, αφού η αναγνώριση της ύπαρξης έστω και μιας ιδιαίτερης δεξιότητας υπαγορεύει την ανάγκη ανάπτυξής της. Σε αντιστοιχία με τα παραπάνω, όσοι τείνουν να παίζουν με τα παιδιά τους, τείνουν να αντιτίθενται στην απόλυτη απαγόρευση άσκησης του εκλογικού

δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία ή έστω στη συνάρτησή της με το βαθμό νοητικής αναπηρίας, ενώ βλέπουν θετικά την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης. Αποδέχονται την πρόταση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος θα βοηθήσει ακόμα περισσότερο στην ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία στο πολιτικό γίγνεσθαι καθώς και ότι θα αποβεί προς όφελος της κοινωνίας γενικότερα. Θεωρούν τέλος ότι τα κόμματα οφείλουν να καθιστούν τα εκλογικά τους προγράμματα κατανοητά για τα άτομα με νοητική αναπηρία, σε ευθεία αντιστοιχία με τις προβλέψεις της Σύμβασης που αναλύθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο.

6.1.4.2 Μεταβλητή 18 (ειδήσεις μαζί): Οι γονείς και των δύο ομάδων δήλωσαν ότι παρακολουθούν λίγο την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα μέσα από τα ΜΜΕ μαζί με τα παιδιά τους, με την Ομάδα Α να διαφέρει σημαντικά σε σχέση με την Ομάδα Β, δηλώνοντας μικρότερη συχνότητα αυτής της από κοινού δραστηριότητας. Παρόλα αυτά, όσοι τείνουν να παρακολουθούν την επικαιρότητα μαζί με τα παιδιά τους, δηλώνουν υψηλό βαθμό αυτοδιάθεσης των παιδιών τους, τείνουν να τα ενθαρρύνουν περισσότερο να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και τείνουν να τους αναθέτουν περισσότερο δουλειές του σπιτιού. Τείνουν παράλληλα να συζητούν περισσότερο μαζί τους, να επεξεργάζονται δηλαδή από κοινού την κοινωνική και πολιτική επικαιρότητα. Τείνουν επίσης να αποδίδουν στην ψήφο τους τη δύναμη να επηρεάζει τη ζωή τους, ενώ φαίνεται να μην αποδέχονται την πρόταση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει και κάποια ιδιαίτερη κλίση αλλά ούτε και την πρόταση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία έχει τη δύναμη να αλλοιώσει το εκλογικό αποτέλεσμα.

6.1.4.3 Μεταβλητή 19 (συζήτηση): Σε αντίθεση με την πιο πάνω μεταβλητή, οι γονείς και των δύο ομάδων δηλώνουν ότι συζητούν αρκετά με τα παιδιά τους για κοινωνικά ζητήματα, με σημαντικά υψηλότερο το βαθμό συζήτησης στην Ομάδα Β. Μικρότερο βαθμό από κοινού ενασχόλησης με τα παραπάνω επέδειξε όπως ήταν αναμενόμενο η Ομάδα Α. Όσοι γονείς τείνουν να συζητούν, δηλώνουν υψηλό βαθμό αυτοδιάθεσης και ενθάρρυνσης των παιδιών τους.

6.1.5 Η ενότητα των μεταβλητών που εξετάζει τις βασικές πολιτικές αντιλήψεις των γονιών (20-24), παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Από τις πέντε μεταβλητές, οι τρεις στέκονται θετικά προς τη δημοκρατία και τον κοινοβουλευτισμό (20-22) ενώ οι δύο αρνητικά (23 και 24). Πιο συγκεκριμένα:

6.1.5.1 Μεταβλητή 20 (ψήφος): Οι γονείς και των δύο ομάδων δηλώνουν ότι ασκούν τακτικά το εκλογικό τους δικαίωμα, χωρίς διαφοροποίηση ανάμεσά τους. Παρατηρείται επίσης ότι όσοι τείνουν να ψηφίζουν συχνότερα στις εκλογές, τείνουν να θεωρούν ότι η ψήφος τους έχει τη δύναμη να επηρεάσει τη ζωή τους και ότι η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι το καταλληλότερο πολίτευμα. Τείνουν επίσης να θεωρούν ότι η ψήφος των ατόμων με νοητική αναπηρία θα έπρεπε μάλλον να συναρτάται με το βαθμό νοητικής αναπηρίας, ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την κρίση των ατόμων που προσέρχονται να ψηφίσουν και τέλος ότι η μυστικότητα της ψήφου των ατόμων με νοητική αναπηρία μάλλον δε μπορεί να διασφαλιστεί. Αυτή η διστακτικότητα προς την ανεπιφύλακτη αναγνώριση της δυνατότητας άσκησης του εκλογικού δικαιώματος στα άτομα με νοητική αναπηρία ίσως οφείλεται στην απουσία δημόσιου διαλόγου και ενημέρωσης πάνω στον τρόπο που η άσκησή του είναι δυνατή, ίσως και στο αντικειμενικό γεγονός ότι η αναγνώριση του δικαιώματος αυτού αλλά και η πλήρης προσαρμογή των εθνικών δικαίων στις επιταγές της Σύμβασης απαιτεί σοβαρή επαναδιαπραγμάτευση βασικών δικαιικών αρχών σε περισσότερους του ενός τομείς του δικαίου. (Bartlett, 2012) Μια ακόμα πιθανή ερμηνεία αυτού του ευρήματος ίσως βρίσκεται στην αξία αφενός που αποδίδουν οι ερωτώμενοι στην ψήφο και στη δύναμη που αυτή διαθέτει να διαμορφώνει το πολιτικό και κοινωνικό σκηνικό και αφετέρου στην άγνοια ή το φόβο ότι αυτή η δύναμη θα αποδοθεί σε άτομα που δεν είναι σε θέση να τη χρησιμοποιήσουν σωστά. Ωστόσο οι γονείς που πιστεύουν στην κοινοβουλευτική δημοκρατία και την αξία της ψήφου φαίνεται να μη φοβούνται την *de facto* κατάργηση της μυστικότητας της ψήφου των ατόμων με νοητική αναπηρία, στην περίπτωση που αυτά εντέλει ψηφίζουν. Αυτό καταδεικνύει όχι μια αναγκαστικά αρνητική τοποθέτηση απέναντι στην άσκηση του δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία αλλά μάλλον μια τοποθέτηση επιφυλακτική ως προς το πώς η άσκηση αυτή θα μπορούσε να καταστεί εφικτή. Πιθανότατα, αν σε μελλοντικό χρόνο και έπειτα από εκτενή και διαφωτιστικό δημόσιο διάλογο για το ζήτημα αυτό διεξαχθούν αντίστοιχες με την παρούσα έρευνες, η επιφυλακτικότητα αυτή θα μετριαστεί.

6.1.5.2 Μεταβλητή 21 (δύναμη ψήφου) και μεταβλητή 22 (κατάλληλο πολίτευμα): Χωρίς να παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές, και οι δύο ομάδες θεωρούν ότι η ψήφος τους έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει τη ζωή τους και αξιολογούν ως καταλληλότερο πολίτευμα το υπάρχον, με τις δύο αυτές μεταβλητές να συσχετίζονται θετικά μεταξύ τους.

6.1.5.3 Μεταβλητή 22 (κατάλληλο πολίτευμα): Το σύνολο του δείγματος συμφωνεί με την πρόταση ότι η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι το καταλληλότερο πολίτευμα. Όσοι τείνουν προς αυτή τη θέση, τείνουν να ψηφίζουν στις εκλογές, θεωρούν ότι η ψήφος έχει τη δύναμη να επηρεάσει τη ζωή τους, τείνουν να επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν πετυχαίνουν τους στόχους τους και δηλώνουν υψηλό βαθμό κοινωνικοποίησης των παιδιών τους.

6.1.5.4 Μεταβλητή 23 (αυστηρότερο πολίτευμα) και μεταβλητή 24 (κατάχρηση δικαιώματος): Οι δύο εναπομείνουσες προτάσεις της ενότητας αυτής στέκονται αρνητικά στην κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η πρώτη προτείνει ένα αυστηρότερο πολίτευμα ως καταλληλότερο να ανταποκριθεί στα σύγχρονα προβλήματα σε σχέση με το υπάρχον. Ένα αυστηρότερο πολίτευμα σημαίνει ένα πολίτευμα πιο περιορισμένων ελευθεριών, πιο περιορισμένης λαϊκής συμμετοχής, όχι ένα πολίτευμα στο οποίο οι κανόνες λειτουργούν με μεγαλύτερη συνέπεια και αυστηρότητα. Η δεύτερη πρόταση προτείνει ότι είναι καλύτερη η απουσία ενός δικαιώματος – εδώ υπονοείται το εκλογικό δικαίωμα- αν η ύπαρξή του σημαίνει ότι κάποιοι ενδέχεται να το καταχραστούν. Η κατάφαση σε αυτή τη θέση σημαίνει την εν δυνάμει κατάργηση κάθε δικαιώματος γιατί κάθε δικαίωμα μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο κατάχρησης. Όμως από τον κίνδυνο κατάχρησης μάς προστατεύουν το Σύνταγμα, οι νόμοι και η δικαστική εξουσία.

Συνολικά ο βαθμός συμφωνίας στις δύο αυτές μεταβλητές είναι χαμηλός. Ωστόσο παρατηρούμε στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στην Ομάδα Α και την Ομάδα Β τόσο στη μεταβλητή 23, που αφορά στο κατά πόσο ένα αυστηρότερο πολίτευμα θα μπορούσε καλύτερα να ανταποκριθεί στα σύγχρονα προβλήματα όσο και στη μεταβλητή 24, που αφορά στο αν θα πρέπει να μην υπάρχει ένα δικαίωμα επειδή κάποιοι πρόκειται να κάνουν κατάχρησή του. Και στις δύο αυτές ερωτήσεις η Ομάδα Α παρουσιάζεται να συμφωνεί περισσότερο σε σχέση με την Ομάδα Β ότι ένα πιο αυστηρό σε σχέση με το υπάρχον πολίτευμα θα ήταν καταλληλότερο και ότι καλύτερα να μην υφίσταται ένα δικαίωμα αν κάποιοι πρόκειται να το καταχραστούν. Το εύρημα αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στο γεγονός ότι η Ομάδα Α παρουσιάζει χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης. Ο μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal Wallis, που διενεργήθηκε για να συγκρίνει το επίπεδο σπουδών, την εργασιακή σχέση και το μηνιαίο εισόδημα ως ανεξάρτητες μεταβλητές με εξαρτημένες τη μεταβλητή 23 και 24 δεν έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές εκτός από τη σχέση της μεταβλητής 24 με τη μεταβλητή που αφορά στην εργασιακή σχέση ($p=.027$), πράγμα που όμως δε μπορεί να

παράσχει ασφαλή συμπεράσματα αφού ο αριθμός του δείγματος της κάθε υποενότητας στην κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή είναι πολύ μικρός (πίνακες 78, 79 και 80).

Πίνακας 78

Kruskal-Wallis για εκπαίδευση

	χ^2	Df	P
23.αυστηρότερο πολιτευμα	3.11	3	0.375
24.καταχρηση δικαιωματος	2.29	3	0.515

Πίνακας 79

Kruskal-Wallis για εργασιακή σχέση

	χ^2	df	P
23.αυστηρότερο πολιτευμα	2.60	4	0.626
24.καταχρηση δικαιωματος	11.00	4	0.027

Πίνακας 80

Kruskal-Wallis για οικογ. Κατάσταση

	χ^2	Df	P
23.αυστηρότερο πολιτευμα	1.76	4	0.779
24.καταχρηση δικαιωματος	5.11	4	0.276

Σε ότι αφορά την πρόταση ότι ένα αυστηρότερο πολίτευμα θα μπορούσε να ανταποκριθεί καλύτερα στα σύγχρονα προβλήματα παρατηρείται ότι όσοι τείνουν να συμφωνήσουν με αυτή, τείνουν επίσης να θεωρούν καλύτερη τη μη ύπαρξη ενός δικαιώματος προστά στον κίνδυνο κατάχρησής του, τείνουν να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως θεόσταλτη δοκιμασία, να αντιλαμβάνονται την αναπηρία πρωτίστως ως ιατρικό πρόβλημα (ιατρικό μοντέλο), να θεωρούν ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την κρίση κατά την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος, να θεωρούν ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία ενδέχεται εξ αιτίας της να χειραγωγηθούν κατά την ψήφο

ενώ τείνουν να διαφωνούν με την πρόταση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από αυτά αποβαίνει προς όφελος ολόκληρης της κοινωνίας.

Οι ερωτώμενοι που τείνουν καταφατικά στην πρόταση περί μη ύπαρξης του δικαιώματος αν αυτό κινδυνεύει από κατάχρηση, τείνουν επίσης να αντιλαμβάνονται την αναπηρία μέσα από το πρίσμα του ιατρικού μοντέλου, πιστεύουν δηλαδή ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία έχουν περισσότερη ανάγκη την ιατρική φροντίδα παρά τρόπους να ενισχυθεί η αυτονομία τους. Τείνουν επίσης να αποδίδουν την αναπηρία σε κάποια θεϊκή δοκιμασία, θεωρούν μάλλον τη βοήθεια προς τα άτομα με νοητική αναπηρία σπατάλη πόρων, θεωρούν μάλλον ότι ο ήδη υπάρχων βαθμός ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή της χώρας είναι ικανοποιητικός, τείνουν προς την απόλυτη απαγόρευση της άσκησης του δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία ή προς τη συνάρτησή του με το βαθμό νοητικής αναπηρίας, θεωρούν μάλλον ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την κρίση κατά την άσκηση του δικαιώματος και θεωρούν μάλλον ότι τα άτομα αυτά ενδέχεται να χειραγωγηθούν, να υποκατασταθεί δηλαδή δόλια η βούλησή τους, κατά την άσκηση του δικαιώματος. Τέλος θεωρούν μάλλον ότι η ευρύτερη κοινωνία δε θα αντλούσε κάποια ωφέλεια από την άσκηση του δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία.

6.1.6 Η πέμπτη ομάδα μεταβλητών (25-29 & 32), που διερευνά την αντίληψη των γονιών για την αναπηρία, περιλαμβάνει τρεις προτάσεις (25, 27 και 28) που συνηγορούν υπέρ του κοινωνικού μοντέλου, δύο προτάσεις (26 και 32) που συνηγορούν υπέρ του ιατρικού μοντέλου και μια πρόταση (29) που αντιλαμβάνεται την αναπηρία ως θεόσταλη δοκιμασία. Σε καμία από τις προτάσεις αυτές δε διαπιστώθηκε διαφορά ανάμεσα στις ομάδες Α και Β, πράγμα μη αναμενόμενο και συνάμα ενθαρρυντικό. Πιο συγκεκριμένα:

6.1.6.1 Μεταβλητή 25 (κοινωνικό μοντέλο): Παρατηρείται ότι οι γονείς και των δύο ομάδων αντικρύζουν την αναπηρία κυρίως μέσα από το πρίσμα του κοινωνικού μοντέλου. Όσοι γονείς τείνουν να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως κοινωνικό δημιούργημα, υπό την έννοια ότι η κοινωνία δε διορθώνει όσα εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρίες να ζήσουν μια φυσιολογική ζωή, δηλώνουν ότι επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν πετυχαίνουν τους στόχους τους και ότι παίζουν μαζί τους. Τείνουν ταυτόχρονα να θεωρούν πως η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να βοηθήσουν στην πλήρη ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής καθώς και ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια

κλίση ή δεξιότητα. Στην ένταξη πιστεύουν ότι θα βοηθήσει και η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος καθώς και η συμπεριληπτική εκπαίδευση, η οποία μπορεί να προετοιμάσει τα άτομα με νοητική αναπηρία για τη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή. Τείνουν επίσης να θεωρούν ότι η κοινωνία θα ωφεληθεί από την άσκηση του δικαιώματος και ότι αποτελεί χρέος των πολιτικών κομμάτων να βοηθήσουν προς την κατεύθυνση της άσκησής του, καθιστώντας κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και για τα άτομα αυτά. Σε ό,τι αφορά τις σχέσεις πολιτείας και αναπηρίας, τείνουν να θεωρούν τις προσπάθειες της Ελληνικής Πολιτείας για ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή της Χώρας ανεπαρκείς.

6.1.6.2 Μεταβλητή 26 (σπατάλη πόρων): Παρατηρείται γενικά χαμηλός βαθμός συμφωνίας με την πρόταση ότι κάθε βοήθεια προς τα άτομα με νοητική αναπηρία αποτελεί σπατάλη πόρων. Όσοι γονείς ωστόσο τείνουν να βρίσκουν την πιο πάνω πρόταση σωστή, τείνουν ταυτόχρονα να θεωρούν ικανοποιητικό το βαθμό ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή της Χώρας. Τείνουν δε να διαφωνούν με τη θέση ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να βοηθήσουν στην πλήρη ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής καθώς και με την πρόταση περί υποχρέωσης των πολιτικών κομμάτων να καθιστούν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα.

6.1.6.3 Μεταβλητή 27 (ισότιμη συμμετοχή): Παρατηρείται αρκετά υψηλός βαθμός συμφωνίας με την πρόταση ότι με κατάλληλη εκπαίδευση και υποστηρικτικό περιβάλλον, τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορούν να συμμετέχουν ισότιμα σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Η συμφωνία με την ανωτέρω πρόταση συμβαδίζει με το βαθμό ενθάρρυνσης και επιβράβευσης των παιδιών από τους γονείς, με τη θέση ότι κάθε άτομο με αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση ή δεξιότητα, με την πρόταση άσκησης του εκλογικού δικαιώματος με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης, με τη θέση ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος θα συντελέσει στην περαιτέρω ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία στην κοινωνική και πολιτική ζωή και θα ωφελήσει το κοινωνικό σύνολο ευρύτερα. Συμβαδίζει ακόμα με την πεποίθηση πως το συμπεριληπτικό σχολείο μπορεί να προετοιμάσει τα άτομα με νοητική αναπηρία για τη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της Χώρας καθώς και με την πεποίθηση πως τα πολιτικά κόμματα μπορούν και οφείλουν να καθιστούν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα στα άτομα με νοητική αναπηρία. Η τάση αποδοχής της υπό εξέταση μεταβλητής είναι αντιστρόφως ανάλογη στην απόλυτη απαγόρευση του εκλογικού δικαιώματος στα άτομα με νοητική αναπηρία καθώς και στη συνάρτησή του από το

βαθμό νοητικής αναπηρίας, στην άποψη ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την κρίση και στην άποψη ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία ενδέχεται να πέσουν θύματα χειραγώγησης κατά την άσκηση του δικαιώματός τους.

6.1.6.4 Μεταβλητή 28 (αναπηρία και δεξιότητες): Σε ακολουθία με τη διαπίστωση ότι το κοινωνικό μοντέλο κυριαρχεί ως τρόπος αντίληψης της αναπηρίας, παρατηρείται αρκετά υψηλός βαθμός συμφωνίας με την πρόταση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση ή δεξιότητα. Όσοι τείνουν θετικά στην παραπάνω πρόταση, δηλώνουν ότι ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν πετυχαίνουν τους στόχους τους, παίζουν και παρακολουθούν την κοινωνική και πολιτική επικαιρότητα μαζί τους. Τείνουν επίσης θετικά στη δυνατότητα άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης, στη θέση ότι η άσκηση αυτού θα βοηθήσει τα άτομα στην καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή, στη θέση ότι η φοίτηση των παιδιών με νοητική αναπηρία στα ίδια σχολεία που φοιτούν και τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης θα βοηθήσει στη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της Χώρας, στη θέση τέλος ότι τα πολιτικά κόμματα μπορούν και οφείλουν να καθιστούν τα προγράμματά τους κατανοητά στα άτομα με νοητική αναπηρία. Αντίθετα, τείνουν να απορρίπτουν τη θέση ότι η Ελληνική Πολιτεία κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει την ένταξή τους στην πολιτική ζωή. Απορρίπτουν επίσης την απόλυτη απαγόρευση του εκλογικού δικαιώματος καθώς και τη θέση ότι η νοητική αναπηρία επηρεάζει αρνητικά/θολώνει την κρίση αυτού που προσέρχεται να ψηφίσει.

6.1.6.5 Μεταβλητή 29 (αναπηρία και δοκιμασία): Στο σύνολο του δείγματος ο βαθμός συμφωνίας με την πρόταση ότι την αναπηρία τη στέλνει ο Θεός για να μας δοκιμάσει είναι εξαιρετικά χαμηλός. Ωστόσο όσοι τείνουν να συμφωνούν με την πρόταση αυτή, φαίνεται να τείνουν στην άποψη ότι το εκλογικό δικαίωμα πρέπει να απαγορεύεται απολύτως στα άτομα με νοητική αναπηρία και ότι τα πολιτικά κόμματα δεν τα βαρύνει καθόλου η υποχρέωση να καθιστούν τα εκλογικά τους προγράμματα κατανοητά στα άτομα αυτά.

6.1.6.6 Μεταβλητή 32 (ιατρικό μοντέλο): Και σε αυτή την πρόταση, που αντιμετωπίζει την αναπηρία πρωτίστως ως ιατρικό θέμα, το σύνολο του δείγματος παρουσιάζεται να συναινεί λίγο. Όσοι όμως τείνουν να συμφωνούν με αυτή, τείνουν να συμφωνούν είτε με την απόλυτη είτε με τη μερική απαγόρευση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία και να θεωρούν ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να

επηρεάσει αρνητικά την κρίση του εκλογέα καθώς και να θεωρούν ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να επηρεάσει/αλλοιώσει το εκλογικό αποτέλεσμα.

6.1.7 Στην ενότητα των μεταβλητών, που εξετάζουν τη σχέση Πολιτείας και αναπηρίας (30-31 & 40), οι ερωτώμενοι που τείνουν να θεωρούν το βαθμό ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή ικανοποιητικό, τείνουν να θεωρούν ότι η Ελληνική Πολιτεία καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για να βοηθήσει στην ένταξή τους καθώς και ότι οι υπάρχουσες υλικές συνθήκες άσκησης του δικαιώματος από τα άτομα αυτά είναι ήδη ικανοποιητικές. Τείνουν επίσης να αντιλαμβάνονται την αναπηρία κυρίως ως ιατρικό πρόβλημα (ιατρικό μοντέλο). Πιο συγκεκριμένα:

6.1.7.1 Μεταβλητή 30 (βαθμός ένταξης): Συνολικά η στάση των γονιών στην πρόταση ότι ο βαθμός ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή είναι ικανοποιητικός, είναι αποφαστική, χωρίς διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο ομάδες. Όσοι ωστόσο τείνουν να καταφάσκουν στην πρόταση αυτή, τείνουν να πιστεύουν είναι καλύτερα να μην υπάρχει ένα δικαίωμα αν πρόκειται να γίνεται κατάχρησή του, ότι κάθε βοήθεια προς τα άτομα με νοητική αναπηρία αποτελεί σπατάλη πόρων, ότι η Ελληνική Πολιτεία κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει τα άτομα με νοητική αναπηρία να ενταχθούν στην πολιτική ζωή και ότι οι υλικές συνθήκες άσκησης του εκλογικού δικαιώματος για τα άτομα αυτά είναι ικανοποιητικές. Τείνουν επίσης να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως πρωτίστως ιατρικό πρόβλημα.

6.1.7.2 Μεταβλητή 31 (πολιτεία, ένταξη και αναπηρία): Και εδώ η στάση των γονιών στην πρόταση ότι η Ελληνική Πολιτεία κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει τα άτομα με νοητική αναπηρία να ενταχθούν στην πολιτική ζωή, είναι αποφαστική, χωρίς διαφοροποίηση ανάμεσα στις δύο ομάδες. Όσοι ωστόσο τείνουν καταφατικά προς την πρόταση αυτή, τείνουν να διαφωνούν με την άποψη ότι η αναπηρία είναι πρωτίστως κοινωνικό πρόβλημα και ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει μια ιδιαίτερη κλίση ή δεξιότητα και να συμφωνούν με το ιατρικό μοντέλο αντίληψής της. Τείνουν επίσης να αντιτίθενται στη συνάρτηση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος με το βαθμό νοητικής αναπηρίας.

6.1.7.3 Μεταβλητή 40 (υλικές συνθήκες): Συνολικά, οι απαντήσεις του δείγματος διατυπώνουν μια μετριοπαθή στάση απέναντι στην πρόταση ότι οι υλικές συνθήκες άσκησης του εκλογικού δικαιώματος -όπως η πρόσβαση στα εκλογικά κέντρα, η ύπαρξη ασανσέρ στα εκλογικά κέντρα, η ύπαρξη ψηφοδελτίων σε γραφή Μπράιγ

(δεδομένου ότι η νοητική αναπηρία συχνά συνοδεύεται και από σωματικές αναπηρίες), η ύπαρξη των προγραμμάτων των κομμάτων σε γραφή και γλώσσα κατανοητή από τα άτομα με νοητική αναπηρία- είναι ικανοποιητικές και επιτρέπουν στα άτομα με νοητική αναπηρία την άνετη άσκηση του δικαιώματος αυτού. Το εύρημα αυτό είναι δυσερμήνευτο, δεδομένου του γεγονότος ότι ούτε ψηφοδέλτια ούτε προγράμματα κομμάτων σε γραφή και γλώσσα άλλη από αυτή που αντιλαμβάνονται τα άτομα τυπικής ανάπτυξης έχουν εμφανιστεί στο πολιτικό προσκήνιο της Χώρας, παρόλο που η τελευταία είναι υποχρεωμένη βάσει της Διεθνούς Συνθήκης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Ακόμα πιο δυσερμήνευτη και αναντίστοιχη με την πραγματικότητα είναι η στατιστικά σημαντική διαφορά που διαπιστώθηκε στην απόκριση που έδωσαν στη συγκεκριμένη μεταβλητή οι γονείς της Ομάδας Α, οι οποίοι φαίνονται να συμφωνούν περισσότερο από τους γονείς της Ομάδας Β ότι οι υλικές συνθήκες είναι ικανοποιητικές για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Όσοι γονείς τείνουν καταφατικά προς την πρόταση ότι οι υλικές συνθήκες είναι επαρκείς, τείνουν να θεωρούν ικανοποιητικό και το συνολικό βαθμό ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή καθώς και ότι η μυστικότητα της ψήφου τους μπορεί να διασφαλιστεί. Διαφαίνεται επίσης ότι τείνουν να αποδίδουν χαμηλότερο βαθμό αυτονομίας στα παιδιά τους.

6.1.8 Η τελευταία ομάδα μεταβλητών (33-46 εκτός της 40) διερευνά τις στάσεις των γονιών στο ζήτημα της δυνατότητας άσκησης του δικαιώματος ψήφου από τα άτομα με νοητική αναπηρία και χωρίζεται σε δύο υποενοότητες: η μία αντιλαμβάνεται θετικά την άσκησή του (36,38,41-45) ενώ η άλλη αρνητικά (33-35,37,39). Όσοι ερωτώμενοι στέκονται αρνητικά στην άσκηση του εν λόγω δικαιώματος, τείνουν είτε να θεωρούν ότι αυτό πρέπει να απαγορεύεται απολύτως είτε να συναρτάται με το βαθμό νοητικής αναπηρίας, φοβούνται ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την ορθή κρίση, φοβούνται ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία θα πέσουν θύματα χειραγώγησης και ότι η άσκηση εκ μέρους τους του δικαιώματος αυτού μπορεί να αλλοιώσει το εκλογικό αποτέλεσμα. Αντίθετα, όσοι στέκονται ευνοϊκά, είναι θετικοί στην άσκηση του δικαιώματος με τη βοήθεια ενήλικου εμπιστοσύνης, θεωρούν ότι η μυστικότητα της ψήφου των ατόμων με νοητική αναπηρία μπορεί να διασφαλιστεί, βλέπουν θετικά την άσκηση του δικαιώματος τόσο για τα ίδια τα άτομα που το ασκούν όσο και για την κοινωνία και θεωρούν ότι τα κόμματα έχουν και τη δυνατότητα και την υποχρέωση να καθιστούν τα προγράμματά τους προσβάσιμα. Σε καμία από τις μεταβλητές δε

διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες. Αναλυτικότερα:

6.1.8.1 Μεταβλητή 33 (απαγόρευση ψήφου): Σε γενικές γραμμές, οι γονείς του δείγματος δεν τάσσονται υπέρ της απόλυτης απαγόρευσης του εκλογικού δικαιώματος στα άτομα με νοητική αναπηρία, εύρημα αξιοσημείωτο δεδομένης της απουσίας δημόσιας συζήτησης επί του θέματος και της πλημμελούς εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, άρα της απουσίας οποιουδήποτε θετικού παραδείγματος άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία.. Όσοι όμως τείνουν προς την απαγόρευση, τείνουν να θεωρούν θεμιτή και τη συνάρτηση του δικαιώματος με το βαθμό νοητικής αναπηρίας, τείνουν να θεωρούν τα άτομα με νοητική αναπηρία χειραγωγήσιμα κατά την άσκηση του δικαιώματος καθώς και να θεωρούν ότι η άσκηση αυτού μπορεί να αλλοιώσει το συνολικό εκλογικό αποτέλεσμα. Παράλληλα τείνουν να επιβραβεύουν λιγότερο τα παιδιά τους, όταν αυτά πετυχαίνουν τους στόχους τους καθώς και να παίζουν λιγότερο μαζί τους. Τείνουν να συμφωνούν στην πρόταση ότι καλύτερα να απαγορεύεται ένα δικαίωμα αν πρόκειται κάποιοι να το καταχρώνται, ότι η αναπηρία είναι θεόσταλτη δοκιμασία και ότι αποτελεί πρωτίστως ιατρικό πρόβλημα. Τείνουν να διαφωνούν στην άποψη ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει μια τουλάχιστον ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα, να διαφωνούν στην άσκηση του δικαιώματος με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης, να διαφωνούν ότι η άσκηση του δικαιώματος θα βοηθήσει στην ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία στην κοινωνική και πολιτική ζωή ή ότι θα προσφέρει κάποια ωφέλεια στην κοινωνία. Τείνουν να αποδίδουν μικρότερη αξία στο συμπεριληπτικό σχολείο ως μέσο προετοιμασίας των ατόμων με νοητική αναπηρία για τη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή καθώς και να μην αναγνωρίζουν τη δυνατότητα και την υποχρέωση των πολιτικών κομμάτων να καθιστούν τα εκλογικά τους προγράμματα κατανοητά στα άτομα με νοητική αναπηρία.

6.1.8.2 Μεταβλητή 34 (ψήφος και βαθμός νοητικής αναπηρίας): Η στάση του δείγματος απέναντι στο ενδεχόμενο συνάρτησης του εκλογικού δικαιώματος των ατόμων με νοητική αναπηρία με το βαθμό νοητικής αναπηρίας -το ενδεχόμενο δηλαδή το εκλογικό δικαίωμα να επιτρέπεται για παράδειγμα στα άτομα με ήπια και μέτρια νοητική αναπηρία και όχι στα άτομα με βαριά και πολύ βαριά- είναι μετριοπαθής, χωρίς να διαπιστώνεται διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες. Το εύρημα αυτό έρχεται σε αντίθεση με την σχεδόν ολοκληρωτική απόρριψη της αμέσως παραπάνω πρότασης περί απόλυτης απαγόρευσης του εκλογικού δικαιώματος. Η ανακολουθία αυτή μπορεί να

ερμηνευτεί από το γεγονός της απουσίας διαλόγου στη Χώρα μας, πράγμα που αποδεικνύεται και από τη θέση του συνόλου του δείγματος σε σχέση με την τελευταία μεταβλητή του ερωτηματολογίου, αυτή που αφορά στη γνώση των διεθνών συνθηκών και του τρόπου διαχείρισης του θέματος από τις νομοθεσίες άλλων κρατών. Όσοι από το δείγμα τείνουν να συμφωνούν με την πρόταση αυτή, τείνουν να ψηφίζουν στις εκλογές αλλά να θεωρούν ότι ένα δικαίωμα θα έπρεπε καλύτερα να μη χορηγείται αν υπάρχει κίνδυνος κατάχρησής του. Τείνουν επίσης να διαφωνούν με τη θέση ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και περιβάλλον μπορούν να βοηθήσουν στην ένταξη των ατόμων με νοητική αναπηρία. Συμφωνούν μάλλον με την πλήρη απαγόρευση του εκλογικού δικαιώματος, με την πρόταση ότι η νοητική αναπηρία θολώνει την κρίση και εκθέτει τα άτομα σε κίνδυνο χειραγώγησης καθώς και με την πρόταση ότι η άσκηση του δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να αλλοιώσει το εκλογικό αποτέλεσμα. Τείνουν να παίζουν λιγότερο με τα παιδιά τους και να αντιλαμβάνονται την αναπηρία μέσα από το ιατρικό μοντέλο. Διαφωνούν μάλλον με τις θέσεις ότι η άσκηση του δικαιώματος οδηγεί στην πληρέστερη ένταξη, ότι η κοινωνία θα ωφεληθεί από αυτή, ότι το συμπεριληπτικό σχολείο είναι αναγκαίο για τη διαμόρφωση και ένταξή τους στη μετέπειτα πολιτική ζωή, ότι τα κόμματα έχουν τη δυνατότητα αλλά και την υποχρέωση να απευθύνονται με τρόπο κατανοητό στα άτομα με νοητική αναπηρία. Τέλος, όσο και αν αυτό μοιάζει να αντίκειται στα παραπάνω, διαφωνούν μάλλον και με την πρόταση ότι η Ελληνική Πολιτεία κάνει ό,τι μπορεί με σκοπό την ένταξή τους στην πολιτική ζωή της Χώρας.

6.1.8.3 Μεταβλητή 35 (θολή κρίση): Το σύνολο των απαντήσεων στην πρόταση ότι η νοητική αναπηρία μπορεί να θολώσει την κρίση του ατόμου που προσέρχεται να ψηφίσει κινείται στο μέσο μεταξύ απόρριψης και αποδοχής, χωρίς να παρατηρείται διαφορά απόψεων ανάμεσα στις δύο ομάδες. Όσοι τείνουν να αποδέχονται την παραπάνω πρόταση, τείνουν να επιβραβεύουν λιγότερο τα παιδιά τους όταν αυτά πετυχαίνουν τους στόχους τους, τείνουν να ψηφίζουν τακτικά στις εκλογές, θεωρούν μάλλον ότι ένα πολίτευμα αυστηρότερο από το υπάρχον θα μπορούσε να ανταποκριθεί καλύτερα στα σύγχρονα προβλήματα, διαφωνούν μάλλον με τη θέση ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον οδηγούν στην ένταξη και διαφωνούν μάλλον με τη θέση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει μια τουλάχιστον ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα. Τείνουν να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως ιατρικό πρόβλημα, συνηγορούν μάλλον στην πλήρη απαγόρευση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία και θεωρούν ότι αυτά μπορούν να

γίνουν θύματα χειραγώγησης κατά την άσκηση του δικαιώματος. Τέλος απορρίπτουν μάλλον τη θέση ότι η άσκηση του δικαιώματος οδηγεί στην καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή, ότι η κοινωνία θα ωφεληθεί από την άσκησή του από τα άτομα με νοητική αναπηρία και ότι η φοίτησή τους στο γενικό σχολείο μπορεί να τα προετοιμάσει για το μετέπειτα ενεργό ρόλο τους ως πολίτες της Χώρας.

6.1.8.4 Μεταβλητή 36 (ενήλικος εμπιστοσύνης): Απέναντι στην πρόταση άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης, το σύνολο του δείγματος φαίνεται θετικά διακεείμενο. Επισημαίνεται πως η πρόταση αυτή είναι ακριβώς εκείνη που προβλέπει ρητά η Σύμβαση και η θετική στάση του δείγματος απέναντί της οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η λογική της πρότασης αυτής μπορεί να τύχει κοινωνικής αποδοχής. Όσοι τείνουν να αποδέχονται την πρόταση αυτή, τείνουν να επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν πετυχαίνουν τους στόχους τους και να παίζουν μαζί τους. Τείνουν να πιστεύουν ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει μια τουλάχιστον ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα και ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να βοηθήσουν στην ισότιμη συμμετοχή τους σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Τείνουν να διαφωνούν με την απόλυτη απαγόρευση της άσκησης του δικαιώματος ενώ θεωρούν ότι η άσκησή του θα συντελέσει στην ένταξή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή και θα ωφελήσει ευρύτερα την κοινωνία. Πιστεύουν τέλος ότι τα πολιτικά κόμματα μπορούν να βοηθήσουν καθιστώντας τα εκλογικά τους προγράμματα προσιτά στα άτομα με νοητική αναπηρία.

6.1.8.5 Μεταβλητή 37 (χειραγώγηση): Η πλειοψηφία του δείγματος φαίνεται να διαθέτει ένα σημαντικό βαθμό καχυποψίας προς το μέτρο της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία, θεωρώντας ότι αυτά μπορούν να χειραγωγηθούν κατά την άσκησή του, πράγμα το οποίο έρχεται σε αντίθεση με την ευρεία αποδοχή της προηγούμενης πρότασης για την άσκησή του με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης. Όσοι τείνουν να θεωρούν πραγματικό κίνδυνο τη χειραγώγηση, τείνουν να θεωρούν ότι ένα πολίτευμα πιο αυστηρό από το υπάρχον μπορεί να ανταποκριθεί καλύτερα στα σύγχρονα προβλήματα και να καταφάσκουν στην απόλυτη απαγόρευση άσκησης του δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Τείνουν να μην αναθέτουν οικιακές εργασίες στα παιδιά τους, να μην αποδέχονται τη δύναμη της κατάλληλης εκπαίδευσης και του υποστηρικτικού περιβάλλοντος στην προώθηση της ισότιμης συμμετοχής και ως εκ τούτου να απορρίπτουν τη συμπερίληψη των ατόμων με νοητική αναπηρία στο γενικό σχολείο.

Κατ' αντιστοιχία στα παραπάνω, τείνουν να απορρίπτουν τη θέση ότι η άσκηση του δικαιώματος θα βοηθήσει περαιτέρω στην ένταξή τους ή ότι θα αποβεί προς συνολικότερο όφελος της κοινωνίας.

6.1.8.6 Μεταβλητή 38 (μυστικότητα ψήφου): Συνολικά η θέση του δείγματος απέναντι στην πρόταση ότι η μυστικότητα της ψήφου για τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να διασφαλιστεί, είναι μετριοπαθής. Όσοι τείνουν να συμφωνούν με την άποψη αυτή, τείνουν να επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν αυτά επιτυγχάνουν τους στόχους τους, τείνουν να θεωρούν την κοινοβουλευτική δημοκρατία ως το καταλληλότερο πολίτευμα και να θεωρούν ότι οι υπάρχουσες συνθήκες άσκησης του εκλογικού δικαιώματος για τα άτομα με νοητική αναπηρία είναι ικανοποιητικές. Τείνουν επίσης να συμφωνούν ότι η άσκηση του δικαιώματος μπορεί να βοηθήσει στην ένταξή τους στην πολιτική ζωή, ότι η κοινωνία θα ωφεληθεί αν ψηφίζουν και ότι τα πολιτικά κόμματα έχουν τη δυνατότητα να καθιστούν τα προγράμματά τους κατανοητά.

6.1.8.7 Μεταβλητή 39 (αλλοίωση αποτελέσματος): Η πλειοψηφία του δείγματος δεν πείθεται αρκετά ότι η ψήφος των ατόμων με νοητική αναπηρία μπορεί να επηρεάσει σημαντικά το εκλογικό αποτέλεσμα ή να το αλλοιώσει, χωρίς να παρατηρείται διαφορά ανάμεσα στις δυο ομάδες. Όσοι ωστόσο τείνουν να συμφωνούν ότι η ψήφος τους έχει τη δύναμη να αλλοιώσει το εκλογικό αποτέλεσμα, τείνουν να μην παρακολουθούν την πολιτική και κοινωνική επικαιρότητα μέσα από τα ΜΜΕ μαζί με τα παιδιά τους ενώ τείνουν να θεωρούν ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία έχουν περισσότερο την ανάγκη ιατρική φροντίδας παρά ενίσχυσης της αυτονομίας τους καθώς και να συμφωνούν με την απόλυτη απαγόρευση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από αυτά.

6.1.8.8 Μεταβλητή 41 (ψήφος και ένταξη): Συνολικά, η θέση του δείγματος είναι υπέρ της άποψης ότι η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να τα βοηθήσει στην καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή, χωρίς διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες. Όσοι τείνουν υπέρ της άποψης αυτής, τείνουν να επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν αυτά επιτυγχάνουν τους στόχους τους καθώς και να παίζουν μαζί τους. Διαφωνούν μάλλον με την άποψη ότι ένα δικαίωμα είναι καλύτερο να απαγορεύεται αν ενυπάρχει ο κίνδυνος κατάχρησής του καθώς και με την απόλυτη απαγόρευση του εκλογικού δικαιώματος. Τείνουν να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως κοινωνικό πρόβλημα και να θεωρούν ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να συντελέσουν στην ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με νοητική αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Γι' αυτό στέκονται θετικά στην πρόταση για φοίτησή τους στο γενικό σχολείο,

το οποίο θεωρούν ότι μπορεί να βοηθήσει στη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή. Τείνουν επίσης να πιστεύουν ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα και να θεωρούν ότι τα πολιτικά κόμματα μπορούν και οφείλουν να καθιστούν τα εκλογικά τους προγράμματα κατανοητά στα άτομα με νοητική αναπηρία.

6.1.8.9 Μεταβλητή 42 (ωφέλεια κοινωνίας): Συνολικά, η θέση του δείγματος είναι υπέρ της άποψης ότι η κοινωνία θα ωφεληθεί από την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία, χωρίς διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες. Όσοι τείνουν υπέρ της άποψης αυτής, τείνουν να επιβραβεύουν τα παιδιά τους όταν αυτά επιτυγχάνουν τους στόχους τους καθώς και να παίζουν μαζί τους. Διαφωνούν μάλλον με την άποψη ότι ένα αυστηρότερο από το υπάρχον πολίτευμα θα μπορούσε να ανταποκριθεί καλύτερα στα σύγχρονα προβλήματα καθώς και με την απόλυτη απαγόρευση του εκλογικού δικαιώματος. Τείνουν να αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως κοινωνικό πρόβλημα και να θεωρούν ότι η κατάλληλη εκπαίδευση και το υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν να συντελέσουν στην ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με νοητική αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Γι' αυτό στέκονται θετικά στην πρόταση για φοίτησή τους στο γενικό σχολείο, το οποίο θεωρούν ότι μπορεί να βοηθήσει στη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή. Τείνουν επίσης να πιστεύουν ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα και να θεωρούν ότι τα πολιτικά κόμματα μπορούν και οφείλουν να καθιστούν τα εκλογικά τους προγράμματα κατανοητά στα άτομα με νοητική αναπηρία.

6.1.8.10 Μεταβλητή 43 (συμπεριληπτικό σχολείο): Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην ευρεία αποδοχή της πρότασης ότι η συμπερίληψη των ατόμων με νοητική αναπηρία στο γενικό σχολείο μπορεί να βοηθήσει στη μετέπειτα συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της χώρας. Προκειμένου να εδραιωθεί το δημοκρατικό αίσθημα στους μελλοντικούς πολίτες, το σχολείο οφείλει να παράσχει στους σημερινούς μαθητές τις ευκαιρίες για συμμετοχή σε δραστηριότητες που τους προετοιμάζουν για το ρόλο του πολίτη. (Nikolaou, S-M., 2021) Από τη στιγμή που τη συμμετοχή των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή της Χώρας επιβάλλει η έννομη τάξη (μέσω της κύρωσης της Σύμβασης), επιβάλλεται αναπόδραστα και η ουσιαστική συμπερίληψη των ατόμων αυτών στο γενικό σχολείο. Όσοι τείνουν θετικά προς την θέση αυτή, τείνουν να αναθέτουν στα παιδιά τους οικιακές εργασίες, αντιλαμβάνονται την αναπηρία μάλλον ως κοινωνικό πρόβλημα, πιστεύουν στο ρόλο του υποστηρικτικού περιβάλλοντος και της κατάλληλης εκπαίδευσης ως παραγόντων ενίσχυσης της

ισότιμης συμμετοχής, αναγνωρίζουν σε κάθε άτομο με νοητική αναπηρία τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα και συνηγορούν στο ότι τα κόμματα μπορούν και πρέπει να καθιστούν τις αρχές τους προσβάσιμες στα άτομα με νοητική αναπηρία ενώ διάκινεται μάλλον αρνητικά στην απόλυτη απαγόρευση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα αυτά.

6.1.8.11 Μεταβλητή 44 (δυνατότητα κομμάτων): Διαπιστώνεται συνολικά μεγάλος βαθμός αποδοχής της θέσης ότι τα πολιτικά κόμματα έχουν τη δυνατότητα να καθιστούν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και στα άτομα με νοητική αναπηρία· ότι δηλαδή είναι υλικά (τεχνικά και οικονομικά) και επιστημονικά εφικτό να προβάλλονται οι προγραμματικές θέσεις των πολιτικών σχηματισμών -με βάση τις οποίες (υποτίθεται) ότι προσέρχονται οι πολίτες να επιλέξουν- σε γλώσσα απλουστευμένη και εύληπτη από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Ασφαλώς η απλούστευση φτάνει ως ένα ορισμένο όριο, ωστόσο το διακύβευμα εδώ έγκειται στο κατά πόσο οι πολιτικοί σχηματισμοί διατίθενται να κάνουν ένα ουσιαστικό βήμα προς την κατεύθυνση της ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή. Όσοι τείνουν θετικά προς την πρόταση αυτή, συνηγορούν μάλλον και στην υποχρέωση των κομμάτων να καθιστούν τα προγράμματά τους κατανοητά, πιστεύουν μάλλον και στη δύναμη της εκπαίδευσης και του περιβάλλοντος στην προώθηση της ισότιμης συμμετοχής και στη θέση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα ενώ τείνουν να απορρίπτουν την απόλυτη απαγόρευση της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία.

6.1.8.12 Μεταβλητή 45 (χρέος κομμάτων): Συνολικά παρατηρείται υψηλός βαθμός συμφωνίας στη θέση ότι τα πολιτικά κόμματα οφείλουν να καθιστούν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και στα άτομα με νοητική αναπηρία, χωρίς σημαντική διαφοροποίηση στις απαντήσεις των δύο ομάδων, υποχρέωση που όπως είδαμε στο σχετικό κεφάλαιο απορρέει ρητά από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Όσοι τείνουν καταφατικά προς αυτή την άποψη, πιστεύουν μάλλον και στη δυνατότητα των κομμάτων να καθιστούν τα προγράμματά τους κατανοητά, τείνουν να επιβραβεύουν περισσότερο τα παιδιά τους, να παίζουν μαζί τους, αντικρύζουν την αναπηρία μάλλον μέσα από το πρίσμα του κοινωνικού μοντέλου, πιστεύουν στη δύναμη της εκπαίδευσης και του περιβάλλοντος στην προώθηση της ισότιμης συμμετοχής και στη θέση ότι κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μια ιδιαίτερη κλίση/δεξιότητα. Τείνουν να απορρίπτουν την πρόταση ότι κάθε βοήθεια προς τα άτομα με νοητική αναπηρία αποτελεί σπατάλη

πόρων, ότι η αναπηρία είναι θεόσταλη δοκιμασία και ότι το εκλογικό δικαίωμα πρέπει να τους απαγορεύεται απολύτως.

6.1.8.13 Μεταβλητή 46 (διεθνείς συνθήκες): Ο τρόπος που οι διεθνείς συνθήκες και οι έννομες τάξεις των άλλων χωρών ρυθμίζουν το θέμα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος για τα άτομα με νοητική αναπηρία φαίνεται να είναι λίγο γνωστός, σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος, οι οποίες δεν διαφέρουν άλλωστε στις δύο ομάδες. Όσοι θεωρούν ότι διαθέτουν γνώσεις επ' αυτού, τείνουν να αναθέτουν εργασίες στα παιδιά τους, να παίζουν μαζί τους, να θεωρούν ότι κατάλληλο περιβάλλον και εκπαίδευση μπορούν να συντελέσουν στην ένταξη και ότι η άσκηση του δικαιώματος μπορεί να βοηθήσει στην ένταξη. Θεωρούν ακόμα ότι η πολιτεία κάνει ό,τι μπορεί στην κατεύθυνση της ένταξης των ατόμων με αναπηρία στην πολιτική ζωή ενώ διαφωνούν μάλλον με τη θέση ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορούν να χειραγωγηθούν κατά την άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος.

Συζήτηση- προτάσεις για έρευνα

Η παρούσα έρευνα παρουσίασε τις απόψεις ενός τμήματος του πληθυσμού σε σχέση με το πρόβλημα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Κατά τούτο η έρευνα είναι πρωτότυπη, μια και στον ελλαδικό χώρο αφενός η βιβλιογραφία και η αρθρογραφία γύρω από το θέμα αυτό είναι ελάχιστη, δεδομένου επιπλέον του γεγονότος ότι η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία είναι ενεργός από το 2008 ενώ έχει κυρωθεί και άρα αποτελεί εσωτερικό δίκαιο ήδη εδώ και μια δεκαετία (ν.4074/2012), αφετέρου ερευνητικά δεδομένα για τη θέση του πληθυσμού σε σχέση με το επίδικο θέμα είναι παντελώς ανύπαρκτα.

1. Οι γενικές τάσεις που διαπιστώθηκαν δείχνουν καταρχήν έναν υψηλό βαθμό αποδοχής της αναπηρίας ως κοινωνικού μάλλον παρά ως αμιγώς ιατρικού προβλήματος. Δείχνουν επίσης μια μάλλον θετική στάση προς το ενδεχόμενο άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία. Οι άνθρωποι που αντιλαμβάνονται την αναπηρία ως κοινωνικό πρόβλημα, είναι ανικανοποίητοι από τη στάση της Πολιτείας στο θέμα της ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή και δε νιώθουν να απειλούνται από το ενδεχόμενο άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από αυτά, με τη βοήθεια ενηλίκου εμπιστοσύνης. Θεωρούν ότι τόσο τα άτομα με νοητική αναπηρία όσο και η κοινωνία θα ωφεληθούν από μια τέτοια προοπτική ενώ θεωρούν σημαντικό το ρόλο

του συμπεριληπτικού σχολείου προς την κατεύθυνση της πολιτικής ένταξης. Επιπλέον διαφαίνεται ότι η ενθάρρυνση των παιδιών στην ανάληψη πρωτοβουλιών, ο ωφέλιμος χρόνος που περνούν οι γονείς μαζί τους και η αντίληψη της αναπηρίας ως κοινωνικού προβλήματος συμπορεύονται με την κατάφαση στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία (πίνακας 81, βλ. Παράρτημα).

Αντίθετα, όσοι αντιλαμβάνονται την αναπηρία μέσα από το ιατρικό μοντέλο, θεωρούν ικανοποιητικό τον υπάρχοντα βαθμό ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία στην πολιτική ζωή και στέκονται μάλλον αρνητικά στο ενδεχόμενο άσκησης από αυτά του εκλογικού δικαιώματος, είτε για λόγους που αφορούν την αδυναμία των ατόμων με νοητική αναπηρία να πάρουν ορθές αποφάσεις είτε γιατί η άσκηση του δικαιώματος θα αποβεί αρνητική για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

2. Ως προς τις εκπαιδευτικές προεκτάσεις των ευρημάτων της παρούσας έρευνας, καταδεικνύεται η αποδοχή του μοντέλου της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης ως μέσου για την όσο το δυνατό πληρέστερη ένταξη και συμμετοχή των ατόμων με νοητική αναπηρία στις ποικίλες εκφάνσεις της ζωής. Αναδεικνύεται επίσης το εξής: η ενθάρρυνση εκ μέρους των γονιών στην ανάληψη πρωτοβουλιών από τα παιδιά τους και ο ωφέλιμος κοινός χρόνος που περνούν οι γονείς με αυτά είτε παίζοντας είτε συζητώντας για κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα, προέρχονται από γονείς ευνοϊκά διακείμενους στη συμπερίληψη, στην αντίληψη της κοινωνικής διάστασης της αναπηρίας και στη διεύρυνση περισσότερο παρά στον περιορισμό των δημοκρατικών ελευθεριών. Αν λοιπόν θέλουμε τέτοιους πολίτες, θα πρέπει οι αρχές αυτές (ενθάρρυνση, πρωτοβουλίες, συζήτηση, κοινωνικός προβληματισμός) να αποκτήσουν ακόμα περισσότερο χώρο στο εκπαιδευτικό μας σύστημα.

Έχοντας τα μάτια στραμμένα στη δημιουργία ενεργών πολιτών με συνειδητή προτίμηση στη δημοκρατία, θα πρέπει επίσης να δοθεί μεγάλη έμφαση στη διδασκαλία των βασικών αρχών της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και στην αντιδιαστολή της με τον τρόπο που λειτουργούν οι απολυταρχίες. Η ύπαρξη έστω και μικρού ποσοστού που προκρίνει την κατάργηση ενός δικαιώματος, επειδή αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά από κάποιους, δείχνει έλλειψη κατανόησης του τρόπου λειτουργίας του πολιτεύματος, της έννοιας του δικαιώματος, της αναπόδραστης σύνδεσής του με τις υποχρεώσεις που το συνοδεύουν, της διάκρισης των εξουσιών και του τρόπου που οι δημοκρατικές έννομες τάξεις προστατεύουν τους πολίτες.

Προς επίρρωση των παραπάνω πρέπει να επισημανθεί το εξής: φάνηκε ότι η στάση του δείγματος απέναντι στο ενδεχόμενο άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία δεν εξαρτάται από την ύπαρξη παιδιού με αναπηρία μέσα στην οικογένεια και την αναμενόμενη εξ αυτού μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση. Αυτό έχει δύο αναγνώσεις: 1) οι γονείς παιδιών χωρίς αναπηρία είναι ήδη ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένοι, τουλάχιστον τόσο όσο και οι γονείς παιδιών με αναπηρία, πράγμα αναντίρρητα θετικό, 2) η ύπαρξη όμως και μέσα στην ομάδα των γονιών παιδιών με αναπηρία τάσεων δυσπιστίας απέναντι στην άσκηση του δικαιώματος αυτού, απέναντι στη χρησιμότητα του συμπεριληπτικού σχολείου, στην υποχρέωση των κομμάτων να απευθύνονται με γλώσσα κατανοητή στα άτομα με νοητική αναπηρία, δείχνει ότι η ύπαρξη παιδιού με αναπηρία στην οικογένεια δεν αρκεί να αντισταθμίσει εδραιωμένες προκαταλήψεις καθώς και την έλλειψη ενημέρωσης και δημοσίου διαλόγου πάνω στα θέματα που εξετάσαμε.

3. Η παρούσα έρευνα καταδεικνύει επιπλέον και μια σειρά ελλείψεων σε πεδία συναφή με το αντικείμενο που πραγματεύθηκε. Πιο συγκεκριμένα, απουσιάζουν στη Χώρα μας ερευνητικά δεδομένα για πληθώρα ζητημάτων, τα οποία θέτει η παρούσα έρευνα, όπως: α) δεδομένα για τον τρόπο που αξιολογούν οι έλληνες γονείς τον τρόπο που διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους, κυρίως για το βαθμό που ενθαρρύνουν την αυτοδιάθεσή τους, για το βαθμό που συζητούν τα κοινωνικά και πολιτικά τεκταινόμενα, καθώς και συγκριτικές έρευνες στη βάση κοινών κριτηρίων με πληθυσμούς άλλων χωρών της ΕΕ, παρόλο που υπάρχουν κάποιες έρευνες για το βαθμό επίδρασης της γονεϊκής ενθάρρυνσης στη σχολική επίδοση, β) δεδομένα για τον τρόπο αντίληψης και το βαθμό αποδοχής της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας από το σύνολο του πληθυσμού, γ) δεδομένα για το πρίσμα μέσα από το οποίο αντιλαμβάνεται ο πληθυσμός της χώρας την αναπηρία, αν δηλαδή την αντιμετωπίζει κυρίως ως ιατρικό ή κυρίως ως κοινωνικό πρόβλημα, δ) δεδομένα για το πληθυσμιακό μέγεθος και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων με νοητική αναπηρία στην Ελλάδα.

Επιπρόσθετα, απουσιάζει παντελώς δημόσιος διάλογος πάνω στο θέμα της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία καθώς και η πολιτική βούληση εναρμόνισης της υπάρχουσας νομοθεσίας στις δεσμευτικές διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία. Παρόλο που η υπογραφή της Σύμβασης από την Ελλάδα είναι ένα πρώτο θετικό βήμα, η εμπειρία αποδεικνύει ότι δεν είναι αρκετό. Στην Ελλάδα λείπουν οι

μηχανισμοί ελέγχου της εφαρμογής των Νόμων και επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση μη εφαρμογής τους (Miller, Morfidi & Soulis, 2013). Είναι δε χαρακτηριστικό ότι ακόμα και θεσμοί και φορείς που είναι εξ αντικειμένου αρμόδιοι για την προώθηση των συμφερόντων των ατόμων με αναπηρίες φαίνονται να μη συμπεριλαμβάνουν στην ατζέντα τους την υποχρέωση της Ελληνικής Πολιτείας για συμμόρφωση προς τη Διεθνή Σύμβαση. Τα παρακάτω παραδείγματα είναι ενδεικτικά: στη δεύτερη ειδική έκθεσή του στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του για την εξωτερική, ανεξάρτητη παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης, την επισήμανση πλημμελειών, ελλείψεων και στρεβλώσεων και τη διατύπωση προτάσεων για τη λυσιτελέστερη εφαρμογή της, ο Συνήγορος του Πολίτη εξετάζει μόνο το άρθρο 29 και εστιάζει αποκλειστικά στη διασφάλιση των υλικών συνθηκών άσκησης του εκλογικού δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία καθώς και στις καλές πρακτικές άλλων χωρών πάνω σε αυτό το θέμα, αγνοώντας πλήρως το άρθρο 12 με την τεράστια αλλαγή που φέρνει και αποσιωπώντας το γεγονός ότι άλλες χώρες-μέλη του ΟΗΕ που έχουν υπογράψει τη Σύμβαση, έχουν ήδη εναρμονίσει την εσωτερική τους νομοθεσία, αναγνωρίζοντας επιτέλους το δικαίωμα στα άτομα με νοητική αναπηρία να ψηφίζουν (Κοτρώνης, 2019· Συνήγορος του Πολίτη, 2020· Φυτράκης, 2015). Επιπλέον, όλες οι πρόσφατες (μετά την κύρωση της Σύμβασης από την Ελλάδα) εγκύκλιοι των αρμόδιων Υπουργείων που εκδίδονται πριν τη διεξαγωγή εθνικών εκλογών ή ευρωεκλογών και αφορούν σε μέτρα για τη διευκόλυνση της ψήφου των ατόμων με αναπηρίες, ασχολούνται με τη διευκόλυνση αποκλειστικά και μόνο των ατόμων με κινητικές αναπηρίες. Και ενώ εκδόθηκε το 2021 νόμος 4837 (ΦΕΚ αρ.178 τ.Α'), που προβλέπει τη θέσπιση προσωπικού βοηθού, κατ' ευθυγράμμιση της ελληνικής νομοθεσίας με το άρθρο 19 της ανωτέρω Σύμβασης, απουσιάζει οποιοδήποτε σημάδι πρόθεσης της Ελληνικής Πολιτείας να ευθυγραμμιστεί με τα άρθρα 12 και 29 της Σύμβασης. Ενώ όμως η Πολιτεία κωλυσιεργεί να εφαρμόσει στο ακέραιο τη Σύμβαση την οποία έχει ενσωματώσει σε εθνικό δίκαιο, προβαίνοντας στις αναγκαίες αλλαγές στον εκλογικό νόμο, ώστε να είναι πλέον επιτρεπτή η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία, η κοινωνία είναι ίσως πιο έτοιμη να υποδεχτεί τις αλλαγές αυτές. Και αν η παρούσα έρευνα διαθέτει κάποια αξία, αυτή έγκειται ακριβώς στο ότι κατέδειξε την τάση αυτή.

Περιορισμοί

Στους περιορισμούς της παρούσας έρευνας συγκαταλέγεται καταρχήν το μικρό δείγμα. Το δείγμα αποτελέστηκε από 119 άτομα, χωρισμένο σε δύο υποκατηγορίες των 63 και 56 ατόμων, αριθμοί που βρίσκονται κοντά στα κατώτατα όρια αποδοχής ενός ερευνητικού δείγματος ως ικανοποιητικού ώστε να μπορέσουν τα ευρήματά του να γενικευθούν. Υπάρχει ακόμα κίνδυνος η έρευνα να μην κατέδειξε διαφορές ανάμεσα στις ομάδες εκεί που διαφορές όντως υπάρχουν, λόγω περιορισμένου δείγματος, κίνδυνος που ελλοχεύει στις μη παραμετρικές αναλύσεις. Ένας επιπλέον περιορισμός της έρευνας συνίσταται στο γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο συμπεριέλαβε ερωτήσεις αυτοαναφοράς, κάτι που υπονομεύει την αξιοπιστία της έρευνας, υπό την έννοια ότι οι συμμετέχοντες ενδέχεται συνειδητά ή ασυνείδητα να εξωράισαν την εικόνα που παρουσίασαν για τον εαυτό τους μέσα από τις απαντήσεις τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

- American Psyciatric Association (2015). Διαγνωστικά κριτήρια από DSM-5TM. (Κ. Γκοτζαμάνης, επιμ.). *Αθήνα Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας*.
- Βενιζέλος, Ε. (2008). Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου. *Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ*. 373-374.
- Γεωργιάδης, Απ. (2012). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου. *Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.*, 4η έκδ., § 11 αρ. 1 επ.
- Γεωργιάδης, Απ., Σταθόπουλος Μ. (1978). Αστικός Κώδιξ, Κατ' άρθρο ερμηνεία, Τόμος Ι, Γενικές Αρχές (άρθρα 1–286), άρθρο 127 αρ. 1, 3. *Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.*
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966). Ανακτήθηκε στις 07/01/2022 από: <https://www.lawspot.gr/nomikes-pliروفories/nomothesia/n-2462-1997/diethnes-symfono-gia-ta-atomika-kai-politika-dikaiomata>

- Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία/ΔΣΔΑ, (2006). Ανακτήθηκε στις 10/10/2021 από: <https://unric.org/el/%cf%83%cf%8d%ce%bc%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b7-%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%84%ce%b1-%ce%b4%ce%b9%ce%ba%ce%b1%ce%b9%cf%8e%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%cf%84%cf%89%ce%bd-%ce%b1%cf%84%cf%8c%ce%bc%cf%89%ce%bd-%ce%bc-2/>
- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (2019). Ενημερωτική Έκθεση: Τα πραγματικά δικαιώματα ψήφου στις ευρωεκλογές των ατόμων με αναπηρίες. *Τμήμα «Απασχόληση, κοινωνικές υποθέσεις και δικαιώματα του πολίτη».* Εισηγητής: Krzysztof PATER
- Καραβοκύρης, Γ., (2017). Σύνταγμα: Κατ'άρθρο Ερμηνεία, Επιστημονική Διεύθυνση Φ.Σπυρόπουλος, Ξ.Κοντιάδης, Χ.Ανθόπουλος, Γ.Γεραπετρίτης, *Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 984*
- Κοτρώνης, Σ. (2019). Το άρθρο 12 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και η επίδρασή του στο ελληνικό δίκαιο των προσώπων -Η ανάγκη μεταρρύθμισης του ελληνικού δικαίου υπό το φως των Concluding Observations του ΟΗΕ της 29ης Οκτωβρίου. *Pro Justitia*. 3. Ανακτήθηκε στις 10/10/2021 από: <https://ejournals.lib.auth.gr/projustitia>
- Λαδάς, Π. (2007). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Ι, 2007. *Εκδόσεις Σάκκουλα ΑΕ. σ. 385 επ.*
- Μαυριάς, Κ., 2014. Συνταγματικό Δίκαιο, 5 η Έκδοση, *Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα· 382.*
- Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1948). Ανακτήθηκε στις 07/01/2022 από: <https://unric.org/el/%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%B7%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B9-2/>
- Παντελής, Α., (2016). Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, 3η Έκδοση Επαυξημένη, *Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα· 117-118.*

- Παπαδοπούλου, Λ. (2015). Συνταγματικό Δίκαιο/Πανεπιστημιακές Παραδόσεις. *Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα*. Ανακτήθηκε στις 29/11/2021 από: https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/4277/7/00_master_document.pdf
- Παπαστερίου, Δ. (2009). Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2η έκδ., *Εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε.*, § 30 αρ. 1 επ.
- Π.Δ. 96/2007 (ΦΕΚ 116Α') Κωδικοποίηση σε ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών. Ανακτήθηκε στις 15/11/2021 από: <http://www.et.gr/>
- Π.Δ 26/2012 (ΦΕΚ 57Α'): Κωδικοποίηση σ' ενιαίο κείμενο των διατάξεων της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών. Ανακτήθηκε στις 15/11/2021 από: <http://www.et.gr/>
- Σούλης, Γ-Σ. (2020). Σπουδή στη Νοητική Αναπηρία. *Εκδόσεις Gutenberg* 300.
- Σούλης, Γ-Σ. (2002). Παιδαγωγική της Ένταξης,τ. Α, από το «σχολείο του διαχωρισμού» σε ένα «σχολείο για όλους». *Εκδόσεις Τυπωθήτω* 79.
- Σπυρόπουλος, Φ. (2018). Συνταγματικό Δίκαιο. *Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2018* 175.
- Συνήγορος του Πολίτη. (2020). Δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες· ειδική έκθεση. Ανακτήθηκε στις 12/03/2022 από: <https://www.synigoros.gr/?i=equality.el.reports.835894>
- Φυτράκης, Ε. (2015). Δικαιοπρακτική Ικανότητα και Ψυχική Αναπηρία. *Νομικό Βήμα*. 63, 462- 472
- Χρυσόγονος, Κ., (2014). Συνταγματικό Δίκαιο, Δεύτερη Αναθεωρημένη Έκδοση με τη συνδρομή Στυλιανού-Ιωάννη Γ.Κουτνατζή. *Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη* 411-413.

Ξενόγλωσση:

- Ahrbeck, B. (2017). Schulische Inklusion; *Zeitschrift für Pädagogische Psychologie*. 31, 5-11. <https://doi.org/10.1024/1010-0652/a000193>.
- Alajos Kiss v. Hungary, no. 38832/06, ECHR 2010. Ανακτήθηκε στις 05/09/2021 από: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22%22CASE%20OF%20ALAJOS%20KISS%20V.%20HUNGARY%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22%22CASE%20OF%20ALAJOS%20KISS%20V.%20HUNGARY%22]})

S%20KISS%20v.%20HUNGARY\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22G
RANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

- Alonso-Sardón, M., Iglesias-de-Sena, H., Fernández-Martín, L.C. *et al.* (2019). Do health and social support and personal autonomy have an influence on the health-related quality of life of individuals with intellectual disability? *BMC Health Serv Res.* 19, 63. <https://doi.org/10.1186/s12913-018-3856-5>
- Amireh, M.H. (2018). Stress Levels and Coping Strategies among Parents of Children with Autism and Down Syndrome: The Effect of Demographic Variables on Levels of Stress. *Child Care in Practice*, 1-11. <https://doi.org/10.1080/13575279.2018.1446907>
- Arstein-Kerslake, A., & Flynn, E. (2015). The General Comment on Article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: a roadmap for equality before the law. *The International Journal of Human Rights.* 20(4), 471–490. doi:10.1080/13642987.2015.1107052
- Azad, G, Blacher, J., & Marcoulides, G. A. (2013). Mothers of children with developmental disabilities: Stress in early and middle childhood. *Research in Developmental Disabilities*, 34 (10), 3449 - 3459. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.07.009>
- Bach, M., & Kerzner, L. (2010) A New Paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity, Prepared for the Law Commission of Ontario. Ανακτήθηκε στις 15/03/2022 από: <http://repositoriocdpd.net:8080/handle/123456789/449>
- Bartlett, P., (2012). The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Mental Health Law. *The Modern Law Review*
- Biever, G., Böhm, E-T., Schütz, S. (2015). Inklusive Pädagogik als Herausforderung und Chance für die Sekundarstufe; *Inklusive Pädagogik in der Sekundarstufe*, Kohlhammer GmbH. Ανακτήθηκε στις 07/03/2022 από https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=AER4DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT8&dq=inklusive+p%C3%A4dagogik+vorteile+nachteile&ots=po_HNsWdvq&sig=CrWRaLl9ElIxTCkaVvrqKk-HjmQ&redir_esc=y#v=onepage&q=inklusive%20p%C3%A4dagogik%20vorteile%20nachteile&f=false
- Blacher, J., & Baker, B. L. (2017). Collateral Effects of Youth Disruptive Disorders on Mothers' Psychological Distress: Adolescents with Autism Spectrum Disorder, Intellectual Disability or Typical Development. *Journal of Autism and Developmental*

Disorders. Ανακτήθηκε στις 09/09/2021 από:
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10803-017-3347-2>

- Broderick, A. (2014). A reflection on substantive equality jurisprudence. *International Journal of Discrimination and the Law*. 15(1-2), 101–122. doi:10.1177/1358229114558381
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford University Press, 4th Edition. Ανακτήθηκε στις 21/12/2021 από <https://www.academia.edu/>
- Chan, J. B., & Sigafoos, J. (2001). Does Respite Care Reduce Parental Stress in Families with Developmentally Disabled Children? *Child and Youth Care Forum*. 30(5), 253–263. doi:10.1023/a:1014467226528
- Connell, R. (2013). “The Neoliberal Cascade and Education: An Essay on the Market Agenda and Its Consequences.” *Critical Studies in Education*. 54 (2), 99–112. <https://doi.org/10.1080/17508487.2013.776990>
- De Bhailís, C., & Flynn, E. (2017). *Recognising legal capacity: commentary and analysis of Article 12 CRPD*. *International Journal of Law in Context*., 13(01), 6–21. doi:10.1017/s174455231600046x
- Devi, N., Bickenbach, J., Stucki, G. (2011). Moving towards substituted or supported decision-making? Article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities; *Alter*. 5; 4; 249-264; <https://doi.org/10.1016/j.alter.2011.07.002>
- Dyckerhoff, Valentin (2013): Behinderung und Gerechtigkeit. Demokratische Gleichheit für die gerechtigkeitstheoretische Inklusion von Menschen mit Schädigungen auf der Basis eines interaktionistischen Modells von Behinderung. *Working Paper Nr. 2, April 2013 Arbeitsbereich Politische Theorie und Ideengeschichte, Freie Universität Berlin*.
- Egilson, S. T., Jakobsdóttir, G., Ólafsson, K., & Leósdóttir, T. (2016). Community participation and environment of children with and without autism spectrum disorder: parent perspectives. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 24(3), 187–196. doi:10.1080/11038128.2016.1198419
- Ehrensaft, D. (2012). *From Gender Identity Disorder to Gender Identity Creativity: True Gender Self Child Therapy*. *Journal of Homosexuality*. 59(3), 337–356. doi:10.1080/00918369.2012.653303
- Felder, F. (2018). *The Value of Inclusion*. *Journal of Philosophy of Education*. 52(1), 54–70. doi:10.1111/1467-9752.12280

- Ferrao T, Janssen I. (2015). Parental encouragement is positively associated with outdoor active play outside of school hours among 7–12 year olds. *PeerJ* 3:e1463. <https://doi.org/10.7717/peerj.1463>
- Feinberg M, Wehling E. (2018). A moral house divided: How idealized family models impact political cognition. *PLoS ONE* 13(4): e0193347. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0193347>
- Findler, L., Klein Jacoby, A., & Gabis, L. (2016). Subjective happiness among mothers of children with disabilities: The role of stress, attachment, guilt and social support. *Research in Developmental Disabilities*, 55, 44-54. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2016.03.006>
- Flynn, E., Arstein-Kerslake, A. (2014). Legislating personhood: realising the right to support in exercising legal capacity. *International Journal of Law in Context*. 10,81-104 doi:10.1017/S1744552313000384
- Foley KR, Girdler S, Bourke J, Jacoby P, Llewellyn G, Einfeld S, et al. (2014). Influence of the environment on participation in social roles for young adults with Down syndrome. *PLoS One*. 9(9): e108413. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0108413>
- Fujiura, G. T., & Yamaki, K. (2000). Trends in Demography of Childhood Poverty and Disability. *Exceptional Children*, 66(2), 187–199. doi:10.1177/001440290006600204
- Gutenberger, J. (2010). Selbstbestimmung bei Menschen mit Geistiger Behinderung; Theorie und Praxis der Selbstbestimmung von Menschen mit Geistiger Behinderung im Wohnheim. *Diplomica Verlag GmbH, Hamburg*.
- Habermas, J. (1996). Die Einbeziehung des Anderen: Studien zur politischen Theorie. *Suhrkamp, Frankfurt am Main*. 7-8
- Hardy, I., & Woodcock, S. (2014). *Inclusive education policies: discourses of difference, diversity and deficit*. *International Journal of Inclusive Education*. 19(2), 141–164. doi:10.1080/13603116.2014.908965
- Kobi, E. (2008). Alternative Integration als integrierte Alternative? *Heilpädagogik online*. 02/08
- Kondylis, P. (1991). Der Niedergang der bürgerlichen Denk- und Lebensform: die liberale Moderne und die massendemokratische Postmoderne; *Acta humaniora, Weinheim* (μτφρ. του ιδίου: Η παρακμή του αστικού πολιτισμού: από τη μοντέρνα στη

μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία. *Εκδόσεις Θεμέλιο*, 2000. 69-71 και 251.

- Krhutová, L. (2017). Personal Autonomy and Disability. *Review of Disability Studies: an International Journal*. 13;1. Ανακτήθηκε στις 25/03/2022 από: <https://www.rdsjournal.org/index.php/journal/article/view/575>
- Lamash, L., & Josman, N. (2020). Full-information factor analysis of the Daily Routine and Autonomy (DRA) questionnaire among adolescents with autism spectrum disorder. *Journal of Adolescence*. 79, 221–231. doi:10.1016/j.adolescence.2020.01
- Mazzucchelli, T. G., Hodges, J., Kane, R. T., Sofronoff, K., Sanders, M. R., Einfeld, S., ... Gray, K. M. (2018). Parenting and family adjustment scales (PAFAS): validation of a brief parent-report measure for use with families who have a child with a developmental disability. *Research in Developmental Disabilities*. 72, 140–151. doi:10.1016/j.ridd.2017.10.011
- McCoyd, J. L. M., Akincigil, A., & Paek, E. K. (2010). Pediatric Disability and Caregiver Separation. *Journal of Family Social Work*. 13(3), 251–268. doi:10.1080/10522151003716353
- Megret, F. (2008). The Disabilities Convention: Towards a Holistic Concept of Rights; *The International Journal of Human Rights*. 12; 2; 261–277. DOI: 10.1080/13642980801954363
- Miller, K., Morfidi, E., Soulis, S. (2013). Teachers' Perceptions of Greek Special Education Policies and Practices; *Journal of International Special Needs Education*. 16; 1; 53-65
- Mumbardó-Adam, C., Guàrdia-Olmos, J., Adam-Alcocer, A. L., Carbó-Carreté, M., Balcells-Balcells, A., Giné, C., & Shogren, K. A. (2017). Self-Determination, Intellectual Disability, and Context: A Meta-Analytic Study. *Intellectual and Developmental Disabilities*. 55(5), 303–314. doi:10.1352/1934-9556-55.5.303
- Namkung, E. H., Song, J., Greenberg, J. S., Mailick, M. R., & Floyd, F. J. (2015). The Relative Risk of Divorce in Parents of Children With Developmental Disabilities: Impacts of Lifelong Parenting. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*. 120(6), 514–526. doi:10.1352/1944-7558-120.6.514
- Nikolaou, Σ-M., (2021). Democratic Practices at School. Theoretical and Research Ascertainments; *EJ-DEVELOP, European Journal of Development Studies Vol. 1, No. 1*. <https://doi.org/10.24018/ejdevelop.2021.1.1.11>

- Nirje, B. (1969) The normalization principle and its human management implications. In R Kugel & W. Wolfensberger (Eds.), *Changing patterns in residential services for the mentally retarded* Washington, D.C.: President's Committee on Mental Retardation.
- Nirje, B. (1985). *The Basis and Logic of the Normalization Principle. Australia and New Zealand Journal of Developmental Disabilities.* 11(2), 65–68. doi:10.3109/13668258509008747
- Palleit, L. (2012). Deutschland braucht endlich ein inklusives Wahlrecht. (aktuell / Deutsches Institut für Menschenrechte, 05/2012). *Berlin: Deutsches Institut für Menschenrechte.* Ανακτήθηκε στις 15/10/2021 από: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-317931>
- Pinilla-Roncancio, M. (2018). The reality of disability: Multidimensional poverty of people with disability and their families in Latin America. *Disability and Health Journal.* 11(3), 398–404. doi:10.1016/j.dhjo.2017.12.007
- Pinilla-Roncancio, M. and Alkire, S. (2017). 'How poor are people with disabilities around the globe? A multidimensional perspective.' *OPHI Research in Progress 48a, University of Oxford.* Ανακτήθηκε στις 24/03/2022 από: <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHIRP48a.pdf>
- Priestley, M., Stickings, M., Loja, E., Grammenos, S., Lawson, A., Waddington, L., Fridriksdottir, B. (2016). The political participation of disabled people in Europe: Rights, accessibility and activism; *Electoral Studies.* <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2016.01.009>
- Redley, M., Maina, E., Keeling, A., & Pattni, P. (2012). The voting rights of adults with intellectual disabilities: reflections on the arguments, and situation in Kenya and England and Wales. *Journal of Intellectual Disability Research.* 56(11), 1026–1035. doi:10.1111/j.1365-2788.2012.01635.x
- Reinders, J., Stainton, T., Parmenter, T.R.(2019). The Quiet Progress of the New Eugenics. Ending the Lives of Persons With Intellectual and Developmental Disabilities for Reasons of Presumed Poor Quality of Life. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities.* 16; 2; 99-112. DOI: 10.1111/jppi.12298
- Series, L., (2015); Relationships, autonomy and legal capacity: Mental capacity and support paradigms; *International Journal of Law and Psychiatr.* 40; 80- 91. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijlp.2015.04.010> 0160-2527

- Sharpe, A. (2020). Will Gender Self-Declaration Undermine Women's Rights and Lead to an Increase in Harms? *The Modern Law Review*. doi:10.1111/1468-2230.12507
- Shogren, K., Wehmeyer, M., Burke, K. (2017). Self-determination. *Handbook of Positive Psychology in Intellectual and Developmental Disabilities*. 49-64. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59066-0_5
- Soenens, B., Vansteenkiste, M., Lens, W., Luyckx, K., Goossens, L., Beyers, W., et al. (2007). Conceptualizing parental autonomy support: Adolescent perceptions of promotion of independence versus promotion of volitional functioning. *Developmental Psychology*, 43, 633-646. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.3.633>
- Stanovich, K. E., & West, R. F. (2008). *On the relative independence of thinking biases and cognitive ability*. *Journal of Personality and Social Psychology*. 94(4), 672–695. doi:10.1037/0022-3514.94.4.672
- Supple, A. J., Ghazarian, S. R., Peterson, G. W., & Bush, K. R. (2009). Assessing the Cross-Cultural Validity of a Parental Autonomy Granting Measure. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 40(5), 816–833. doi:10.1177/0022022109339390
- Timperio A, Crawford D, Telford A, Salmon J. 2004. Perceptions about the local neighborhood and walking and cycling among children. *Preventive Medicine* 38:39-47
- Trescher, H., & Börner, M. (2014). Sexualität und Selbstbestimmung bei geistiger Behinderung? Ein Diskurs-Problem!. *Zeitschrift für Inklusion*, (3). Ανακτήθηκε στις 11/03/2022 από: <https://inklusion-online.net/index.php/inklusion-online/article/view/229>
- Trescher, H., Börner, M., (2016): Repräsentanz und Subjektivität im Kontext geistiger Behinderung; *Zeitschrift für Inklusion- online.de*. Ανακτήθηκε στις 30.09.2021 στο <https://www.inklusion-online.net/index.php/inklusion-online/article/view/341>
- Ullenhag, A., Krumlinde-Sundholm, L., Granlund, M., & Almqvist, L. (2013). Differences in patterns of participation in leisure activities in Swedish children with and without disabilities. *Disability and Rehabilitation*. 36(6), 464–471. doi:10.3109/09638288.2013.798360
- UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), 2006. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx#12>
- United Nations, (2008) 'From Exclusion to Equality, Realising the Rights of Persons with Disabilities. *Disabilities Handbook for Parliamentarians on the Convention on the*

Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol, Geneva. Ανακτήθηκε στις 13/03/2022 από: <https://www.un.org/disabilities/documents/toolaction/ipuhb.pdf>

- Wehmeyer, M. (2020). The Importance of Self-Determination to the Quality of Life of People with Intellectual Disability: A Perspective; *International Journal of Environmental Research and Public Health*. <https://doi.org/10.3390/ijerph17197121>
- World Conference on Special Needs Education: Access and Quality (1994).
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization & Ministry of Education and Science Spain
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427?4=null&queryId=353158d6-7b92-47ee-b34a-4ca4d988d625>
- World Health Organisation (2018). International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems- 11th Revision (ICD-11) Version for 2018, Mental and behavioural disorders. Ανακτήθηκε από: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 44
Correlation Matrix

		9.αυτοεξυ πηρετησ η	10.αυτ ονομη κινησ η	11. ευθυν ες	12.φι λοι	13.πρωτ οβουλι ς	14.επιβ ραβευσ η	15.αν αθεση εργασ ιων	16.πα ιδια εκτος σπιτι ου	17.πα ιχνιδι μαζι	18.ειδ ησεις μαζι	19.συσ ητηση
9.αυτοεξ υπηρετη ση	Spear man's rho	—										
	p- value	—										
	N	—										
10.αυτον ομη κινηση	Spear man's rho	0.679** *	—									
	p- value	< .00 1	—									
	N	119	—									
11. ευθυνες	Spear man's rho	0.616** *	0.6* 07*	—								
	p- value	< .00 1	< .0 01	—								
	N	119	119	—								
12.φιλοι	Spear man's rho	0.497** *	0.4* 15*	0.6* 36*	—							

Πίνακας 44
Correlation Matrix

		9.αντοξυ πηρετησ η	10.αντ ονομη κινησ η	11. ευθυν ες	12.φι λοι	13.πρωτ οβουλιε ς	14.επιβ ραβευσ η	15.αν αθεση εργασ ιων	16.πα ιδια εκτος σπιτι ου	17.πα ιχνιδι μαζι	18.ειδ ησεις μαζι	19.συζ ητηση
	p- value	< .00 1	< .0 01	< . 00 1	—							
	N	119	119	11 9	—							
13.πρωτ οβουλιες	Spear man's rho	0.411 ** *	0.3 * 62 *	0.4 * 03 *	0.4 * 08 *	—						
	p- value	< .00 1	< .0 01	< . 00 1	< . 00 1	—						
	N	119	119	11 9	11 9	—						
14.επιβρ αβευση	Spear man's rho	0.044	0.0 79	- 0.0 20	0.0 50	0.22 1 *	—					
	p- value	0.636	0.3 92	0.8 26	0.5 93	0.01 6	—					
	N	119	119	11 9	11 9	119	—					
15.αναθε ση εργασιω ν	Spear man's rho	0.306 ** *	0.3 * 68 *	0.3 * 72 *	0.2 * 55 *	0.23 5 *	0.175	—				
	p- value	< .00 1	< .0 01	< . 00 1	0.0 05	0.01 0	0.058	—				
	N	119	119	11 9	11 9	119	119	—				
16.παιδι α εκτος σπιτιου	Spear man's rho	0.417 ** *	0.4 * 16 *	0.5 * 54 *	0.5 * 26 *	0.36 ** 1 *	- 0.095	0.3 * 34 *	—			
	p- value	< .00 1	< .0 01	< . 00 1	< . 00 1	< .00 1	0.304	< .0 01	—			
	N	119	119	11 9	11 9	119	119	119	—			
17.παιχνι δι μαζι	Spear man's rho	0.001	- 0.0 03	- 0.0 74	0.0 53	0.18 7 *	0.217 *	0.1 59	- 0.0 78	—		
	p- value	0.995	0.9 72	0.4 27	0.5 65	0.04 1	0.018	0.0 84	0.3 98	—		
	N	119	119	11 9	11 9	119	119	119	11 9	—		
18.ειδησ εις μαζι	Spear man's rho	0.211 *	0.2 * 72 *	0.4 * 05 *	0.3 * 16 *	0.21 8 *	- 0.090	0.2 * 13 *	0.4 * 88 *	0.09 2	—	
	p- value	0.021	0.0 03	< . 00 1	< . 00 1	0.01 7	0.330	0.0 20	< . 00 1	0.32 1	—	

Πίνακας 76
Correlation Matrix

		34.ψ ηφο ς κ βαθ μος NA	35.θ ολη κρισ η	36.εν ηλικ ος εμπισ τοσυ νης	37.χει ραγω γηση	38.μυ στικο τητα	39.αλ λοιωσ η αποτε λεσμη ατος	40.υ λικε ς συν θηκ ες	41.ψ ηφο ς κ εντα ξη	42.ω φέλε ια κοιν ωνια ς	43.συμ περιλη πτικο σχολει ο	44.δυ νατοτ ητα κομμ ατων	45.χ ρεος κομ ματ ων	46.δι εθνε ις συνθ ηκες
	N	11 9	11 9	—										
37.χει ραγωγ ηση	Spe arm an's rho	0. * 38 * 6 *	0. * 45 * 2 *	- 0.0 63	—									
	p- valu e	< . 00 1	< . 00 1	0.4 94	—									
	N	11 9	11 9	11 9	—									
38.μυ στικοτ ητα	Spe arm an's rho	- 0. 16 3	- 0. 10 1	0.1 70	- 0.1 05	—								
	p- valu e	0. 07 6	0. 27 6	0.0 64	0.2 56	—								
	N	11 9	11 9	11 9	119	—								
39.αλ λοιωσ η αποτε λεσμη ατος	Spe arm an's rho	0. * 29 * 3 *	0. 12 7	- 0.0 09	0.1 71	0.0 51	—							
	p- valu e	0. 00 1	0. 16 8	0.9 27	0.0 63	0.5 80	—							
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	—							
40.υλι κες συνθη κες	Spe arm an's rho	- 0. 03 6	0. 12 2	0.0 39	0.0 60	0.3 * 22 * *	0.01 2	—						
	p- valu e	0. 70 0	0. 18 6	0.6 73	0.5 20	< .0 01	0.89 8	—						
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	—						
41.ψη φος κ ενταξ η	Spe arm an's rho	- * 0. * 37 * 2 *	- * 0. * 37 * 8 *	0.3 * 11 * *	- * 0.3 * 13 *	0.3 * 42 * *	- 0.02 0	0.1 46	—					
	p- valu e	< . 00 1	< . 00 1	< . 00 1	< .0 01	< .0 01	0.82 6	0.1 13	—					
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	11 9	—					

Πίνακας 76
Correlation Matrix

		34.ψ ηφο ς κ βαθ μος NA	35.θ ολη κρισ η	36.εν ηλικ ος εμπισ τοσυ νης	37.χει ραγω γηση	38.μυ στικο τητα	39.αλ λοιωσ η αποτε λεσμε ατος	40.υ λικε ς συν θηκ ες	41.ψ ηφο ς κ εντα ξη	42.ω φέλε ια κοιν ωνια ς	43.συμ περιλη πτικο σχολει ο	44.δυ νατοτ ητα κομμ ατων	45.χ ρεος κομ ματ ων	46.δι εθνε ις συνθ ηκες
42.ωφ ελεια κοινω νιας	Spe arm an's rho	- * 0. * 35 * 6	- * 0. * 43 * 6	0.3 * 94 *	- * 0.3 * 39 *	0.2 * 18 *	0.11 3	0.1 31	0. * 69 * 3 *	—				
	p- valu e	< . 00 1	< . 00 1	< . 00 1	< .0 01	0.0 17	0.22 2	0.1 55	< . 00 1	—				
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	11 9	11 9	—				
43.συ μπερι ληπτι κο σχολε ιο	Spe arm an's rho	- * 0. * 31 * 7	- * 0. * 28 * 6	0.1 53	- * 0.3 * 20 *	0.0 94	- 0.00 0	0.0 09	0. * 40 * 3 *	0.4 * 29 *	—			
	p- valu e	< . 00 1	0. 00 2	0.0 96	< .0 01	0.3 09	1.00 0	0.9 25	< . 00 1	< . 00 1	—			
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	11 9	11 9	11 9	—			
44.δυ νατοτ ητα κομμα των	Spe arm an's rho	- 0. 12 6	- 0. 05 6	0.3 * 02 *	- 0.0 69	0.2 * 58 *	0.04 0	0.0 93	0. * 29 * 9 *	0.3 * 47 *	0.24 * 5 *	—		
	p- valu e	0. 17 2	0. 54 8	< . 00 1	0.4 57	0.0 05	0.66 9	0.3 15	< . 00 1	< . 00 1	0.00 7	—		
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	11 9	11 9	11 9	119	—		
45.χρε ος κομμα των	Spe arm an's rho	- 0. 11 0	- 0. 16 9	0.1 77	- 0.0 90	0.0 57	0.06 3	- 0.0 45	0. * 48 * 7 *	0.4 * 89 *	0.31 * 5 *	0.4 * 16 *	—	
	p- valu e	0. 23 5	0. 06 6	0.0 54	0.3 29	0.5 36	0.49 8	0.6 31	< . 00 1	< . 00 1	< .0 01	< .0 01	—	
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	11 9	11 9	11 9	119	119	—	
46.διε θνεις συνθη κες	Spe arm an's rho	- 0. 18 0	- 0. 12 7	0.0 20	- 0.1 * 99	0.1 12	0.09 6	0.1 00	0. 18 * 1	0.1 48	0.12 4	0.0 72	0.1 53	—
	p- valu e	0. 05 1	0. 17 0	0.8 30	0.0 30	0.2 26	0.29 8	0.2 80	0. 04 9	0.1 08	0.17 9	0.4 34	0.0 97	—
	N	11 9	11 9	11 9	119	119	119	11 9	11 9	11 9	119	119	119	—

Note. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Πίνακας 81
Correlation Matrix

		αυτοδιαθεση	ενθαρρυνση	κοινες_δραστηριότητες	πολιτικη_αντιληψη	αντιληψη_αναπηρια	πολιτεια_αναπηρια	εκλογικο_δικαιωμα
αυτοδιαθεση	Pearson's r	—						
	p-value	—						
Ενθαρρυνση	Pearson's r	0.68 ^{**} ₆	—					
	p-value	<.001	—					
κοινες_δραστηριότητες	Pearson's r	0.54 ^{**} ₄	0.57 ^{**} ₅	—				
	p-value	<.001	<.001	—				
πολιτικη_αντιληψη	Pearson's r	0.13 ₇	0.08 ₈	0.218 [*]	—			
	p-value	0.13 ₇	0.34 ₃	0.017	—			
αντιληψη_αναπηρια	Pearson's r	0.02 ₁	0.11 ₉	0.091	0.168	—		
	p-value	0.81 ₇	0.19 ₆	0.324	0.068	—		
πολιτεια_αναπηρια	Pearson's r	-0.10 ₈	-0.06 ₄	0.002	-0.053	-0.160	—	
	p-value	0.24 ₁	0.48 ₈	0.982	0.570	0.082	—	
εκλογικο_δικαιωμα	Pearson's r	0.07 ₁	0.23 [*] ₈	0.198 [*]	0.130	0.434 ^{***}	0.098	—
	p-value	0.44 ₃	0.00 ₉	0.031	0.159	<.001	0.290	—

Note. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Ερωτηματολόγιο

Αξιότιμες/οι

συμμετέχουσες/οντες,

Ονομάζομαι Δημήτρης Λάγιος, είμαι εκπαιδευτικός ΠΕ08-καλλιτεχνικών μαθημάτων και διδάσκω στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στο πλαίσιο ερευνητικής εργασίας, σας καλώ να συμπληρώσετε το ακόλουθο ερωτηματολόγιο. Είναι απολύτως **ανώνυμο** και οι πληροφορίες, που θα δώσετε, θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για **ερευνητικούς σκοπούς**. Η συμβολή σας στην έρευνα έχει μεγάλη σημασία, επομένως είναι σημαντικό να απαντήσετε σε όλες τις ερωτήσεις. Ο χρόνος που θα χρειαστείτε είναι περίπου **10 λεπτά**.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την ανταπόκρισή σας.

Στοιχεία επικοινωνίας: dlajios@gmail.com

Δημογραφικά και προσωπικά στοιχεία: σημειώνετε το τετράγωνο που σας αντιπροσωπεύει. Στην ερώτηση 2 σημειώνετε αριθμητικά την ηλικίας σας.

1. Φύλο:

Γυναίκα

☐

Άντρας

☐

2. Ηλικία:

3. Επίπεδο σπουδών:

πρωτοβάθμια

☐

δευτεροβάθμια

☐

τριτοβάθμια

☐

μεταπτυχιακό/ διδακτορικό

☐

4. Εργασιακή σχέση:

ελεύθερη/ος επαγγελματίας

☐

ιδιωτική/ός υπάλληλος

☐

δημόσια/ος υπάλληλος

☐

συνταξιούχος

☐

άνεργη/ος

☐

5. Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα:

έως 650 ευρώ

☐

651 έως 1500 ευρώ

☐

1501 έως 2500 ευρώ

☐

2501 έως 4000 ευρώ

☐

4001 ευρώ και πάνω

☐

6. Οικογενειακή κατάσταση:

επίσημη συμβίωση (γάμος, σύμφωνο συμβίωσης)

☐

ελεύθερη συμβίωση

☐

μονογονεϊκή οικογένεια

☐

7. Γονέας παιδιού/ών με αναπηρία: Ναι

☐

Όχι

☐

8. Αν ναι, είδος αναπηρίας: σωματική νοητική και τα δύο

☐☐☐

Στη συνέχεια σημειώνετε σε ποιο βαθμό συμφωνείτε με τις παρακάτω δηλώσεις (1 καθόλου, 2 λίγο, 3 μέτρια, 4 αρκετά, 5 πολύ).

	καθόλου	λίγο	μέτρια	αρκετά	πολύ
9. Τα παιδιά μου μπορούν - σύμφωνα με την ηλικία, την σωματική και νοητική τους κατάσταση- να αυτοεξυπηρετηθούν (π.χ. φαγητό, τουαλέτα, ντύσιμο, προσωπική	1	2	3	4	5
10. Τα παιδιά μου μπορούν- σύμφωνα με την ηλικία, την σωματική και νοητική τους κατάσταση- να κινηθούν αυτόνομα (αναπηρικό αμαξίδιο, ανεβοκατέβασμα σκάλας/ χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς, κίνηση στην πόλη).υγιεινή).	1	2	3	4	5
11. Τα παιδιά μου αντεπεξέρχονται -σύμφωνα με την ηλικία, τη σωματική και νοητική τους κατάσταση- σε ευθύνες (διαχείριση χρημάτων, διαχείριση χρόνου, εργασίες που τους αναθέτω).	1	2	3	4	5
12. Τα παιδιά μου συναντιούνται με φίλες/ους τους	1	2	3	4	5

13. Ενθαρρύνω τα παιδιά μου να πάρουν τα ίδια πρωτοβουλίες για τη ζωή τους (τι θα φάνε, τι θα παίξουν, τι ρούχα θα φορέσουν, πώς θα περάσουν τον ελεύθερο χρόνο τους).	1	2	3	4	5
14. Επιβραβεύω τα παιδιά μου όταν πετυχαίνουν κάποιο στόχο τους.	1	2	3	4	5
15. Αναθέτω στα παιδιά μου δουλειές του σπιτιού.	1	2	3	4	5
16. Επιτρέπω στα παιδιά μου να βγαίνουν μόνα τους εκτός σπιτιού.	1	2	3	4	5
17. Παίζω με τα παιδιά μου.	1	2	3	4	5
18. Παρακολουθώ ειδήσεις / πολιτικές συζητήσεις μαζί με τα παιδιά μου.	1	2	3	4	5
19. Συζητώ με τα παιδιά μου για θέματα που αφορούν την κοινωνία.	1	2	3	4	5
20. Ψηφίζω στις εκλογές.	1	2	3	4	5
21. Η ψήφος μου έχει τη δύναμη να επηρεάσει τη ζωή μου.	1	2	3	4	5
22. Η κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι το πιο κατάλληλο πολίτευμα.	1	2	3	4	5

23. Ένα πολιτικό σύστημα πιο αυστηρό από το υπάρχον θα μπορούσε να ανταποκριθεί καλύτερα στα σύγχρονα προβλήματα.	1	2	3	4	5
24. Καλύτερα να μην υπάρχει ένα δικαίωμα, αν πρόκειται κάποιος να κάνουν κατάχρησή του.	1	2	3	4	5
25. Την αναπηρία τη δημιουργεί η κοινωνία, που δε διορθώνει όσα εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να ζήσουν μια φυσιολογική ζωή.	1	2	3	4	5
26. Κάθε βοήθεια προς τα άτομα με νοητική αναπηρία αποτελεί σπατάλη πόρων.	1	2	3	4	5
27. Με κατάλληλη εκπαίδευση και υποστηρικτικό περιβάλλον μπορούν τα άτομα με νοητική αναπηρία να συμμετέχουν ισότιμα σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής.	1	2	3	4	5
28. Κάθε άτομο με νοητική αναπηρία διαθέτει τουλάχιστον μία ιδιαίτερη κλίση/ δεξιότητα.	1	2	3	4	5
29. Την αναπηρία τη στέλνει ο Θεός για να μας δοκιμάσει.	1	2	3	4	5
30. Ο βαθμός ένταξης των ατόμων με νοητική αναπηρία	1	2	3	4	5

στην πολιτική ζωή είναι ικανοποιητικός.					
31. Η ελληνική πολιτεία κάνει ό,τι μπορεί για να βοηθήσει τα άτομα με νοητική αναπηρία να ενταχθούν στην πολιτική ζωή.	1	2	3	4	5
32. Τα άτομα με νοητική αναπηρία έχουν περισσότερο ανάγκη την ιατρική φροντίδα παρά τρόπους να ενισχυθεί η αυτονομία τους.	1	2	3	4	5
33. Το εκλογικό δικαίωμα πρέπει να απαγορεύεται στα άτομα με νοητική αναπηρία.	1	2	3	4	5
34. Στα άτομα με νοητική αναπηρία, το εκλογικό δικαίωμα πρέπει να συναρτάται με το βαθμό νοητικής αναπηρίας.	1	2	3	4	5
35. Η νοητική αναπηρία μπορεί να επηρεάσει αρνητικά/θολώσει την κρίση του ατόμου που προσέρχεται να ψηφίσει.	1	2	3	4	5
36. Τα άτομα με νοητική αναπηρία πρέπει να μπορούν να ασκούν το	1	2	3	4	5

εκλογικό τους δικαίωμα με τη βοήθεια -εφόσον τη χρειάζονται- άλλου ενηλίκου της εμπιστοσύνης τους.					
37. Τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορούν να χειραγωγηθούν κατά την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος.	1	2	3	4	5
38. Η μυστικότητα της ψήφου των ατόμων με νοητική αναπηρία μπορεί να διασφαλιστεί.	1	2	3	4	5
39. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία μπορεί να επηρεάσει δραματικά/αλλοιώσει το συνολικό εκλογικό αποτέλεσμα.	1	2	3	4	5

40. Οι υλικές συνθήκες άσκησης του εκλογικού δικαιώματος (πρόσβαση σε εκλογικά κέντρα, ύπαρξη ασανσέρ σε εκλογικά κέντρα, ψηφοδέλτια σε γραφή Μπράιγ, προγράμματα κομμάτων γραμμένα σε γλώσσα που να μπορούν να κατανοήσουν άτομα με νοητική αναπηρία κλπ) είναι τέτοιες που μπορούν να εξασφαλίσουν στα άτομα με νοητική αναπηρία την άνετη άσκηση του δικαιώματος.	1	2	3	4	5
41. Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τα άτομα με νοητική αναπηρία βοηθά στην καλύτερη ένταξή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή.	1	2	3	4	5
42. Η κοινωνία θα ωφεληθεί αν τα άτομα με νοητική αναπηρία ψηφίζουν στις εκλογές.	1	2	3	4	5
43. Η φοίτηση των παιδιών με νοητική αναπηρία στα ίδια σχολεία, που φοιτούν τα παιδιά χωρίς νοητική αναπηρία, μπορεί να βοηθήσει στη μετέπειτα	1	2	3	4	5

συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή της χώρας.					
44. Τα πολιτικά κόμματα μπορούν να κάνουν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και για τα άτομα με νοητική αναπηρία.	1	2	3	4	5
45. Τα πολιτικά κόμματα οφείλουν να κάνουν κατανοητά τα εκλογικά τους προγράμματα και για τα άτομα με νοητική αναπηρία.	1	2	3	4	5
46. Είμαι ενημερωμένη/ος για τον τρόπο που ρυθμίζουν το ζήτημα του εκλογικού δικαιώματος διεθνείς συνθήκες ή νομοθεσίες άλλων κρατών.	1	2	3	4	5

Ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας.

